

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

A MINUSCA szerepe a Közép-afrikai Köztársaság mélyen gyökerező kihívásainak és békefolyamatainak perspektívájából

Jelige: „*A béke a hiányzó elem*”

Pályamunka lezárásának időpontja: 2025. január

2025.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
1. A Közép-afrikai Köztársaság ismertetése PMESII-PT elemzésen keresztül	5
1.1. Politikai (Political)	6
1.2. Katonai (Military)	8
1.3. Gazdasági (Economic)	11
1.4. Társadalmi (Social)	14
1.5. Információs (Informational)	17
1.6. Infrastrukturális (Infrastructure) tényezők	18
1.7. Fizikai környezet (Physical terrain)	19
1.8. Idő (Time)	21
2. Külföldi befolyás és érdekérvényesítés a Közép-afrikai Köztársaságban.....	25
2.1. Oroszországi Föderáció és a Wagner-csoport	25
2.2. Franciaország	27
2.3. Az országban jelenlévő és befolyással rendelkező más országok.....	28
2.4. EUAM RCA és EUTM RCA	31
3. A MINUSCA békefenntartó misszió bemutatása és elemzése	33
3.1. A MINUSCA mandátuma és az erők összetétele.....	33
3.2. A MINUSCA főbb tevékenysége az ország stabilitása és biztonsági kihívásai szempontjából	36
3.2.1. DDR és a fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció kérdése a MINUSCA perspektívájából	36
3.2.2. A MINUSCA a Gender-based violence elleni fellépésben, valamint a nők és fiatalok helyzetének javításában.....	41
3.2.3. A MINUSCA tevékenysége az állami hatalom kiterjesztésében és a helyi erők támogatásában	44
3.2.4. Jószolgálat és támogatás a békefolyamathoz, beleértve a tűzszünet és az APPR végrehajtását.....	47
4. Elemzés a MINUSCA teljesítményének hatékonyságáról és következtetések	48
4.1. Az erőszak csökkentése és a civilek védelme	49
4.1.1. SALW illegális áramlásával szemben fellépés eredményessége	51
4.1.2. A MINUSCA és a Gender-based violence elleni fellépésben, valamint a nők és fiatalok helyzetének szempontjából	52

4.2. A MINUSCA hatása az állami hatalom kiterjesztésében és a helyi erők támogatásában.	56
4.3. MINUSCA hatása a békefolyamatokban, az APPR végrehajtásában	58
Összegzés	60
Felhasznált irodalom	62
Ábrajegyzék	78
Táblázatok	79

Bevezetés

A témaválasztást a szerző számára elsősorban a Közép-afrikai Köztársaság jelenlegi biztonsági helyzete összetettségének megértésére irányuló szakmai kíváncsiság inspirálta, valamint a konzulense által tartott kurzuson feldolgozott érdekesítő tananyag. További motiváció volt a ENSZ közép-afrikai köztársasági többdimenziós integrált stabilizációs missziója (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic, MINUSCA) szerepének és tevékenységének alulkutatottsága a hazai szakirodalomban. Ezenfelül, mivel a szerző tanulmányai a szakon elsősorban az elemzési tevékenységre koncentrálnak, így a már megszerzett elméleti tudást szeretne volna a gyakorlatba átültetni.

A dolgozat célkitűzése a MINUSCA tevékenységének átfogó vizsgálata. Ezen békefenntartói művelet elemzését a Közép-afrikai Köztársaság kiválasztása indokolta, mint elemzési fókusz, így tehát elengedhetetlen hangsúlyozni, hogy jelen dolgozat nem általánosságban az ENSZ békefenntartói műveleteket vizsgálja a MINUSCA esettanulmányán keresztül, hanem az elsődleges elemzési egység maga a misszió tevékenysége, mint legfontosabb biztonságot és stabilitást teremtő tényező az országban. A MINUSCA kardinális szerepet tölt be az ország instabilitásának kezelésében, valamint a békefolyamatokban, azonban az ország mélyen gyökerező problémái és más szereplők jelenléte kihívások elé állítják.

A téma aktualitását és hazai vonatkozását több tényező is indokolja, ahogy Szijjártó Péter magyar külgazdasági és külügyminiszter megfogalmazta: „*Európa stabilitása és biztonsága Afrika stabilitásával és biztonságával kezdődik.*”¹ Biztonságpolitikai viszonylatban Afrika szerepe meghatározó, valamint a jelenleg tervezés alatt álló magyar csádi misszió szempontjából elengedhetetlen a környező országok vizsgálata, tekintettel arra, hogy Csád és a Közép-afrikai Köztársaság biztonsági helyzete szorosan összefügg egymással. Habár jelenleg magyarok nem vesznek részt a misszióban, korábban békefenntartóként szolgáltak a MINUSCA-ban magyar katonák. Mindezek ellenére a téma marginalizált a magyar szakirodalomban, illetve nemzetközi szinten elsősorban a Wagner-csoport jelenlétének vizsgálata dominálja a szakirodalmat, míg a MINUSCA elemzése kisebb figyelmet kap.

Dolgozat felépítését tekintve négy fejezetre tagozódik. Az első fejezet a Közép-afrikai Köztársaság elemzését foglalja magába, a PMESII-PT módszert alapul véve. Az ország helyzetének ismerete elengedhetetlen a MINUSCA tevékenységének, valamint az általa

¹ Magyarország Kormánya (2021): Szijjártó Péter: *Európa biztonsága Afrika biztonságával kezdődik.* [Székhely-övezetről rendezett második külügyminiszteri videokonferencia]. Online: <https://kormany.hu/hirek/szijjarto-peter-europa-biztonsaga-afrika-biztonsagaval-kezdodik> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 08.)

kifejtett hatások megértéséhez. A második fejezet kitekintés jelleggel röviden bemutatja az Oroszországi Föderáció és a Wagner-csoport, Franciaország, a Kínai Népköztársaság, az Amerikai Egyesült Államok, Csád, Szudán, az Öböl-menti államok és Törökország befolyását és jelenlétét, továbbá az EU Tanácsadói Misszió a Közép-afrikai Köztársaságban (EU Advisory Mission in the Central African Republic, EUAM RCA), valamint az EU Katonai Kiképző missziója (European Union Training Mission in Central African Republic, EUTM RCA) tevékenységét az ország biztonsági helyzetének szempontjából.

A harmadik fejezet a MINUSCA és tevékenységének bemutatására irányul, olyan témákat érintve, mint például a Leszerelés, Demobilizáció és Reintegráció (Disarmament, Demobilization and Reintegration, DDR) program, az állami autoritás kiterjesztése, a nők és fiatalok helyzete, vagy jószolgálat a békefolyamatokban. A negyedik fejezetben kerül elemzésre a MINUSCA hatása a Közép-afrikai Köztársaság biztonsági helyzetére az ország mélyen gyökerező kihívásainak szempontjából.

1. A Közép-afrikai Köztársaság ismertetése PMESII-PT elemzésen keresztül

A MINUSCA békefenntartó misszió mélyebb elemzése előtt elengedhetetlen a Közép-afrikai Köztársaság bemutatása, amely az egyik legveszélyesebb hely a földön a folyamatos erőszakos támadások miatt.² Ehhez jelen dolgozat a PMESII-PT³ megközelítést alkalmazza. A PMESII egy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (North Atlantic Treaty Organisation, NATO) rendszeresített katonai rendszerelemző és tervező eljárás, amely a kontextusok feltárására irányul alapvetően stratégiai és műveleti szinten. Egyfajta keretként szolgál a szervezetközi és multinacionális partnerekkel való együttműködéshez, mivel elősegíti az átfogó megközelítés kialakítását, és egyfajta kiindulási pontként szolgál az összkormányzati megközelítéséhez (*Whole of Government-approach*).⁴ Az eljárás lehetőséget nyújt a műveleti környezet mélyebb megismerésére és megértésére az egyes faktorok és azok összefüggésein

² SZTANKAI Krisztián (2021): A Közép-afrikai Köztársaság ENSZ misszió katonai tapasztalatai a keresztények vallásszabadságának tükrében. In UJHÁZI Lóránd – BOÉR Zoltán – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2021): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről 2021*. Vác: Mondat. 312.

³ Politikai (Political), Katonai (Military), Gazdasági (Economic), Társadalmi (Social), Infrastrukturális (Infrastructure), Információs (Informational), Fizikai környezet (Physical terrain), valamint az Idő (Time) tényezőkől áll össze. Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) (2013): *Comprehensive Operations Planning Directive Copd Interim V2.0*. Online: <https://cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 04.)

⁴ KODALLE, Thorsten et. al. (2019): Thoughts about a General Theory of Influence in a DIME/PMESII/ASCOP/IRC2 Model. *Journal of Information Warfare*, 19(2), 12-26. Online: <https://www.jinfowar.com/journal/volume-19-issue-2/general-theory-influence-dimepmesiiascopirc2-model> (Megtekintés időpontja: 2024.03.05.)

keresztül, hiszen az egyes tényezők nem elkülönült kategóriákat takarnak, hanem szoros összefüggésben és kölcsönhatásban állnak egymással.

1.1. Politikai (Political)

A politikai tényezők elemzési fókuszsa, hogy az adott állam milyen politikai struktúrával rendelkezik, belpolitikailag mennyire stabil és legitim a rendszer, centralizált vagy decentralizált közigazgatás van, lokális és országos szinten kinél van a hatalom, érvényesül-e a joguralom elve.

A Közép-afrikai Köztársaság 1960. augusztus 13-án kiállította ki függetlenségét Franciaországtól. Az államforma prezidenciális köztársaság, ahol a jelenlegi államfő 2016 óta Faustin-Archange Touadéra, a kormányfő pedig 2022 óta Felix Moloua.⁵

Az államok működőképességük szerint négy nagy kategóriába sorolhatók be: prosperáló, stabil, törékeny (*fragile state*) és bukott (*failed state*). A törékeny vagy bukott államok az állami feladatkörök nagyrésztét nem képesek, vagy csak részben ellátni.⁶ A Közép-afrikai Köztársaság is ezen utóbbi kategóriába tartozik, hiszen nem képes biztosítani olyan alapvető állami funkciókat, mint például az alkotmányos rend megőrzése vagy saját lakossága biztonságának és jólétének biztosítása. Az ország helyzetét jól mutatja, hogy a Fragile State Index 2023-as statisztikája szerint a Közép-afrikai Köztársaság a világ 8. legtörékenyebb állama⁷, továbbá egészen 2020 végéig a kormány korábban soha nem volt képes az ország területének több mint 30 százalékának ellenőrzésére. Mivel az állami irányítás nem terjed ki az ország egész területére, így számos kisebb csoport patronázs rendszere működteti az adott területet.⁸

A függetlenség kikiáltása óta eltelt 64 évben tizenhárom puccskísérlet történt az országban, amelyből öt volt sikeres, legutóbb 2013-ban, amelyek rávilágítanak a hosszútávú politikai stabilitás és kontinuitás hiányára. Jelen esetben a puccsok egyfajta progresszív politikai eszközként értelmezhetőek, amely nem egyedi jelenség, mivel ahogyan arra egy tanulmány rámutatott: a frankofón afrikai államokban frekvenciátalabbak, mint az egykori brit gyarmatokból szerveződött államok esetében.⁹ Emellett az autokráciák szintén nagy mértékben

⁵ CIA World Factbook: *Central African Republic*. Online: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/central-african-republic/#people-and-society> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.) (a továbbiakban: CIA World Factbook: Central African Republic)

⁶ GAZDAG Ferenc – REMEK Éva (2018): *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. 117.

⁷ The Fund for Peace (2023): *Fragile States Index Annual Report 2023*. Online: https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2023/06/FSI-2023-Report_final.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 13.) 7.

⁸ DUURSMA, Allard (2022): State Weakness, a Fragmented Patronage-Based System, and Protracted Local Conflict in the Central African Republic. *African Affairs*, 121(483), 251–274. Online: <https://academic.oup.com/afaf/issue/121/483> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 16.) 265-270.

⁹ MAPUVIRE, Davidzo Hope– MARAWAKO, Jonah – SIXPENCE, Pedzisai (2022): An Analysis of the Recurrence of Military Coups in Africa. A Probe into the Experiences of Central African Republic in the 21st

vannak kitéve egy esetleg puccskísérletnek, mint a demokratikus rendszerek. Ennek a jelenségnek az egyik oka, hogy ezekben az államokban – ahogy a Közép-afrikai Köztársaságban is – jellemzően nincsenek kiépítve a megfelelő mechanizmusok a puccsok elkerülésére (*coup-proofing*), az ilyen irányú lépések minimális szinten valósulnak meg.¹⁰ Azonban a politikai elit egy esetleges puccstól való félelme és annak az elkerülésére való törekvése miatt a közzolgálati státuszokba és hivatásos katonai pozíciókra az egyének lojalitása, etnikai és vallási hovatartozás vagy rokoni szálak alapján kerülnek,¹¹ amely a nepotizmus és kronizmus tipikus megjelenési formái, így a puccsoktól való félelem éppen a demokratikus alapelvek áthágására készíti.

A gyarmati kor neopatrimoniális hagyatéka mellett, keményvonalas autoriter vezetés jellemezi a politikai rendszert a függetlenség kikiáltása óta. Ugyan voltak politikai kezdeményezések a demokratizálódást illetően – például 1993-ban első ízben tartottak többpárti választásokat – azonban a demokratikus konszolidációt elfojtotta a politikai kultúrában jelenlévő intolerancia, a jogállamiság hiánya, az emberi jogok megsértésének, a fegyveres szervek feletti civil kontrol hiánya, valamint a hatalom többszöri sikeres despotikus átvétele.¹² A demokratikus elemek lebontásában a legutóbbi lépés a 2023-as alkotmányozói népszavazás volt, amelyet a jelenlegi elnök pártja az Egyesült Szívek Mozgalom (Mouvement Cœurs unis, MCU) indított el. Bár a népszavazás lefolytatásának tisztessége vitatott, azonban a kormány elfogadta, amelynek eredményeként megszünteti a két ciklusra vonatkozó korlátot, és lehetővé teszi, hogy az elnök a harmadik ciklusban is induljon, valamint az elnöki ciklusokat öt évről hét évre emeli.¹³ Ez azért is releváns, hiszen a jelenlegi elnök második ciklusa 2025-ben lejár.

A politika szintjén jellemző a külföldi befolyás és érdekérvényesítés az ország belső folyamatiban is, elsősorban abból a célból, hogy ezen országok gazdasági érdekeiket előre mozdítsák. Ennek egyik megjelenési formája a kontinensen az Afrika+1 jellegű csúcstalálkozók, például maga Touadéra is részt vett a 2023-as Oroszország–Afrika gazdasági és humanitárius fórumon (Саммит Экономический и Гуманитарный Форум Россия – Африка). Emellett gyarmati múltnak köszönhetően Franciaország is meghatározó szereplő

Century. *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)* 9(2), 67-77. Online: <https://www.arcjournals.org/pdfs/ijhsse/v9-i2/8.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 13.) 67-68.

¹⁰ U. o. 67.

¹¹ U. o. 69.

¹² U. o. 72.

¹³ Human Rights Watch (2024): *World Report 2024: Central African Republic*. Online: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/central-african-republic#6ef2c7> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 16.)

politikai szintén, példaként a francia vezetés számos puccskísérletben közvetlen vagy közvetett módon beavatkozott¹⁴, de a Száhel régió egyetlen stabilnak mondható országa, Csád is résztvevője a politikai eseményeknek.

Összeségében a Közép-afrikai Köztársaság keményvonalas autoriter rendszerei sebezhetőnek bizonyultak puccskísérletekkel szemben, amely a jövőre nézve sem kizárható az állami szervek megkérdőjelezhető hatékonysága mellett, valamint a nemzetközi szereplők érdekérvényesítő tevékenységei rávilágítanak az ország önállóságának és saját nemzeti érdekérvényesítési és nemzeti értékek védelmi képességeinek hiányára.

1.2. Katonai (Military)

A katonai tényező a fegyveres erők struktúráját vizsgálja, hogy milyen haderőnemekből áll össze, vannak-e félkatonai szervezetek, milyen a kiképzettsége és a haditechnikai eszközeinek a modernitása, minősége. Szintén ide tartozik a védelmi költségvetés kérdése, hogy megvalósul-e a civil kontroll, illetőleg sorkatonai vagy professzionális hadseregről van-e szó, továbbá más nemezetek katonai jelenléte az ország területén.

A Közép-afrikai Fegyveres Erők (Forces Armées Centrafricaines, FACA) hivatásos állománya jelenleg 9,150 fő, amely az alábbiakból áll össze: szárazföldi haderőnem 9,000 fő; légierő 150 fő (Escadrille Centrafricaine); valamint a Belügyminisztérium irányítása alatt a Nemzeti Csendőrség 1,000 fő.¹⁵ A Rendőrség nagyjából 10,000 fős állománnyal rendelkezik. Ki kell emelni továbbá a Köztársaság védelméért felelős különleges csoportot (Groupement Spécial Chargé de la Protection Républicaine), amely az államfő védelmét látja el. Ezen felül 2019 és 2021 között felállításra került három területi alapon szerveződő zászlóalj méretű ideiglenes egység (Unités Spéciales Mixtes de Sécurité, USMS), amelyek 40%-ban kormányzati és 60%-ban lázadó katonákból állnak, azzal a céllal, hogy a szállítási útvonalakat és bányászati létesítményeket biztosítsák. Emellett a lázadók elleni harcra a FACA fegyveres milíciákat is alkalmaz.¹⁶

Az Alkotmány 22. cikke kimondja: „*A Haza védelme és minden állampolgár kötelessége. A katonai vagy közszolgálati szolgálat kötelező, és a törvényben meghatározott feltételek*

¹⁴ MAPUVIRE – MARAWAKO – SIXPENCE (2022): 72.

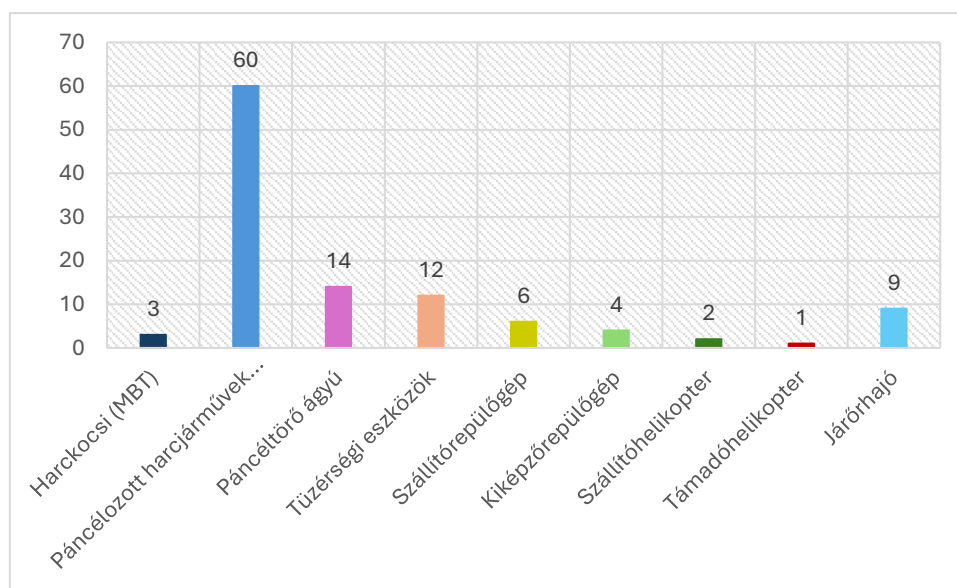
¹⁵ International Institute for Strategic Studies (2024): *The Military Balance. Volume 124*. London: Routledge. Online: <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/124/1?nav=tocList> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 24.) 480.

¹⁶ CIA World Factbook: Central African Republic

mellett gyakorolható.”¹⁷ Jelenleg nem áll fenn sorkötelezettség, katonai szolgálatot 18 év felett lehet vállalni.¹⁸

A 2023-as évben a védelmi költségvetés 63.1 millió amerikai dollár volt, amely azt is jelenti, hogy a bruttó hazai termék (Gross domestic product, GDP) 2,3%-át fordították védelmi kiadásokra.¹⁹ Ezen adatok a pénzügyi források hiányát tükrözik, amely a fegyveres erőket szűkebb költségvetésre kényszeríti, ennél fogva nem jut forrás például haderőmodernizációra vagy hazai védelmi ipar kialakítására.

Tekintve, hogy a FACA csak szárazföldi haderőnemmel rendelkezik és egy századnyi légi komponenssel, így a haditechnikai eszközei is ezt a struktúrát tükrözik (1. ábra). A hadrendbe állított eszközök alapvetően elavult vagy öregedő szovjet haditechnikai eszközöket takarnak, mint például a T-55-ös harckocsi, BRDM-2 páncélozott felderítő jármű, és a BTR-152-es páncélozott szállítójármű, azonban elvétve vannak például brit, amerikai és francia eszközök is, mint például a BN-2 Islander többcélú repülőgép, C-130 Hercules szállítórepülőgép (raktáron) vagy a H125 szállítóhelikopter.²⁰

1. ábra A FACA haditechnikai eszközei.

Forrás: <https://milbalplus.iiss.org/> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.) Szerkesztette: a szerző.

2013 óta az ország Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsa határozata alapján (ENSZ BT, United Nations Security Council, UNSC) fegyverembargó alatt állt²¹,

¹⁷ William S. Hein & Co., Inc. (2017): *Central African Republic's Constitution of 2016*. Online: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/Caf183136.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.) 8.

¹⁸ CIA World Factbook: Central African Republic.

¹⁹ International Institute for Strategic Studies (2024): *Military Balance+ adatbázis*. Online: <https://milbalplus.iiss.org/> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.) (a továbbiakban Military Balance+ adatbázis)

²⁰ U. o.

²¹ Az embargó alól jóváhagyást követően az ország biztonsági erő kivételt képeznek.

amelyet az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2023-ban némileg enyhített, majd 2024. július 30-i határozatában (2745. határozat) megszüntette az embargót.²² Mindezek fényében a fegyveres erők logisztikai, valamint karbantartási képességei erősen megkérdőjelezhetőek, amelyek negatívan befolyásolják a FACA működését. A Global Firepower Index 2024-es adatai alapján a CAR a 137. helyen áll a 145-ből²³, amely szintén rávilágít arra, hogy a fegyveres szervek erősen megkérdőjelezhető minőségi szintet képviselnek.

Az országban számos más állam fegyveres erői jelen vannak bilaterális megállapodás alapján vagy nemzetközi szervezetek misszióinak keretein belül, amelyek az alábbiak: MINUSCA ENSZ misszió (UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic), az Európai Unió (European Union, EU) katonai kiképző missziója (European Union Training Mission in Central African Republic, EUTM RCA), valamint az orosz katonai jelenlét főként katonai magánvállalati formában, amelyek a második és harmadik fejezetben kerülnek bemutatásra. Mindebből látható, hogy az ország szerény katonai képességekkel rendelkezik, így nem képes ellátni az ország külső-belső biztonságának a garantálását sem. Az ENSZ mindig próbál alkalmazkodni az adott béketeremtési kérdések igényeinek kielégítéséhez. Ez az alkalmazkodási képesség kulcsfontosságú, mivel minden helyzet különbözik egymástól, ebből kifolyólag különös figyelmet igényel a konfliktus hátterének megismerése.²⁴

Ahogy az már korábban említésre került, a kormányzati szervek, így a rendőri és fegyveres szervek nem képesek az egész ország területét ellenőrzésük alá vonni, illetve számos különböző aktív fegyveres csoport van jelen de facto legitimációt szerezve maguknak, amelyek befolyási és működési területe az ország jelentős részét lefedi. Ezen csoportok gyakran átfedésben működnek egymással, amely az egyes csoportok közötti konfliktusokhoz vezet (2. ábra). Jelenleg a legjelentősebb fegyveres csoportok:

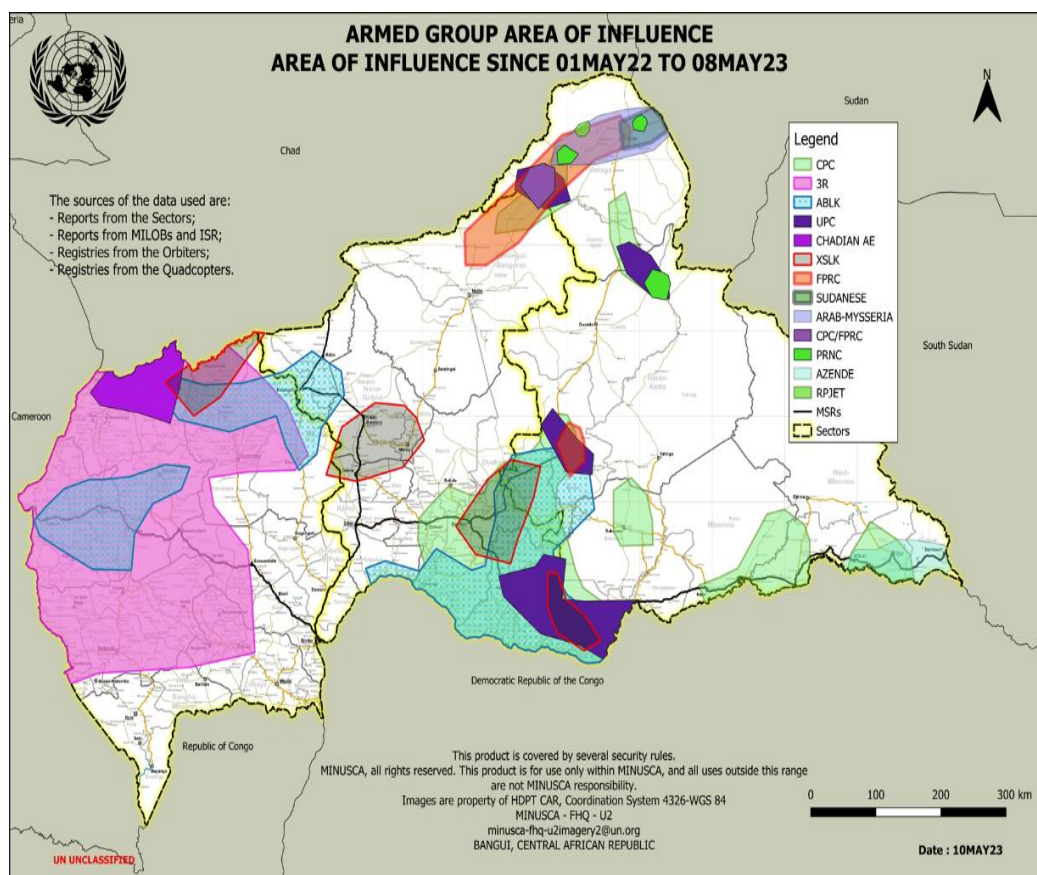
- Ex-Séléka;
- Anti-Balaka (ABLK);
- Union pour la paix en Centrafrique (UPC);
- Front populaire pour la renaissance de la Centrafrique (FPRC);

²² United Nations (2023): *Security Council Extends Arms Embargo on Central African Republic, Mandate of Expert Panel, Adopting Resolution 2693 (2023) by 13 Votes in Favour, 2 Abstentions*. Online: <https://press.un.org/en/2023/sc15369.doc.htm> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

²³ Global Firepower: *2024 Military Strength Ranking*. Online: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 15.)

²⁴ SZTANKAI Krisztián (2024): A Közép-afrikai Köztársaságbeli ENSZ misszió katonai tapasztalatai a keresztények vallásszabadságának tükrében. In UJHÁZI Lóránd – BOÉR Zoltán – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2024): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről 2022-2024*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 246.

- Mouvement patriotique pour la Centrafrique (MPC);
- Retour, Réclamation et Réhabilitation (3R).²⁵

2. ábra Fegyveres csoportok befolyási területei. Forrás: Rapport de fin de mission.

Ezen fegyveres csoportok mellett a régióra jellemzően külső csoportok is működnek az ország területén. Ilyen például az ugandai Lord Resistance Army (LRA), a Nigériai és a Csád-tó területén más államokban is jelenlévő Boko Haram, vagy a szudáni Militant Muslim Janjaweed, amelyek negatív hatást gyakorolnak az állami autoritás gyakorlására, valamint a közbiztonság szintjére.

1.3. Gazdasági (Economic)

A gazdasági tényezőknél központi kérdés a gazdasági és pénzügyi biztonság megléte vagy hiánya, valamint az ország gazdasági profilja (szolgáltatások, ipar, mezőgazdaság), illetve milyen a kereskedelem összetétele. Itt tehát azt kell számításba venni, hogy az adott ország gazdaságilag rendelkezik-e a szükséges erőforrásokkal, hogy a nemzeti érdekeit érvényesítse

²⁵ MINUSCA misszióban szolgáló nevét elhallgatni kívánó ENSZ katona, beosztása: békefenntartó (2023): *Rapport de fin de mission*. (a továbbiakban: *Rapport de fin de mission*) 7.

vagy ellenkezőleg, gazdasági értékei más szereplők kezében vannak, mivel megfigyelhető, hogy a feltörekvő hatalmak egyre inkább gazdasági eszközökhöz nyúlnak a geopolitikai befolyásuk kiterjesztésére.²⁶

A Közép-afrikai Köztársaság a legkevesbé fejlett országok csoportjához tartozik. 2022-ben az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP per capita) 427.1 US dollár volt az országban, amíg a GDP 2.38 milliárd US dollár, ahol 0.5%-os éves növekedés volt tapasztalható, amely adatok tükrözik az ország szerény gazdasági teljesítményét, hozzájárulva a rendkívüli szegénységhez az országban, ahol a népesség 65.7%-a kevesebb, mint 2,15 dollárból él. A GDP-ben a szolgáltatási szektor tölt be jelentős szerepet (42.4%), valamint szintén meghatározó a mezőgazdaság (36.2%), kiegészítve csekélyebb ipari teljesítménnyel (21.2%).²⁷

2022-ben a teljes export 43%-át a mezőgazdasági nyersanyagok, 19%-át készárúk, 6%-át ércék és fémek, szintén 6%-ot élelmiszerek és 26%-át egyéb áruk tették ki. A legnagyobb exportpartner országok a Kínai Népköztársaság, Egyesült Arab Emírségek, Szenegál, Franciaország, Olaszország és Csád. 2022-ben a közvetlen külföldi tőkebefektetés (*Foreign direct investment*, FDI) 24,05 millió US dollár volt,²⁸ amely főként a természeti erőforrások kitermelésére irányuló beruházásokra folyt. A legjelentősebb befektetők közé tartozik például a Kínai Népköztársaság 9,58 millió US dollár értékű FDI részvénnyel.²⁹

Az ország egyik legnagyobb potenciálja a természeti erőforrások, mivel a területén többek között arany, olaj és gyémánt készletekkel rendelkezik, melyek jó része még nem került kitermelés alá, azonban ennek árnyoldala, hogy a gyarmati időszakban a gazdaságot a gyarmatosítók általi kifosztás jellemezte, azonban a természeti erőforrások külső szereplők általi kiaknázása a függetlenség kikiáltása után is folytatódott.

Gazdasági szempontból meghatározó a Világbank által menedzselt Nemzeti helyreállítási és béketeremtő terv 2017-21 (National Recovery and Peacebuilding Plan 2017-21), jelentős lépésként, hogy olyan törekény államok, mint a CAR, kerültek a fejlesztés fókuszába. Egyfajta kísérleti megoldásként jelent meg a program, amelynek keretében jelentős segítyt kapott egy olyan ország, amely még nem rendezte teljesen a konfliktust, annak vizsgálatára, hogy vajon

²⁶ BLACKWILL, Robert D. – HARRIS, Jennifer M. (2016): *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Cambridge: Harvard University Press. 33.

²⁷ World Bank: *Central African Republic*. Online: <https://data.worldbank.org/country/central-african-republic?view=chart> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

²⁸ United Nations Trade and Development (UNCTAD): *General profile: Central African Republic*. Online: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/140/index.html> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

²⁹ SAIS China Africa Research Initiative: *Chinese Investment in Africa, 2003-2022 dataset*. Online: <https://lucid-cari.squarespace.com/chinese-investment-in-africa> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

újra eszkalálódik a konfliktus vagy elérhető-e a stabilizáció a gazdaság újjáélesztésével.³⁰ Az Afrikai Fejlesztési Bank 1967 óta 44 projektet vitt végig, valamint jelenleg is 14 projekt fut a Közép-afrikai Köztársaság stabilizálása és fejlődése érdekében,³¹ amelyhez az EU jelentős mértékben hozzájárul az Afrikai Befektetési Platformon (Africa Investment Platform, AIP) keresztül.

Gazdaságilag kockázati tényezők az ország eladósodottságából kifolyólag egy esetleges adósságválság kockázata fennáll, másrészt pedig külső donorok felé történő eladósodottság, mivel a bilaterális adósság a GDP mintegy 6%-át teszi ki. A legnagyobb külső bilaterális hitelezők közé tartozik India, Kínai Népköztársaság, Kongói Köztársaság, Kuvait és Szaúd-Arábia³², amelyek felé így egyfajta dependencia alakult ki.

A CAR tagja a Közép-afrikai Államok Gazdasági Közösségének (Economic Community of Central African States, ECCAS), amelynek célkitűzése a regionális együttműködés és integráció fokozása annak érdekében, hogy elérje a kollektív önellátást, emelje az emberek életszínvonalát, növelje és fenntartsa a gazdasági stabilitást, erősítse és megőrizze a tagállamai közötti szoros békés kapcsolatokat.³³ A Közösség tevékenysége főként kereskedelmi, szállítási és infrastrukturális területen koncentrálódik, ugyanakkor katonai vonatkozásai is van például Többnemzetiségű Közép-Afrikai Erők (FOMAC), amely korábban telepítésre került CAR-ba.

A fegyveres csoportok viszonylatában jellemző, hogy a kisebb kiterjedésű helyi konfliktusokat jellemzően az egyes csoportok gazdasági haszonszerzés motivációja generálja, valamint egyes szereplők rendkívül nagy arányban profitálnak a lokális háborús gazdasági működésből, akik a saját vagyonszerzésük céljából hátráltatják a helyi megállapodási folyamatokat.³⁴

Továbbra is fennálló súlyos probléma a gyerekmunkások alkalmazása, annak ellenére, hogy jogi szabályozások többségében a nemzetközi elvárásoknak megfelelnek. Az öt és tizennégy év közötti gyermekek 31%-a dolgozik többnyire tanulás mellett, akik egy része a gyermekmunka legrosszabb formáiban, mint a bányászat kiváltképpen gyémántbányákban,

³⁰ The Economist (2017): *Helping the Central African Republic avoid another catastrophe*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2017/03/16/helping-the-central-african-republic-avoid-another-catastrophe> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

³¹ African Development Bank: *Central African Republic*. Online: <https://projectsportal.afdb.org/dataportal/VTopCountry/show/CF> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 22.)

³² International Monetary Fund (2023): *Central African Republic: staff report for the 2022 article iv consultation and request for a 38-month arrangement under the extended credit facility-debt sustainability analysis*. Online: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2023/English/1CAFEA2023001.ashx> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.) 4.

³³ CEEAC-ECCAS: *ECCAS in brief*. Online: <https://ceeac-eccas.org/en/2023/05/28/eccas-in-brief/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

³⁴ DUURSMA, Allard (2022): 272.

vagy fegyveres csoportokban gyermekkatónaként, amelyek gyakran együtt járnak a szexuális kizsákmányolással és az emberkereskedelem fellendülésével.³⁵

1.4. Társadalmi (Social)

A társadalom képezi az állam humán erőforrását, ebből kifolyólag elengedhetetlen az ország oktatási, egészségügyi és demográfiai helyzetének az elemzése, emellett meghatározó kérdés továbbá a haderő és társadalom kapcsolata is. Ezen tényező kiemelkedő fontosságú a kognitív hadviselés szempontjából, amely a viselkedésre és a társadalom attitűdjére gyakorol hatást azáltal, hogy az egyéni és csoportos gondolkodást befolyásolja, védelmezi és/vagy megzavarja előnyszerzés céljából.³⁶

Afrika mélyen vallásos kontinens, ahol szinte mindenki elmondhatja magáról, hogy a három fő vallási „család” egyikéhez tartozik, vagyis a hagyományos afrikai törzsi vallások egyikéhez, az iszlámhoz vagy a kereszténységhez. A vallás mindig jelentős szerepet játszott és játszik továbbra is a kontinensen és a közelmúlt- és jelen konfliktusaiban úgy tűnhet, hogy az iszlám harciasabb terjeszkedésbe kezdett.³⁷

Az ország népessége jelenleg az UNICEF adatai szerint 5 742 315 fő.³⁸ 2019-es adatok alapján a várható élettartam rendkívül alacsony 53.1 év, azonban hosszú évek óta növekvő tendenciát mutat (2000-ben még 44.3 év volt a várható élettartam). Az alacsony várható élettartam mögött továbbra is az egészségügyi helyzet erősen kifogásolható állapota és a hozzáférhetőség hiánya áll, így a legnagyobb probléma a szülés körüli és az újszülöttet körülvevő állapotok, valamint vezető halálokok a különböző fertőzőes megbetegedések, kiemelten a légúti fertőzések, HIV/AIDS, malária vagy tuberkulózis.³⁹ A helyzetet súlyosbítja, hogy 2.5 millió ember nem jut elegendő élelemhez⁴⁰, azaz az élelmezési biztonság alapjaiban sem valósul meg.

³⁵ US Department of Labor: *2020 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Central African Republic*. Online: https://www.dol.gov/sites/dolg/files/ILAB/child_labor_reports/tda2020/central-african-republic.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.) 1-2.

³⁶ NATO ACT: *Cognitive Warfare: Strengthening and Defending the Mind*. Online: <https://www.act.nato.int/article/cognitive-warfare-strengthening-and-defending-the-mind/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 06.)

³⁷ SZTANKAI Krisztián (2021): *Military Experiences of a UN Mission in the Central African Republic : The State of Religious Freedom of Christians*. In UJHÁZI Lóránd – BOÉR Zoltán – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2021): *Budapest Report On Christian Persecution 2021*. Vác: Mondat. 313.

³⁸ UNICEF: *Central African Republic*. Online: <https://data.unicef.org/country/caf/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.) (a továbbiakban: UNICEF: Central African Republic)

³⁹ WHO: *Central African Republic*. Online: <https://data.who.int/countries/140> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

A demográfia kérdésének vizsgálatakor megkerülhetetlen a gyermekhalandóság kérdése. Jelenleg a Közép-afrikai Köztársaságban az öt év alatti halálozási ráta (under-five mortality rate)⁴¹ 99.9, amely javuló tendenciát mutat az egészségügyi ellátás bizonyos szintű javulásának köszönhetően, hiszen 2000-ben még ezen ráta 166.1 volt.⁴² Azonban lényeges hangsúlyozni, hogy bár regionálisan sajnálatosan általánosnak mondható ezen érték, még mindig kiugróan magas gyermekhalandóságot takar – viszonyításként Magyarországon ez a ráta 4.0.⁴³ Jelenleg az egészségügyi helyzetet tovább rontja, hogy 2024 júliusában a Közép-afrikai Köztársaság bejelentette az majomhimlő (Mpox) járvány kitörését az országban.

Oktatás terén az országban jelenleg négyszintű iskolai rendszer van (óvoda, általános iskola, középiskola és felsőoktatás), valamint jogilag 6 és 14 éves kor között iskolakötelesek a gyermekek. Azonban a gyakorlatban számos oktatási intézmény fegyveres csoportok irányítása alatt áll, vagy egy fellángoló konfliktus miatt a gyermekeknek nincs hozzáférése az oktatáshoz.⁴⁴ Emellett további problémát jelent a képzett pedagógusok hiánya is. Bürokratikus akadályként jelenik meg az oktatáshoz való hozzáférésben, hogy csak az vehet részt az oktatásban, aki személyes dokumentumokkal rendelkezik, azonban az országban a születéskor csupán a 45% kerül anyakönyvezésre⁴⁵. Ezen körülmények hozzájárulnak ahhoz, hogy rendkívül alacsony az írni-olvasni tudók aránya: a férfiak esetében 49.2%, míg a nőknél 26.2% (15 év felettiek esetében).⁴⁶ Ezen felül társadalmi problémát jelent a gyermekkatonaság jelensége, valamint a konfliktus okozta bizonytalanság kiszolgáltatottá tette a nőket és lányokat a kényszerházasságnak, az emberrablásnak, és különösen a szexuális és nemi alapú erőszaknak (*gender-based violence*), amely feltehetőleg a nők és lányok 70%-át érinti. A fiatalok jövőjükre nézve beszűkült lehetőségekkel rendelkeznek, amelynek következtében kiszolgáltatott helyzetbe kényszerülnek.

⁴⁰ ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, UN OCHA) (2024): *Central African Republic*. Online: <https://reports.unocha.org/en/country/car/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.) (a továbbiakban: UN OCHA: Central African Republic.)

⁴¹ Az öt év alatti halálozási ráta (under-five mortality rate) annak a valószínűségét mutatja meg, hogy egy újszülött öt éves kora előtt meghal, 1000 élveszületésre vetítve. Forrás: ENSZ Gyermeksegélyezési, -védelmi Alapja (United Nations Children's Emergency Fund, UNICEF): *Under-five mortality*. Online: <https://data.unicef.org/topic/child-survival/under-five-mortality/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

⁴² ENSZ Gyermeksegélyezési, -védelmi Alapja (United Nations Children's Emergency Fund, UNICEF): *Central African Republic*.

⁴³ ENSZ Gyermeksegélyezési, -védelmi Alapja (United Nations Children's Emergency Fund, UNICEF): *Hungary*. Online: <https://data.unicef.org/country/hun/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

⁴⁴ Education Cannot Wait: *Central African Republic*. Online: <https://www.educationcannotwait.org/our-investments/where-we-work/central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

⁴⁵ World Bank: *Completeness of birth registration (%) - Central African Republic*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.REG.BRTH.ZS?locations=CF> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

⁴⁶ The World Bank: *Central African Republic*. Online: <https://genderdata.worldbank.org/countries/central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

Az ország esetében nem lehet egy egységes, homogén társadalomról beszélni, mivel a lakosság számos etnikai csoportból épül fel, amelyek az alábbi arányokban oszlanak meg: Baya 28,8%, Banda 22,9%, Mandjia 9,9%, Szara 7,9%, M'Baka-Bantu 7,9%, Arab-Fulani (Peuhl) 6%, Mbum 6%, Ngbanki 5,5%, Zande-Nzakara 3%, valamint egyéb közép-afrikai köztársasági etnikai csoportok 2%, és nem közép-afrikai köztársasági etnikai csoportok 1%.⁴⁷ Az ország hivatalos nyelvei a francia és a szangó, amelyet a lakosság túlnyomó része beszél, azonban az országban számos más törzsi nyelv is jelen van, amely az egyes csoportokkal való kommunikációt bonyolítja.

Emellett vallás tekintetében is heterogén a társadalom. A legnagyobb követőbázissal rendelkező vallás a keresztény (50%), amely megoszlik a katolikusok (25%) és protestánsok (25%) között. Emellett jelentős a különböző népi vagy törzsi eredetű valláshoz tartozók aránya a társadalomban (35%), továbbá szintén említésre méltó a muszlim vallásúak jelenléte (15%).⁴⁸

Az etnikai és vallási heterogenitás állandóan jelen lévő feszültséget és folyamatos konfliktusokat generáló tényező az országban. Egy a számos etnikai és vallási konfliktusból, amikor 2012 decemberében a Séléka, egy főként muszlim lázadó szövetség fosztogatások között megdöntötte François Bozizé elnököt, amelyet követően a keresztény anti-Balaka csoportok megtorlásként súlyos atrocitásokat követtek el a muszlim lakosság ellen, ennek következtében pedig az egykor vallási szempontból vegyes városok megosztottakká vagy teljesen homogénné váltak.⁴⁹ Mindezek eredményeként széleskörűvé vált a vallási intolerancia, valamint teret nyert radikalizálódás. További problémát jelent a mai napig nomád életmódot folytató csoportok, amelyek egymás közötti nézetkülönbségei gyakran erőszakba fulladnak az állami irányítás hiányában.⁵⁰

A biztonság hiánya, szegénység, konfliktusok, nem megfelelő életkörülmények és emberi jogok megsértésének következtében fél millió belső menekült (*internally displaced person*) él az országban és nagyjából 751,000 menekült hagyta el az országot főként Csádba vagy Szudánba menekülve.⁵¹ Ugyanakkor a Szudánban zajló polgárháború következtében 28 871 szudáni menekült-kérőt tartanak számon a Közép-afrikai Köztársaságban, annak köszönhetően, hogy a két ország határa továbbra is „nyitva” áll, habár az esős évszak miatt 50%-kal csökkent

⁴⁷ CIA World Factbook: Central African Republic.

⁴⁸ Rapport de fin de mission 5.

⁴⁹ The Economist (2016): *No one is in charge of the Central African Republic*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2016/01/08/no-one-is-in-charge-of-the-central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

⁵⁰ Rapport de fin de mission 11.

⁵¹ UN OCHA: Central African Republic.

az onnan érkezők száma.⁵² A szomszédos Szudánban a Szudáni Fegyveres Erők (SAF) és a Gyorstámogató Erők (RSF) közötti összecsapások a konfliktus 2023 áprilisi kezdete óta folytatódnak, ami a lakosság tömeges kitelepítését eredményezte.⁵³

1.5. Információs (Informational)

Az információs tényezők elemzésénél központi kérdés az infokommunikációs technológiák (*Information and Communications Technology*, ICT) mennyiségi és minőségi jelenlétét közigazgatási és magán felhasználói szinten egyaránt, továbbá, hogy kik birtokolják a főbb médiumokat és információáramlási csatornákat. Így tehát szükséges az információterjesztés lehetőségeinek, az információhoz való hozzáférés vizsgálata.

A lakosság harmada (34%) rendelkezik mobil telefonnal, míg a vezetékes telefon csak elvétve (1%) található meg. Ezzel párhuzamosan szintén alacsony az internetet használók aránya (11%). Emellett az ország üzemeltet saját állami televízió-adást (Radiodiffusion Television Centrafricaine) is, míg a különböző újságok magántulajdonban vannak. A legszélesebb csoportot elérő, elsődleges információáramlási csatorna a rádió, ahol az állami tulajdonban lévő rádiócsatorna (Radio Centrafrique) mellett működik néhány magán tulajdonú és kereskedelmi műsorszóró is.⁵⁴

Az infokommunikációs technológiák széleskörű hozzáférhetőségének hiányából adódóan az állami és külső szereplők számára egyaránt a lakossággal való leghatékonyabb kommunikációs csatorna a rádió, kiegészítve korlátozottan televízió-adásokkal és mobilhálózatokkal.

Az információáramlás további akadályai, hogy mind az állami (állami szervek, valamint külső állami szereplők) és a nem-állami szereplők (fegyveres csoportok) egyaránt akadályozzák a szabad információáramlást és a független újságírást. Az egyes médiumok és újságírók fokozott veszélynek vannak kitéve, mivel számos csoport által célzott támadások érik őket, ezenfelül pedig az állami szervek is korlátozzák hozzáférésüket, amely miatt a Freedom House elemzése alapján a CAR a nem szabad országok közé tartozik.⁵⁵ Az információterjesztést szintén korlátozza, hogy a centrum és periféria közötti kommunikáció erősen kifogásolható,

⁵² United Nations Population Fund (2024): *Situation Report #7 Central African Republic*. Online: [file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20(1).pdf) (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.) 2.

⁵³ SZTANKAI Krisztián (2024): The military experience of the UN mission to the Central African Republic in light of the religious freedom of Christians. In In UJHÁZI Lóránd – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2024): *Budapest Report on Christian Persecution 2022-2024*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 240.

⁵⁴ CIA World Factbook: Central African Republic.

⁵⁵ Freedom House (2024): *Central African Republic*. Online: <https://freedomhouse.org/country/central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 22.)

mivel az állami szervek irányítása nem terjed ki az ország egészére, valamint még az egyes fegyveres csoportok vezetői sem képesek hatékonyan kommunikálni a saját csoportjuk tagjai irányában.⁵⁶ Mindezek következtében a szerény ICT szektor mellett, rendkívül fragmentált információáramlás figyelhető meg, ahol a leghatékonyabb módszerek továbbra is a rádió bizonyul.

1.6. Infrastrukturális (Infrastructure) tényezők

Az infrastrukturális tényezők magukba foglalják a létfontosságú rendszerelemek és közigazgatási és polgári kommunikációs rendszerek biztonságát és védelmét, a szárazföldi légi és vízi közlekedési útvonalak minőségét és biztonságát, valamint az energiabiztonság kérdését is.

A tengeri kijáráttal nem rendelkező ország legfőbb közúti kapcsolata az óceán felé a Guineai-öböl irányába Kamerunon vezet át, azonban a határ és Bangui közötti szakaszon áthaladó szállítmányok ki vannak téve a fegyveres csoportok és bűnszervezetek rendszeres támadásainak,⁵⁷ továbbá az útonállók (zaraguina) és emberkereskedők jelenléte is állandó⁵⁸, amelynek következtében az amúgy is nehézkes szállítás kifejezetten veszélyesnek bizonyulhat.

A CAR negyvenhárom repülőtérrel rendelkezik, azonban ezek túlnyomó többsége még szilárd burkolattal sem rendelkezik, az egyetlen nemzetközi szintű repülőtér a főváros közelében található Bangui-M'poko repülőtér.⁵⁹ Az az elsődleges hajózható folyó az Ubangi, amely a Kongó folyón keresztül kereskedelmi kapcsolatot biztosít Brazzaville-vel, a Kongói Köztársaság fővárosával.⁶⁰ Az ország területén vasúti közlekedés és szállítás nem üzemel.

A szárazföldi szállítási útvonalak rendkívül korlátozottak, kifogásolható állapotúak, bár zajlanak korlátozott felújítási programok. Az úthálózat körülbelül 20 000 km, aminek csak kevesebb, mint 7%-a burkolt, illetve további problémát okoz, hogy az esős évszakban a földutak jelentős része járhatatlanná válik, kihangsúlyozva az ország infrastrukturális egyenlőtlenségeire, amely a főváros és jelentősebb gazdasági súlypontjait köti össze, míg az ország kétharmada a perifériára szorul, részleges összeköttetéssel elszigeteltek a közigazgatástól⁶¹ (3. ábra).

⁵⁶ DUURSMA (2022): 267-268.

⁵⁷ KISS Alajos (2016): ENSZ-misszió a Közép-afrikai Köztársaságban. *Honvédségi Szemle 2016/3.* 88-99. Online: https://real.mtak.hu/124083/1/HSZ_2016_144_3_Kiss_Alajos.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.) 89.

⁵⁸ Rapport de fin de mission. 10.

⁵⁹ BALOGH Andrea et al. (2015): *Országismertető Közép-afrikai Köztársaság*. Budapest: A Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat. 145.

⁶⁰ CIA World Factbook: Central African Republic.

⁶¹ Rapport de fin de mission. 13.

3. ábra A szállítási útvonalak elhelyezkedése. Forrás: Rapport de fin de mission.

Hiánypótló fejlesztésként 1050 km hosszan került optikai kábel telepítésre, amely egyúttal az összeköttetést is biztosítja Kamerunnal és a Kongói Köztársasággal. A 36 millió US dolláros projektet (Central Africa Fibre-Optic Backbone, CSB) az Afrikai Fejlesztési Bank és az EU finanszírozta⁶², amely az ICT szektor fejlesztése mellett hozzájárul, hogy a társadalom egyre nagyobb arányban férjen hozzá és sajátíthassa el ezen technológiák alkalmazásának képességét.

1.7. Fizikai környezet (Physical terrain)

A fizikai környezet esetében megkerülhetetlen a földrajzi környezet, az éghajlat és klíma, valamint az ember-általi építmények elemzése⁶³, valamint az ország geopolitikai elhelyezkedése és földrajzi adottságai is.

Az ország a közép-afrikai régióban helyezkedik el, szomszédos államai: Csád, Szudán, Dél-Szudán, Kongói Köztársaság és a Kongói Demokratikus Köztársaság és Kamerun (3. ábra), így tengeri kijáráttal nem rendelkező ország. Az ország területi kiterjedése 622 984 km², ahol

⁶²African Development Bank: *Central African Republic - Central Africa Fibre-Optic Backbone Project (CAB) – CAR Component*. Online: <https://projectsportal.afdb.org/dataportal/VProject/show/P-CF-GB0-002> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 18.)

⁶³ United States Department of the Army (2016): *Infantry Platoon and Squad (ATP 3-21.8)*. Online: <http://www.lethalgrunt.com/ATP%203-21x8%20FINAL%20WEB%20INCL%20C1.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 06.) 1-2.

rendkívüli biodiverzitás figyelhető meg, amelynek a katonai szerepvállalás szempontjából legfontosabb aspektusa, hogy számos emberre veszélyes kígyó faj él a területen.⁶⁴

Területi kiterjedéséből adódóan több éghajlat is tapasztalható, legnagyobb kiterjedésében trópusi nedves és száraz szavanna övhöz tartozik (95%), ahol legmelegebb hónap átlaghőmérséklete 28-32 °C. Ebből kifolyólag két évszak váltakozik, egy nyári, esős évszak, amikor az éves csapadék 90%-a lehullik, valamint egy száraz téli évszak. Emellett a déli országrészben kis területen (1%) esőerdő is jelen van, míg északkeleten a terület 4,4%-a tartozik a Száhel-övezethez trópusi félszáraz sztyeppe éghajlattal.⁶⁵ Az ország két fő vízfolyása az Ubangi, amely Bangui érintésével a Kongó mellékfolyója, és a Chari,⁶⁶ amely a Csád-tóba ömlik, illetve további mellékfolyók szelik át a területet.⁶⁷ Gazdasági és társadalmi szempontból meghatározó előrelépés lenne egy a Csád-tó és a Kongó-folyó vízgyűjtőinek összekapcsolását célzó projekt,⁶⁸ amely a kereskedelmi kapcsolatokat és a társadalmi összeköttetést is előmozdítaná.

A CAR legnagyobb potenciálja és paradox módon, amely kiszolgáltatottá teszi, az a gazdag ásványkincsei. 2022-ben a Közép-afrikai Köztársaság 35,7 millió dollár értékben exportált gyémántot, amelynek fő exportországai: Egyesült Arab Emírségek, Belgium, India, Hongkong és az Egyesült Államok voltak.⁶⁹ Ugyanebben az évben 1,000.000 kg arany került kitermelésre az ország területén, amelynek egyik legnagyobb haszonélvezője az Oroszországi Föderáció és az ahhoz kapcsolódó Wagner csoport,⁷⁰ míg a jelentős urán export elsősorban a francia Areva Resources Centrafrique vállalat kezében van.⁷¹ Emellett vas-, réz- és ónérc és lignit bányászat is zajlik, valamint jelentős a fakitermelés mértéke is.⁷²

A természeti erőforrásokban gazdag területet elsősorban a már feltárt és a még fel nem tárt ásványkincsei teszik vonzó célponttá az egyes fegyveres csoportok közötti konfliktusokban,

⁶⁴ BALOGH et al. (2015): 53-54.

⁶⁵ U.o. 28-29.

⁶⁶ Erre utal az ország korábbi megnevezése az Ubangi-Chari is.

⁶⁷ BALOGH et al. (2015): 10-11.

⁶⁸ IFABIYI, I. P. (2013): Recharging the Lake Chad: the Hydropolitics of National Security and Regional Integration in Africa. In: *African Research Review Vol. 7 (3)*. DOI:[10.4314/afrr.v7i3.15](https://doi.org/10.4314/afrr.v7i3.15) (Letöltés időpontja: 2024. 03. 23.) 204.

⁶⁹ OEC: *Diamonds in Central African Republic*. Online: <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/diamonds/reporter/caf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

⁷⁰ Center for Strategic and International Studies (2023): *Central African Republic Mine Displays Stakes for Wagner Group's Future*. Online: <https://www.csis.org/analysis/central-african-republic-mine-displays-stakes-wagner-groups-future> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.); CEIC: *Central African Republic Gold Production*. Online: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/central-african-republic/gold-production> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

⁷¹ World Nuclear Association (2023): *Uranium in Africa*. Online: <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/others/uranium-in-africa.aspx> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

⁷² BALOGH et al. (2015): 14-15.

valamint a más államok közötti erőforrásokért folytatott haszonszerzésben, negatívan érintve az ország gazdaságát is. A bányászatnál fontos kiemelni az óriási ökológiai károkat is, amelyeket a nem szabályosan illegálisan végzett kitermelés okoz. Összeségében elmondható, hogy ezen ásványkincsek az országot ismételtén instabilizáló konfliktusok mozgatórugói, továbbá a gazdag természeti erőforrások külső szereplők általi kiaknázása gátolja az ország gazdasági fejlődését és megszilárdítja a mély szegénységet és kitettséget az országban.

1.8. Idő (Time)

Az idő tényezők esetében elengedhetetlen, hogy ne csak a misszió időtartamára korlátozódjon, hanem szükséges az események történeti, közelmúltbeli előzményeinek az ismerete is, azaz egyfajta folyamatkövetés kialakítása.

A jelentős népvándorlásnak köszönhetően a lakosság multietnikus és soknyelvű volt már a XIX. századot megelőzően is, amelyben közrejátszott a rabszolgakereskedelem évszázadai, természetes népességvándorlás, valamint az iszlám terjedése is,⁷³ azonban a francia gyarmatosítás időszakában a rendszerszerű brutalitásból adódóan megfélemlődött a terület népessége.⁷⁴ A Közép-afrikai Köztársaság 1960-ban kikiáltotta függetlenségét, amelynek elnöke David Dacko maradt, viszont ezzel párhuzamosan továbbra is Párizs érdekszférája maradt, amely a későbbiekben is meghatározó szereplő maradt a politikai folyamatok alakulásának. 1966-ban Jean Bedel Bokassa megdöntötte Dacko-kormányát, majd 1976-tól császárrá koronázta magát és az ország egy rövid ideig Közép-afrikai Birodalom néven működött. 1979-ben Dacko megpuccsolta Bokassa autoriter fényűző rezsimét, azonban 1981-ben André Kolingba sikeres puccsot hajtott végre Dacko ellen is.⁷⁵ Habár az ország elnyerte függetlenségét, ennek ellenére az egymást követő erőszakos autoriter rezsimeknek nem sikerült stabilitást és alapvető közigazgatási rendszert kiépíteniük, amely jelentősen gátolta az ország egy prosperáló jövő felé történő előre lépését.

1997-ben a belső politikai és katonai válság kezelésére, valamint az ott állomásozó francia erők kivonásának hatására egy Afrika-közi erőkből álló misszió (MISAB) és egy ENSZ misszió (MINURCA) került felállításra 2000-ig.⁷⁶ 2003-ban François Bozizé többszöri próbálkozásra sikeresen megdöntötte Ange-Félix Patassé kormányát. Bozizé kormányzása során a legitimáció

⁷³ BALOGH et al. (2015): 70-73.

⁷⁴ U. o. 84.

⁷⁵ VECSEY Mariann (2014): The struggles of the Central African Republic and Hungary's role in solving the problems. *AARMS* 13(4), 507–518. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/aarms/article/view/2167/1436> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.) 504.

⁷⁶ UN Peacekeeping: *Central African Republic – MINURCA*. Online: <https://peacekeeping.un.org/mission/past/minurcaB.htm> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 20.)

megszerzésére törekedett, azonban továbbra is elégedetlenség és lázadások szították a belpolitikát. A civilek védelme érdekében az ENSZ BT mandátumot adott egy újabb misszió indítására (MINURCAT), amely 2010-ig tartott, valamint az Európai Unió is létrehozta az EUFOR CHAD missziót a régió biztonságának stabilizálása érdekében.⁷⁷ Mindazonáltal folyamatos belső feszültséget generált, hogy a CAR esetében nem lehetett és még most sem lehet egy egységes nemzetről beszélni, közös identitástudattal, hanem egy töredezett és rendkívül fragmentált mély szegénységben élő népesség jellemzi. Ebből kifolyólag a 2012 év végén felforrósodott belpolitikai helyzet végül 2013-ban a Séléka által egy újabb sikeres puccshoz vezetett, amely megdöntötte Bozizé-t.

A Séléka szó jelentése szövetséget jelent, ugyanis ez több olyan különböző fegyveres csoportból épült fel 2012 második felében, amelyek elégedetlenek voltak a korábbi autoriter politikai vezetéssel, valamint a békefolyamatok áthágásával. A muszlim dominanciájú csoport az ország északi, észak-keleti részéből nőtte ki magát, egyre nagyobb területet irányítása alá vonva haladva a főváros irányába, amelyet 2013. március 23-án értek el Michel Djotodia-t kinevezve elnökké.⁷⁸ A Séléka által elkövetett fosztogatások, valamint vallási indítatásából a keresztény lakossággal szembeni erőszak és atrocitások miatt lokális önvédelmi csoportok alakultak ki, amelyek koalíciójából alakult a keresztény anti-Balaka. Djotodia azonban nem volt képes irányítása alatt tartani a Séléka-t, így kísérletet tett felosztatására, ennek ellenére a csoport tovább folytatta tevékenységét⁷⁹ fokozott atrocitások elkövetésével és a korábbi kontrol hiányával.⁸⁰

A Séléka által elkövetett atrocitásokra reagálva az anti-Balaka a muszlim lakosságon kezdett brutális megtorlásba szintén súlyos emberi jogi jogsértéseket elkövetve, amelynek következtében az egymással szemben állócsoportok elmélyítették a vallási konfliktust, valamint az erőszak mértéke országos szintűvé vált.⁸¹ Mindezek hatására gyakorlatilag minden állami funkció megszűnt, az adott terület éppen kontrol alatt tartó csoportok láttak el részleges feladatokat, így az ország polgárháborús káoszba sülyedt. Ezen helyzet indikálta a francia intervenciót, az Afrikai Unió misszióját, valamint az ENSZ újabb békefenntartó missziójának a megindítását.

⁷⁷ BALOGH et al. (2015): 97.

⁷⁸ DUURSMA (2022): 259-260.

⁷⁹ Ezt követően már ex-Séléka-ként hivatkozandó a csoport.

⁸⁰ VECSEY (2014): 510.

⁸¹ NDIYUN, Robert Kosho (2022): Peace agreements with no peace: A critical review of peace agreements in the Central African Republic. In: *African Security Review* 2022, 31(3) 300-316. Online: <https://doi.org/10.1080/10246029.2022.2086477> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 13.) 302.

Az ENSZ BT 2127-es határozata felhatalmazta Franciaországot az intervencióra, amely már 2002-től működtette az Operation Boali-t a Bangui reptér és a francia állampolgárok biztonságának garantálására.⁸² Azonban a biztonsági helyzetből következőleg 2013 decemberében egy másik műveletet is indított, az Operation Sangaris-t, amely 2016-ig tartott, a csúcspontján 2500 fős missziós állománnyal.⁸³ Szintén ezen BT határozat alapján az Afrikai Unió is missziót (Mission Internationale de Soutien à la Centrafrique sous Conduite Africaine, MISCA) indított az országban, amely 2013 decembere és 2014 szeptembere között működött, ekkor átadva feladatait a MINUSCA missziónak.⁸⁴

2014 januárjában a csádi Idriss Déby regionális csúcstalálkozót hívott össze, amelyen Djotodia beleegyezett lemondásába, ezt követően Bangui polgármestere, Catherine Samba-Panza lett a Közép-afrikai Köztársaság ideiglenes elnöke. Ezt követően még ebben az évben megtartották a Brazzaville-i Fórumot, amely egyfajta közvetítés és megállapodás elérése volt az ex-Séléka és az anti-Balaka között. A megállapodás a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek reintegrációjára, illetve a bűnözés elleni küzdelmet célzó intézkedésekre fókuszált. A fórum elindította a nemzeti megbékélési folyamatot, megnyitva az utat a választások előtt. Ezt követte 2015-ben a Bangui Fórum, amely közel 700 vezetőt hozott össze a CAR társadalmának különböző csoportjaiból. Megegyezők születtek és ajánlásokat fogalmaztak meg az ex-Sélékához és az anti-Balakához tartozó csoportok a Leszerelés, Demobilizáció és Reintegráció (Disarmament, Demobilization and Reintegration, DDR) programban való belépésről, gyermekkatonák szabadon engedéséről, választások tartásáról, nemzeti és helyi igazságszolgáltatási és békéltetési mechanizmusokról, valamint társadalmi és gazdasági fejlesztésekről. Azonban a fórum utolsó napján az elégedetlen fegyveres csoportok tagjainak egy része kivonult a Fórumról.⁸⁵ Ennek ellenére a fórum érdeme, hogy a lakosság és civil szervezetek szereplői nagy számban képviseltetve voltak.

2016-ban véget ért a Operation Sangaris, illetve a korábban az ország délkeleti részén feladatokat végrehajtó amerikai különleges műveleti jelenlét kivonulása, a Népi Front Közép-Afrika Újjászületéséért (Front populaire pour la renaissance de la Centrafrique, FPRC) és az

⁸² Pensées mili-terre: *From Barracuda to Sangaris in the Central African Republic*. Online: https://www.penseemiliterre.fr/en/from-barracuda-to-sangaris_3012882.html (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 21.)

⁸³ France 24 (2016): *France to end Central African Republic military mission in 2016*. Online: <https://www.france24.com/en/20160330-france-end-military-operations-central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 21.)

⁸⁴ MISCA Establishment. Online: <http://misca.peaceau.org/en/page/110-about-misca> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 21.)

⁸⁵ COPLEY, Amy – SY, Amadou (2015): *Five takeaways from the Bangui Forum for National Reconciliation in the Central African Republic*. Online: <https://www.brookings.edu/articles/five-takeaways-from-the-bangui-forum-for-national-reconciliation-in-the-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 11.)

Unió a Közép-afrikai Békéért (Unité pour la paix en Centrafrique, UPC) közötti növekvő ellentétének, valamint más fegyveres csoportok belső kohéziójának megbomlásának köszönhetően 2016-2017-ben ismét jelentősen romlott a biztonsági helyzet az országban.

2015 decembere és 2016 márciusa között a Közép-afrikai Köztársaságban békés elnök- és parlamenti választásokat tartottak, ahol megválasztották Faustin-Archange Touadérát az ország elnökének, aki jelenleg is betölti a pozíciót. Eközben 2017-től kezdve a CAR vezetése egyre erősebb partnerséget alakított ki az Oroszországi Föderációval, amely a következő fejezetben kerül ismertetésre.

2019. február 6-án a Közép-afrikai Köztársaság kormánya és 14 fegyveres csoport aláírták a Politikai megállapodás a békéért és a megbékélésért (Accord Politique pour la Paix et la Reconciliation, APPR), másnéven a Kartúm-i megállapodást. Az egyezmény mind a 14 fegyveres csoport vezetőjének pozíciót biztosított a kormányban, valamint kiemelten foglalkozik a DDR és az USMS-ek kérdésével.

A megállapodás betartásának garáncái az Afrikai Unió (African Union, AU) és a szubregionális Közép-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of Central African State, ECCAS). Ugyanakkor az AU-nak, sem az ECCAS-nak nincsenek olyan erői a helyszínen, amelyek képesek lennének garantálni vagy kikényszeríteni a csatlakozást, amelyet így a MINUSCA-nak kellett betöltenie, aki a megállapodásban, mint „facilitator” lett megnevezve.

A megállapodás a fegyveres csoportok vezetőinek megvásárlására irányuló elit szintű megközelítésnek a példája. Az APPR-ba vetett bizalom 2020 végéig tartott, amikor a bizonytalan biztonsági helyzet mellett, az alkotmánybíróság elutasította a korábbi elnök Bozizé elnökjelöltségét, akinek ennek hatására sikerült egy koalícióba tömörítenie több fegyveres csoportot, létrehozva a Coalition des Patriotes pour le Changement (CPC), elsősorban egykori ex-Séléka és anti-Balaka tagokból. A támadást a CAR a helyi erők, a ruandai erőkkel és orosz katonai jelenléttel visszaverték, ami után, a CPC az ország távoli területeire és a szomszédos országokba vonult vissza, ahonnan tovább folytatták a támadásokat és jelenleg is a fő fenyegetést jelenti az ország számára.⁸⁶ Az egyezményben lefektetett megállapodások megsértése folyamatosan jelen van, azonban hosszútávon is az APPR végrehajtása jelent reményt a békefolyamatok megvalósításában.

Összeségében az országban uralkodó bizonytalan állapotok nem vezethetőek vissza egyetlen tényezőre, hiszen abban közrejátszik az autoriter és erőszakos politikai kultúra, a

⁸⁶ Rapport de fin de mission 7-9.

társadalmi egyenlőtlenség, vallási és etnikai konfliktusok, a helytelen gazdaságpolitika, az országban jelenlévő fegyveres csoportok, a fegyveres szervek képességének hiánya, hogy ellássák az ország külső-belső biztonságának a garantálását, valamint azok a külső szereplők, amelyek kizsákmányolják az ország természeti erőforrásait.

2. Külföldi befolyás és érdekérvényesítés a Közép-afrikai Köztársaságban

Jelen fejezet rövidebb áttekintésként szolgál a Közép-afrikai Köztársaságban jelenlévő külföldi befolyásolási és érdekérvényesítési képességekről, elsősorban a biztonsági helyzet szempontjából, mivel ezen tényezők hatással vannak a MINUSCA tevékenységére és hatékonyságára is.

2.1. Oroszországi Föderáció és a Wagner-csoport

A jelenlegi orosz befolyás és tevékenység a Közép-afrikai Köztársaságban jelen dolgozatban csak a dolgozat fő irányvonalához szükséges szempontokból kerül áttekintésre.⁸⁷

2018 augusztusában Oroszország katonai együttműködési megállapodást írt alá a Közép-afrikai Köztársasággal. Az országban jelenleg megközelítőleg 2500 fős állománnyal van jelen a Wagner-csoport⁸⁸, bár hivatalosan 1800 főt jelentettek. Az elnök biztonságát a Wagner-csoport tagjai biztosítják, emellett a FACA kiképzésében is részt vesznek. Ezért viszonzásul a csoport hozzáférést kapott állami ellenőrzés alatt álló bányákhoz, ezáltal pedig bekapcsolódott a bauxit, arany és gyémánt bányászatba, jelentős bevételhez juttatva a Wagnert, például bekapcsolódva a vámszedésbe is. Lényegében a rezsim biztonság fenntartását végzi, valamint haditechnikai eszközöket exportál a CAR számára, míg a kiképzőkön és tanácsadókon keresztül a FACA fejlesztését végzi és segíti fellépést a fegyveres csoportokkal szemben az állami autoritás kiterjesztésében.

A Wagner-csoportot mindig is cáfolta, azonban számos vád éri a csoportot, amelyek szerint súlyos emberi jogsértéseket követ el, részt véve a civilek elleni támadásokban, emberrablásokban, kínzásokban és bíróságon kívüli kivégzések végrehajtásában.⁸⁹ Jelentések

⁸⁷ Ennek oka, hogy önállóan maga a téma terjedelme és jellegzetessége miatt a teljesség igényével nem lehetne feldolgozni ezen dolgozatban, így a szerző véleménye szerint egy további különálló kutatást lenne érdemes elvégezni.

⁸⁸ 2023-ban Jevgenyij Viktorovics Prigozsinnak a halálát követően került létrehozásra az orosz Afrika-hadtest (Африканский корпус), amely a Wagner-csoport tevékenységét szándékolt átvenni többek között a Közép-afrikai Köztársaságban is, azonban a nemzetközi szakirodalom sem egységes a Wagner-csoport vagy Afrikai-hadtest kérdésében, így jelen dolgozat a Wagner-csoport tevékenységére terjed ki.

⁸⁹ Rapport de fin de mission. 9-10.

szerint a csoport jóval nagyobb számban követett el civilek elleni atrocitásokat és háborús bűncselekményeket a Közép-afrikai Köztársaságban és Maliban, mint Ukrajnában.⁹⁰

Az orosz jelenlét a békefolyamatokra is kiterjed. Oroszországi Föderáció számos módon segítette a színpalak mögött az APPR folyamatát, beleértve a fegyveres csoportok vezetőinek fizikai szállítását Kartumba, illetve Moszkva már korábban is törekedett nemzeti szintű békemegállapodásra. Ugyanakkor az orosz érdekek fényében egyes szakértők az APPR mögötti orosz motivációt kevésbé az ország békés előremozdításában látják, mint inkább a fegyveres csoportok vezetői és az érintett orosz vállalatok közötti kapcsolatok normalizálásában.⁹¹

Lényegében a Kreml külpolitikáját a CAR vonatkozásában az opportunizmus és a kettős megközelítés jellemzi: egyrészt diplomáciai szinten tárgyalások, megállapodások és csúcstalálkozók, másrészt a Wagner kétes műveletei, amelyek ötvözik a 19. századi kolonizációt és a 21. századi high-tech gengszterizmust.⁹² Nagyjából 5 millió eurós (5,6 millió dollár) becsült költség árán,⁹³ bányákhoz férnek hozzá, valamint lehetőséget teremtettek a Wagner-csoport számára tapasztalatgyűjtésre, hogy milyen módon avatkozzanak be más országok működésébe.

Azonban a szakirodalom pozitív eredményeit is kiemeli a Wagner jelenlétének. Egyes szakértők úgy vélik, hogy Wagner a békefenntartó erőkkkel ellentétben érdekelt a sikerben, tekintve a gazdasági érdekeinek védelmét, amiért nagyobb kockázatot hajlandóak vállalni. A bányászatban való térnyerésük például arra ösztönözte Wagnert, hogy olyan vidéki területeken működjön, ahol a békefenntartók a veszély miatt alapvetően nem hajtanak végre feladatot, valamint a bányászaton keresztül elveszi a bevételi forrásokat a fegyveres csoportok elől.⁹⁴

Lényeges hangsúlyozni, hogy eddig nem látható elkötelezettség az Oroszországi Föderáció részéről az átfogó békefolyamatok megvalósítása, a biztonsági szektor reformja, a kormányzás és a jogállamiság javítása terén, amely a tartós és stabil biztonsági helyzet

⁹⁰ The Economist (2023): *Wagner routinely targets civilians in Africa*. Online: <https://www.economist.com/graphic-detail/2023/08/31/wagner-routinely-targets-civilians-in-africa> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

⁹¹ MARTEN, Kimberly (2019): Russia's back in Africa: Is the Cold War returning? *The Washington Quarterly* 42(4), 155–170. Online: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1693105> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

⁹² The Economist (2023): *Wagner's customers will have to adjust to new leadership*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2023/08/31/wagners-customers-will-have-to-adjust-to-new-leadership> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

⁹³ The Economist (2019): *Vladimir Putin flaunts Russia's increasing influence in Africa*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/10/24/vladimir-putin-flaunts-russias-increasing-influence-in-africa> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

⁹⁴ SWED, Ori – ARDUINO, Alessandro (2024): Do Mercenaries Perform Better than States? Evaluating the Wagner Group's Impact on Central African Republic. *Small Wars & Insurgencies*, Október, 1–28. doi:10.1080/09592318.2024.2418675 (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 17.)

eléréséhez szükséges lenne a CAR-ban.⁹⁵ A Wagner csoport és az Oroszországi Föderáció számára alapvetően sikernek bizonyul az eddigi tevékenységük. Az, hogy vajon az ország hosszútávú békés fejlődése szempontjából mit jelent ez, az vitatott kérdés, tekintve, hogy az állami erőket segítik a fegyveres csoportokkal szemben az állami hatalom kiterjesztésében, és az APPR megvalósításában is szerepük volt, azonban ezzel párhuzamosan érdekeik érvényesítése érdekében szándékosan manipulálják és szítják a helyi feszültségeket, illetve tevékenységüket súlyos és nagyszámban elkövetett háborús bűncselekmények jellemzik.

2.2. Franciaország

A Közép-afrikai Köztársaság frankofón afrikai országgént kiterjedt és bonyolult kapcsolattal rendelkezik Franciaország viszonylatában, azonban az elmúlt években megfigyelhető Franciaország érdekérvényesítő és képességének csökkenése a Közép-afrikai Köztársaságban és a két ország közötti kapcsolatok elhidegülése, elsősorban Bangui kapcsolatainak diverzifikálódásának köszönhetően. Az orosz információs tevékenység jelentős hatást fejt ki erre, franciaellenes narratívák terjesztése által., a francia vezetést neokolonizációs törekvésekkel⁹⁶ vádolva például, amely tendencia más frankofón afrikai országokban is megfigyelhető.

Franciaország és a CAR kapcsolata a védelmi megállapodások, katonai együttműködés, valamint a francia Areva energia-szektorban működő csoport jelenlétével jellemezhető. Franciaország geopolitikai érdekei leginkább regionális vonatkozásban értelmezhetőek, az ország központi elhelyezkedése miatt, tekintve, hogy más frankofón és francia érdekeltségű ország veszi körül. Emellett Franciaország a CAR függetlenné válása után is jelentősen befolyásolta a politikai folyamatokat.

2016-ban ért véget a francia Operation Sangaris, valamint 2022-ben végleg megszüntette Franciaország az önálló katonai jelenlétét a Közép-afrikai Köztársaságban, így már csak pár fővel vesz részt a MINUSCA-ban.

Franciaország meg akarja őrizni nemzetközi szerepét, valamint fenntartani befolyási övezetét az országban és tágabb értelemben a régióban, azonban a teret nyerő más geopolitikai

⁹⁵ EGUEGU, Ovigwe. (2022): Russia's Private Military Diplomacy in Africa: High Risk, Low Reward, Limited Impact. *South African Journal of International Affairs* 29(4), 445–62. doi:10.1080/10220461.2022.2142276. (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 17.)

⁹⁶ RFI (2021): *France accuses CAR of complicity in disinformation campaign, suspends support*. Online: <https://www.rfi.fr/en/africa/20210608-france-accuses-car-of-complicity-in-disinformation-campaign-suspends-support-russia-wagner-mercenaries-social-media-politics-protests> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 17.)

szereplők, mint az Oroszországi Föderáció vagy a következőkben kifejtett Kína, a francia befolyás csökkenéséhez vezetett.

2.3. Az országban jelenlévő és befolyással rendelkező más országok

A következőkben bemutatott országok kapcsolatai a Közép-afrikai Köztársasággal pusztán rövid áttekintés jelleggel kerülnek ismertetése, a teljes kép megértésének érdekében, így részletesen a dolgozat nem elemzi ezen bilaterális kapcsolatokat. Azonban jelen dolgozat a teljesség igénye nélkül, áttekintés jelleggel ismerteti a befolyással levő szereplőket, hiszen azok száma és összetétele az egyes dimezióktól függően változik. Például a természeti erőforrások kifizetésében érdekelt országok közé tartozik Csád, az Egyesült Államok, Kína, Franciaország, Uganda és Dél-Afrika,⁹⁷ kiegészítve az egyre kiterjedtebb orosz kizsákmányolással, amely fentebb már említésre került.

Afrika szerte kiterjedt kínai jelenlét figyelhető meg, ahol a gazdasági és kereskedelmi vonatkozások dominálnak. A kínai kormány kommunikációjában az afrikai országokkal való kapcsolatok win-win jellegűek, míg más országok Kínában az újabb kizsákmányolót látják, aki eladósodásba hajtja a szűk mozgástérrel rendelkező államokat.⁹⁸

Kína érdekeltségét jól jellemzi, hogy legutóbb 2024 szeptemberében a FOCAC találkozón bilaterális tárgyalásokat folytatott Xi Jinping és Touadéra, ahol a kínai vezető a megszokott diplomáciai nyilatkozatok mellett reményét fejezte ki, hogy a Közép-afrikai Köztársaság biztonságosabb üzleti környezetet fog biztosítani a kínai vállalkozások számára.⁹⁹ Ebből is láthatóan Kína számára a prioritás, hogy a biztonsági környezet a bányák és más érdekeltségek környezetében ne veszélyeztesse a kínai vállalatok tevékenységét. A kijelentés mögöttes okai a kínai vállalatokat és azok kínai munkásait érő gyakori támadások a különböző felkelő csoportok által. Ugyanakkor jellemzően az emberi jogi szempontok vagy a CAR hosszútávú prosperálása kevésbé jelentenek prioritást Peking számára.

Ahogy az már említésre került, Kína a CAR legnagyobb exportpartnere, a legnagyobb külső bilaterális hitelezők közé tartozik, valamint FDI tekintetében is az egyik legjelentősebb befektető. Ebből kifolyólag gazdaságilag és kereskedelmileg aszimmetrikus kapcsolat áll fenn, ezáltal egyfajta dependenciába kényszeríti Banguit, amely más dimenziókra, például politikaira

⁹⁷ MAPUVIRE – MARAWAKO – SIXPENCE (2022): 70.

⁹⁸ BRUCKER Balázs – KRUSZLICH Péter (szerk.) (2022): *Frankofón Afrika*. Szeged: SZTE Frankofón Egyetemi Központ. 535-536.

⁹⁹ Ministry of Foreign Affairs The People's Republic of China (2024): *Xi Jinping Meets with President of the Central African Republic Faustin-Archange Touadéra*. Online: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240909_11487479.html (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 03.)

is kiterjed. Ugyanakkor ez nem teljes politikai kiszolgáltatottságot jelent, például 2024-ben a CAR vezetése felfüggesztette egy kínai bányászati vállalat tevékenységét, olyan vádak alapján, mint fegyveres csoportokkal való együttműködés, illegális kizsákmányolás, adófizetés elmulasztása.¹⁰⁰ Ezek jellemzően gyakori vádak a kínai vállalatokkal szemben, amelyek szítják a helyi lakosság ellenszenvét is velük szemben, valamint például az ökológiai károkozás miatt nemzetközi szinten is gyanút ébresztenek.

Kínai segítséggel épült meg például a Sakaï naperőmű Bangui közelében, amely hiánypótló befektetés az ország szerény elektromos hálózat kiépítettségét illetően. Emellett az oktatás területén is megjelent soft power eszközként, mint például a Bangui Egyetemen Konfucius Intézet létrehozásával.

Figyelemfelkeltő jelenség a Wagner és kínai együttműködés, példának okán, amikor a Wagner-csoport zsoldosai mentettek ki kínai bányamunkásokat, akiket helyi fegyveres csoport támadott meg.¹⁰¹ Open-source információkból dolgozva nem lehet konkrétan beazonosítani az együttműködés mélységét, de az eset mindenképpen figyelemre érdemes.

Az Amerikai Egyesült Államok fokozott aktivitása figyelhető meg a kontinensen, azonban külpolitikájában a frankofón afrikai országok nem jelennek meg kiemelten, azokat egy nagyobb összafrikai viszonylatban közelíti meg, illetve a kínai térnyerés indokolja.¹⁰² A Közép-afrikai Köztársaságnak amerikai viszonylatból limitált stratégiai jelentősége van, továbbá gazdasági kapcsolatok terén is elenyésző.

Elsősorban a terrorizmus elleni fellépésben értelmezhető az amerikai jelenlét, mint például az amerikai különleges műveleti erők tevékenysége 2016-ig az ország délkeleti részén az ugandai LRA szembeni fellépés részeként.¹⁰³ Emellett a humanitárius segélyek terén meghatározó, amelynek értéke 2018 óta meghaladta az 1 milliárd dollárt.¹⁰⁴

A szomszédos államok, valamint Afrika más országai is jelentős befolyást gyakoroltak és gyakorolnak a CAR belső stabilitására. Csád hosszútávon érdekelt az ország belső

¹⁰⁰ KOENA, Jean Fernand (2024): Central African Republic government suspends Chinese mining company for alleged ties to armed groups. Online: <https://apnews.com/article/central-african-republic-china-mining-armed-groups-b40e9bcbdf264c5d5c9e603a9b3d7c4f> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 03.)

¹⁰¹ OLANDER, Eric (2023): *Wagner Mercenaries Bail Out Chinese Miners Amid Uncertainty Over the Group's Future in the Central African Republic*. Online: <https://chinaglobalsouth.com/2023/07/10/wagner-mercenaries-bail-out-chinese-miners-amid-uncertainty-over-the-groups-future-in-the-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 03.)

¹⁰² BRÜCKER – KRUSZLICH (2022): 500.

¹⁰³ HOWARD, Lise Morjé et al. (2020): *Assessing the of the United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic / MINUSCA*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs. https://www.nupi.no/content/pdf_preview/28351/file/EPON-MINUSCA-Report.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 28.) 21.

¹⁰⁴ U.S. Embassy in Central African Republic: *USAID Assistance in the Central African Republic*. Online: <https://cf.usembassy.gov/usaid-assistance-in-the-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 03.)

folymataiba való beavatkozásban, hogy azok N'Djamena érdekei szerint alakuljanak. Megfigyelhető Csád beavatkozásai a közép-afrikai köztársaság kormányzatainak felemelkedésébe és bukásaiba, gondolva itt például a Bozizé kormánnyal való viszonylatában, hogy amíg 2003-ban Csád segítette Bozizé hatalomátvételét, később a csádi kormány a Seleka felkelőcsoportot támogatta a Bozizé-val szemben.¹⁰⁵ Lényeges faktor, hogy Csád gazdaságának meghatározó ágazata, az olajipar gerincét az ország déli, a CAR-ral szomszédos területein található olajkitermelés adja, amelyre a CAR (in)stabilitása jelentős hatást gyakorol. Ebből kifolyólag Csád állami érdeke, hogy a Közép-afrikai Köztársaságban lévő fegyveres csoportok tevékenysége ne nyúljon át a határon túlra, veszélyeztetve az olajkitermelést, kiegészítve a korábban már bemutatott menekültkérdéssel.

Csád befolyása korábban ellensúlyozásra került a líbiai rezsim által, amely például segítette a Patassé kormány hatalmon maradását is, illetve 2007-ben Líbia közvetítésével sikerült békemegállapodást aláírnia a CAR kormányának és két felkelőcsoportnak,¹⁰⁶ azonban a Khadafi-rezsim megszűnését követően Déby még inkább meghatározóvá vált. Egyes szakértők N'Djamena és Bangui kapcsolatának kihívásaként ítélték meg a Közép-afrikai Köztársaság béli orosz jelenlétet, csádi külpolitikájának fényében,¹⁰⁷ ugyanakkor a közelmúltban bekövetkezett közeledés Csád és az Oroszországi Föderáció mögött elhalványítja ennek az eshetőségét.

Szudán megemlítése nélkülözhetetlen a biztonsági helyzet szempontjából. A jelenlegi szudáni polgárháború potenciális fenyegetést hordoz magába a Közép-afrikai Köztársaságra nézve. Egyrészt a két ország között a menekültek vándorlása kétirányú, a két ország aktuális helyzetének fényében, másrészt a CAR-ral szomszédos terület Szudánnak problematikus régiója, Darfúr, illetve a szudáni Militant Muslim Janjaweed csoport is megjelent a Közép-afrikai Köztársaságban. A jelenleg másfél éve zajló szudáni polgárháború közvetlenül hatást gyakorol a CAR biztonságára, különös tekintettel a határok átjárhatóságára, amely lehetőséget nyújt a Wagner-csoport számára fegyverek és harcosok átszállítására az egyik országból a másikba, tovább növelve az esélyét a konfliktus átgyűrűzésének. A polgárháborúban Bangui a

¹⁰⁵ JAMES KEWIR, Kiven. (2020): Rethinking Regional Security in Central Africa: The Case of the Central African Republic. *International Journal of African Renaissance Studies - Multi-, Inter- and Transdisciplinarity* 15(2), 115-133. Online: <https://doi.org/10.1080/18186874.2019.1671774> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.) 118-119.

¹⁰⁶ Reuters (2007): *Central Africa signs peace deal with rebels – Libya*. Online: <https://www.reuters.com/article/economy/central-africa-signs-peace-deal-with-rebels-libya-idUSL02743129/> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

¹⁰⁷ PICCO, Enrica (2023): *Ten Years After the Coup, Is the Central African Republic Facing Another Major Crisis?* Online: <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/central-african-republic/dix-ans-apres-le-coup-detat-la-republique> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

Hemedti vezette Rapid Support Force-t (RSF) támogatja, ebből kifolyólag az arab országok, mint az Egyesült Arab Emírségek (United Arab Emirates, UAE) RSF számára nyújtott fegyverszállítmányok sokszor a Közép-afrikai Köztársaságon keresztül kerülnek átszállításra/csempészésre.¹⁰⁸

Ez pedig el is vezet az öböl-menti államokhoz. Az afrikai kontinensen magukat meghatározó szereplőkké kinövő UAE és Katar külpolitikája diplomáciai, gazdasági kapcsolatokon, valamint humanitárius segélyen keresztül fejleszti kapcsolatait a Közép-afrikai Köztársasággal, azonban ezen erőfeszítések egyelőre marginális szinten valósulnak meg, a kontinens más országaihoz viszonyítva, például a Száhel-övezetben. Szaúd-Arábia és a CAR 2017-ben létesített diplomáciai kapcsolatokat.¹⁰⁹ Bár Rijád számára sem áll a fókuszban a Közép-afrikai Köztársaság, ugyanakkor például jelentős kölcsönöket nyújtott az ország számára.¹¹⁰

A Száhel övezetben egyre növekvő aktivitású külpolitikát és érdekérvényesítést folytató Törökország, szintén korlátozottabb jelenléttel rendelkezik a CAR-ban. Az öböl-menti államokhoz hasonlóan a török külpolitika is soft power megközelítést, mint például kórházak és mecsetek modernizálásán, valamint pénzügyi segélyeken keresztül igyekszik pozícióit kialakítani.¹¹¹

2.4. EUAM RCA és EUTM RCA

A biztonsági helyzet megértéséhez nélkülözhetetlen egy rövid kitekintés a CAR-ban működő két EU misszióról: az EU Tanácsadói Misszió a Közép-afrikai Köztársaságban (EU Advisory Mission in the Central African Republic, EUAM RCA), valamint az EU Katonai Kiképző missziója (European Union Training Mission in Central African Republic, EUTM RCA). Ennek oka, hogy az Európai Unió is felismerte, hogy az EU biztonsági helyzetének hosszútávú biztosításában meghatározó szerepe van Afrika (in)stabilitásának. Ahogy Josep

¹⁰⁸ ALI, Hager (2024): The War in Sudan: How Weapons and Networks Shattered a Power Struggle. *GIGA Focus Middle East*, 2, Hamburg: German Institute for Global and Area Studies (GIGA). Online: <https://doi.org/10.57671/gfme-24022> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

¹⁰⁹ *Protocol on the establishment of diplomatic relations between of the Government of Saud Arabia and the Government of the Central African Republic.* (2017) Online: <https://digitallibrary.un.org/record/1293678?ln=ru&v=pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

¹¹⁰ Africa Intelligence (2023): *Mohammed bin Salman discreetly bails out Touadéra.* Online: <https://www.africaintelligence.com/central-africa/2023/07/13/mohammed-bin-salman-discreetly-bails-out-touadera,110003311-art> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

¹¹¹ Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs: *Relations between Türkiye and the Central African Republic.* <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-the-central-african-republic.en.mfa> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

Borell is megfogalmazta: „*A XX. századot Ázsia felemelkedése jellemezte a világszínpadon, a XXI. századot pedig Afrika fogja.*”¹¹²

Az EUAM RCA-t 2019 decemberében hozta létre az Európai Tanács, majd 2020 júliusában indult meg ténylegesen. A mandátuma az alábbiakra terjed ki: az állami hatalom kiterjesztése, a jogállamiság előmozdítása, valamint az emberi jogok érvényesülésének megteremtése. Ebből fakadóan a főbb feladatai közé tartozik a CAR Belső Biztonsági Erőinek (Internal Security Forces, ISF) transzformációja és műveleti hatékonyságának emelése, a kulcsfontosságú közigazgatási szervek és intézmények autoritásának kiterjesztése országszerte, az ISF és más biztonsági szereplők közötti együttműködés elősegítése, továbbá nemzetközi szintű kooperáció a CAR biztonsági helyzetét illetően.¹¹³ Mindezek ambiciózus céloknak tűnhetnek a biztonsági helyzet fényében, azonban éppen ebből kifolyólag az EUAM RCA mandátuma kardinális problémaköröket azonosított, kérdés, hogy a gyakorlatban hosszútávon milyen hatékonysággal, azonban a nemzetközi szakirodalomban csak marginálisan érhetőek el kutatások a kérdésben.

Az EUTM RCA az EU Katonai Tanácsadói Misszió a Közép-afrikai Köztársaságban (EU Military Advisory Mission in the CAR, EUMAM RCA) szerepét vette át, megalapításáról 2016 áprilisában született döntés, aminek köszönhetően a misszió 2016 júliusában el is indult. Fő célkitűzése a biztonsági szektor reformjának (Security Sector Reform, SSR), amelynek lényege, hogy a válságkezelés részeként egy működőképes központi irányítás létrehozásában kell segíteni a helyieket, ennek elősegítése a Közép-afrikai Köztársaságban, ennek keretében pedig a helyi erők (FACA) kiképzését és telepítését segíti, szoros együttműködésben a MINUSCA-val. Ezen belül is kifejezetten a védelmi szektor reformja (defence sector reform, DSR) kiemelt jelentőségű, amely a FACA, mint modernizált, demokratikusan elszámoltatható és hatékony erő fejlesztésének támogatását szolgálja.¹¹⁴

A tevékenységei közé tartozik hadászati szintű tanácsadást, doktrínafejlesztést, oktatási, és műveleti kiképzése FACA-nak, valamint képességfejlesztése a harcászati ismeretek, a harci felkészültség és a vezetési képességek terén. Az oktatás a nem-katonai területekre is kiterjed, mint emberi jogok, gender-kérdés a nők és gyermekek szerepe és védelme. Működése óta az

¹¹² Európai Külügyi Szolgálat (2021): *Let's strengthen our ties with Africa*. Online: https://www.eeas.europa.eu/eeas/lets-strengthen-our-ties-africa_en (Megtekintés időpontja:2024. 11. 03.)

¹¹³ Európai Külügyi Szolgálat (2021): *About EU Advisory Mission in the Central African Republic (EUAM RCA)*. Online: https://www.eeas.europa.eu/euam-rca/about-eu-advisory-mission-central-african-republic-euam-rca_en?s=3344 (Megtekintés időpontja:2024. 11. 04.)

¹¹⁴ HICKENDORFF, Annelies – ACKO, Igor (2021): *The European Union Training Mission in the Central African Republic: An Assessment*. SIPRI Background Paper. Online: https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-02/bp_2102_eutm_rca_final.pdf (Megtekintés időpontja:2024. 11. 04.) 1.

EUTM RCA 9500 katona kiképzésében és oktatásában vett részt. Lényeges aspektus azonban, hogy az EUTM RCA földrajzilag a főváros és Bouar (az ország nyugati részén) térségére összpontosul csak.¹¹⁵ Az EUTM RCA hatékonyságára negatívan hat a kiképzett állomány nyomon követésének hiánya, mivel a misszió kapcsolata a kiképzettekkel a kiképzés után megszűnik.

Mindkét misszió mögött levő ok, hogy a CAR migráció szempontjából kibocsátó ország és az EU menekültválság kezelésére adott válaszlépései közé tartozik, hogy a kiváltó okok megszüntetése, azaz a törékeny, vagy éppen bukott államok stabilizálása, a migráció okainak enyhítése, lehetőség szerinti megszüntetése, ezáltal pedig a biztonság elősegítése az EU-ban.

3. A MINUSCA békefenntartó misszió bemutatása és elemzése

Ahogy az fentebb bemutatásra került a Közép-afrikai Köztársaság 2013 végére ismételt polgárháborúba és humanitárius válságba süllyedt, amely indikálta nemzetközi beavatkozás szükségességét. Részletesebben bemutatásra kerülnek a CAR biztonsági helyzete szempontjából kardinális problémakörök, valamint a MINUSCA azokra adott válaszai.

3.1. A MINUSCA mandátuma és az erők összetétele

A békefenntartás az ENSZ által meghatározott elvek alapján – ENSZ katonai és/vagy rendőri, valamint polgári rendőri személyi állomány bevonásával – végrehajtott béketámogató művelet, amelynek keretében csak önvédelemre alkalmas könnyű-fegyverzetrel rendelkező erők kerülnek telepítésre.¹¹⁶ Az első műveletek megindulása óta az ENSZ békefenntartás számos változáson ment keresztül, amelyekre a szakirodalomban gyakran generációkként hivatkoznak.¹¹⁷ A békefenntartó missziókkal kapcsolatban lényeges megjegyezni, hogy az ENSZ misszióknak nincs egy egységes precíz doktrínájuk vagy eljárási szabályuk, ezáltal a missziók működése az adott konfliktus alapján kerül kialakításra.

Az ENSZ BT a szervezet Alapokmányának VII. „a békét szolgáló, a béke megsértésével kapcsolatos, és az agresszió cselekedeteire vonatkozó intézkedésekről” szóló fejezetére hivatkozva adta meg 2014-ben a felhatalmazást, a legfontosabb célkitűzése, hogy minden

¹¹⁵ Európai Külügyi Szolgálat (2021): *About the Military Training mission in the Central African Republic (EUTM RCA)*. Online: https://www.eeas.europa.eu/eutm-rca/about-military-training-mission-central-african-republic-eutm-rca_en?s=334 (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 04.)

¹¹⁶ GÖCZE István: Békefenntartás. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/bekefenntartas/> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 26.)

¹¹⁷ GAZDAG – REMEK (2018): 70-79.

szükséges eszközzel ellátva a civil lakosság erőszakkal szembeni védelmét,¹¹⁸ miután a helyzetet úgy minősítette, hogy a Közép-afrikai Köztársaságban kialakult helyzet fenyegetést jelent a nemzetközi békére és biztonságra a régióban,¹¹⁹ hiszen a konfliktus közvetlen hatással van a közép- és nyugat-afrikai alrégiók stabilitására.

A mandátum azóta többször meghosszabbításra került, legutóbb 2024-ban 2025. november 15-ig a BT által. A mandátum a proaktív fellépést és telepítést írja le, azaz a potenciális veszélyek előrejelzését és ennek fényében a szükséges tevékenységek végrehajtását, a reaktív fellépéssel szemben.¹²⁰ Emellett olyan ENSZ-politikák megvalósítását hangsúlyozza, mint a Nőkért, Békéért és Biztonságért (Women, Peace and Security, ENSZ BT 1325-ös határozata), az Ifjúság, béke és biztonság (Youth, Peace and Security, ENSZ BT 2250-ös határozata), valamint a gyermekekért és a fegyveres konfliktusokért felelős különleges képviselővel való együttműködés (Special Representative for Children and Armed Conflict, ENSZ Közgyűlése hozta létre 1996-ban). Mivel a mandátum is kiemelten foglalkozik ezen témákkal, amelyek valóban a CAR mélyen gyökerező kihívásai közé tartoznak, így a MINUSCA tevékenységének vizsgálatokor is kiemelten kerülnek elemzésre.

A mandátumban meghatározottak szerint a legfontosabb feladata a MINUSCA-nak:

- Civilek védelme;
- Az állami hatalom kiterjesztésének, a biztonsági erők bevetésének és a területi integritás megőrzésének támogatása;
- Jószolgálat és támogatás a békefolyamathoz, beleértve a tűzszünet és az APPR végrehajtását.¹²¹

A MINUSCA költségvetése és finanszírozása az ENSZ Közgyűlés által kerül jóváhagyásra évente. Jelenleg ez a 2024. július 1. és 2025. június 30. közötti időszakra 1 283 314 000 amerikai dollár.¹²² Ez azért is lényeges, mert a mandátum hosszabbítások, így az abban megfogalmazott feladatokról is az ENSZ BT dönt, míg az ehhez szükséges finanszírozásról már

¹¹⁸ Human Rights Watch (2024): *World Report 2024: Central African Republic*. Online: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/central-african-republic#6ef2c7> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 16.)

¹¹⁹ ENSZ Biztonsági Tanács 2149. határozata (2014). Online: <https://digitallibrary.un.org/record/768393?v=pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.) 5.

¹²⁰ ENSZ Biztonsági Tanács 2759. határozata (2024). Online: [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=s%2Fres%2F2759\(2024\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=s%2Fres%2F2759(2024)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 16.) 9-10.

¹²¹ U. o. 10-12.

¹²² ENSZ Közgyűlés 78/298. határozata (2024). Online: <https://digitallibrary.un.org/record/4053863?ln=en&v=pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 06.) 3.

a Közgyűlés dönt, ebből kifolyólag felmerülhet, hogy a kiterjesztett feladatkörökkel párhuzamosan kielégítő mértékben növekszik-e a finanszírozás.

A MINUSCA civil vezetésű, jelentős katonai és rendőri komponenssel. A legutóbbi mandátum hosszabbításakor az erők méretére vonatkozó mandátum nem került megváltoztatásra, így a MINUSCA továbbra is legfeljebb 14 400 fős katonai állományból (beleértve 580 katonai megfigyelőt és törzstisztet), valamint 3 020 rendőrből (600 egyéni rendőrtisztból és 2 420 rendőri egységben szolgáló személyből), valamint 108 javítótisztból állhat (1. táblázat).¹²³ Gyakorlatban viszont jellemzően 98-99%-os feltöltöttséggel működik a MINUSCA állománya. Az egy évtizedes működése alatt eddig 164 békefenntartó vesztette életét.

1. táblázat A MINUSCA állományának összetétele. Piros színnel jelölve azon országok, amelyek legalább 1000 fő állománnyal vannak jelen, míg narancssárgával, amelyek legalább 200 főt állomásoztatnak a misszióban.

Forrás: <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/124/1?nav=tocList> Szerkesztette: a szerző.¹²⁴

Amerikai Egyesült Államok 9 fő	Guatemala 4 fő	Oroszországi Föderáció 13 fő
Argentína 2 fő	India 2 fő	Pakisztán 1311 fő
Banglades 1419 fő	Indonézia 229 fő	Paraguay 4 fő
Benin 7 fő	Jordánia 10 fő	Peru 258 fő
Bhután 187 fő	Kambodzsa 345 fő	Portugália 219 fő
Bolívia 7 fő	Kamerun 760 fő	Ruanda 2146 fő
Brazília 10 fő	Kazahsztán 1 fő	Sierra Leone 7 fő
Burkina Faso 4 fő	Kenya 16 fő	Sri Lanka 113 fő
Burundi 762 fő	Kolumbia 2 fő	Szenegál 192 fő
Csehország 3 fő	Kongói Köztársaság 11 fő	Szerbia 74 fő
Ecuador 2 fő	Marokkó 781 fő	Tanzánia 515 fő
Egyiptom 1015 fő	Mauritánia 465 fő	Togo 10 fő
Elefántcsontpart 2 fő	Mexikó 2 fő	Tunézia 775 fő
Franciaország 4 fő	Moldova 4 fő	Uruguay 3 fő
Fülöp-szigetek 3 fő	Mongólia 3 fő	Vietnám 8 fő
Gabon 1 fő	Nepál 1240 fő	Zambia 936 fő
Gambia 9 fő	Niger 6 fő	Zimbabwe 4 fő
Ghána 13 fő	Nigéria 5 fő	

Lényeges, hogy a különböző nemzetek által küldött békefenntartók terhelhetősége és fegyelme között jelentős eltérés tapasztalható, különösen az afrikai országokból érkező

¹²³ ENSZ Biztonsági Tanács 2709. határozata (2023). Online: <http://unscr.com/en/resolutions/2709> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 06.) 9-10.

¹²⁴ International Institute for Strategic Studies (2024): *The Military Balance. Volume 124*. London: Routledge. Online: <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/124/1?nav=tocList> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 24.) 480-481.

állomány esetében jelent ez problémát¹²⁵, amely a feladatok végrehajtásának hatékonyságára is hatást gyakorol. Ez azért is probléma, hiszen, ahogy az 1. Táblázat is mutatja, az afrikai országok békefenntartói képezik a misszió állományának nagyrészét, de szintén jelentős az ázsiai országok jelenléte. Külön érdekes a legnagyobb létszámmal résztvevő és más esetekben is jelentős misszióösszerepvállalást felmutató Ruanda, amely Afrika rendőrévé vált, miközben korábban az országban lezajlott népiirtásról volt ismert.

3.2. A MINUSCA főbb tevékenysége az ország stabilitása és biztonsági kihívásai szempontjából

Jelen dolgozat az első fejezet elemzései, valamint a misszió mandátuma alapján az alábbi fő kihívások és kérdéskörök mentén vizsgálja a MINUSCA tevékenységét, amely a következőkben kerül kifejtésre. A civil lakosság védelme kardinális része a mandátumának és tevékenységének, azonban számos aspektusra kiterjed, így a dolgozat az alábbi alfejezetekben azt átfogóan vizsgálja.

3.2.1. DDR és a fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció kérdése a MINUSCA perspektívájából

A fenntartható békéhez és biztonsághoz elengedhetetlen a konfliktusmegelőzés, amelynek szerves részét képezik a fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció, mint eltérő, ugyanakkor szorosan összekapcsolódó kifejezések. A fegyverzetellenőrzés államok közötti fegyverzetkorlátozási, fegyverzetcsökkentési, leszerelési, valamint biztonság és bizalom erősítő intézkedések összessége.¹²⁶ A leszerelés egy vagy több teljes fegyverkategória gyártásának, tárolásának, előállításának, használatának, kifejlesztésének és kereskedelmének tiltása, valamint ezen fegyverek megsemmisítését foglalja magába.¹²⁷ A non-prolifерáció célja, hogy megakadályozza egyes fegyverek, fegyverrendszerek vagy bizonyos elemeinek elterjedését.¹²⁸

Az ENSZ BT 2013-as döntésétől (ENSZ BT 2127. határozat) kezdődően a Közép-afrikai Köztársaság fegyverembargó alatt állt, amely megtiltotta minden haditechnikai eszköz, hadianyag vagy ahhoz kapcsolódó alkotórész közvetlen vagy közvetett szállítást, értékesítést

¹²⁵ KISS (2016a): 92.

¹²⁶ N. RÓZSA Erzsébet – PÉCZELI Anna (szerk.) (2013): *Egy békésebb világ eszközei*. Budapest: Osiris Kiadó, Magyar Külügyi Intézet. 15.

¹²⁷ U. o. 16.

¹²⁸ U. o. 16.

vagy átruházást.¹²⁹ A 2019-es békekötést követően az állami fegyveres szervek részlegesen kikerültek a fegyverszállítására vonatkozó korlátozások alól, majd további engedmények után 2023 júliusában BT döntés alapján teljesen mentesültek a fegyverembargó hatálya alól. A BT 2024. július 30-i határozata (2745. határozat) megszüntette az embargót, ugyanakkor kimondta: „2025. július 31-ig valamennyi tagállam megteszi a szükséges intézkedéseket annak megakadályozására, hogy az adott országban működő fegyveres csoportok és ahhoz kapcsolódó személyek részére bármilyen típusú haditechnikai eszközt, hadianyagot vagy ahhoz kapcsolódó alkotórészt közvetlenül vagy közvetve szállítanak, értékesítenek vagy átruháznak.”¹³⁰ Emellett a korábban felállított Szakértői Testület mandátuma is meghosszabbításra került.

Emellett lényeges megemlíteni, hogy az ország aláírta és ratifikálta a 2017-ben hatályba lépő Közép-afrikai egyezményt a kézi lőfegyverek és könnyűfegyverek, lőszerük, valamint a gyártásukhoz, javításukhoz és összeszerelésükhöz használható összes alkatrészük és alkotóelemük ellenőrzéséről (Kinshasai Egyezmény),¹³¹ valamint 2002-ben csatlakozott az Ottawai Egyezményhez (Anti-Personnel Mine Ban Convention). Non-prolifерációs egyezmények terén aláírója, de nem ratifikálja a nukleáris fegyverek tilalmáról szóló szerződésnek (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, TPNW), valamint szintén aláírója az Afrikai atomfegyvermentes övezetről szóló szerződésnek, azaz a Pelindaba-szerződésnek.

A Közép-afrikai Köztársaságban a leszerelés kérdéskörében a legnagyobb problémát a kézi- és könnyűfegyverek (Small Arms and Light Weapons, SALW) elterjedése és használata jelenti, tekintettel arra, hogy a nagy konvencionális fegyverrendszerek sem minőségben, sem mennyiségükben nem képviselnek jelentős erőt (ahogy az az 1.2.-es alfejezetben bemutatásra került) az ország és biztonsági helyzete szempontjából.

A SALW illegális elterjedése alááshatja a törekény államokat, illetve súlyosbíthatja a bukott államok biztonsági helyzetét. Mivel a lakosság védelme ezen államokban csak részben vagy egyáltalán nem biztosított, így az ezáltal a magukat fenyegetve érző társadalmi csoportok kézi- és könnyűfegyvereket szereznek be akár legális vagy illegális módon, önvédelmi célból, amely jelenség még inkább alááshatja az állami autoritást, csorbítva az állam erőszak-

¹²⁹ ENSZ Biztonsági Tanács 2127. határozata (2013). Online: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/594/43/pdf/n1359443.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.) 10.

¹³⁰ ENSZ Biztonsági Tanács 2745. határozata (2013). Online: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/224/92/pdf/n2422492.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.) 2.

¹³¹ 7. Central African Convention for the Control of Small Arms and Light Weapons, their Ammunition and all Parts and Components that can be used for their Manufacture, Repair and Assembly. Online: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-7&chapter=26&clang=en (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.)

monopóliumát.¹³² Emellett ezen fegyverek megkönnyítik a bűnszervezetek, lázadó mozgalmak, terror- és szélsőséges extrémizmust hirdető szervezetek számára a sokszor amúgy is törékeny belső rend megzavarását. Ezen felül a SALW illegális áramlása bevételi forrást is jelenthet ezen veszélyes szervezetek számára, elősegítve működésüket. Mindezt lehetővé teszi, hogy a SALW-ok alapvetően könnyen hozzáférhetőek, szállíthatóak és kezelhetőek, valamint olcsónak számítanak. Az ezzel szembeni fellépést tovább nehezíti, hogy egy határokon átívelő kihívásról beszélhetünk, számításba véve, hogy a régióra egyébként is jellemző az erőszak és fenyegetések átgyűrűzése országhatárokon keresztül. Így a SALW proliferációja biztonsági kihívást jelent nemzetközi és regionális szinten is, valamint az állami autoritás, a társadalom és az egyén számára is. Emellett további probléma, hogy az állami raktárakból is eltűntek fegyverek, illetve a FACA és más helyi fegyveres szervek állományának dezertálása során is kerülnek fegyverek a fegyveres csoportokhoz.¹³³

Emellett az utóbbi években egyre inkább veszélyt jelentenek az aknák és más robbanószerkezetek elterjedése is az országban. 2020-ban jelentették először harcjármű elleni aknát az országban, míg gyalogsági aknát 2022-ben, illetve az improvizált robbanóeszközök (improvised explosive device, IED) proliferációja is megfigyelhető, amelyeket főként közlekedési útvonalak vagy iskolák közelében helyeznek el, veszélyeztetve a helyi lakosságot, a humanitárius tevékenységet végzőket, valamint az állami vagy más külső szereplők személyi állományát. 2023-ban 27 ember, köztük 19 civil halt meg 82 robbanószerkezettel kapcsolatos balesetben, míg 2024 első felében 14 ember vesztette életét, köztük 7 civil.¹³⁴ A ezen balesetek leginkább Ouham, Ouham-Pendé, Nana-Mambéré, és Mambéré-Kadei tartományokat érintették.

Az ún. Pre-DDR elsőként a Közép-afrikai Köztársaságban került végrehajtásra, 2015-ben. A program lényege, hogy megteremtse és előkészítse a DDR program működéséhez szükséges politikai és biztonsági helyzetet, egyfajta átmeneti, időben korlátozott mechanizmusként.¹³⁵

A fent boncolgatott kérdéseket igyekeznek kezelni a Leszerelés, Demobilizáció és Reintegráció (Disarmament, Demobilization and Reintegration, DDR) program, amely

¹³² Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE) OSCE Scholarship for Peace and Security 2024-es e-learning tanulmányi anyagából.

¹³³ SIPRI (2022): *Illicit Small Arms And Light Weapons In Sub-Saharan Africa*. Online: https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-12/salw_ssa_2.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.) 5-6.

¹³⁴ United Nations Mine Action Service (UNMAS): *Central African Republic*. Online: <https://www.unmas.org/en/programmes/centralafricanrepublic> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 04.)

¹³⁵ DE TESSIÈRES, Savannah (2021): *Effective Weapons and Ammunition Management in a Changing Disarmament, Demobilization and Reintegration Context*. New York: Department of Peace Operations Office for Disarmament Affairs. 85.

központi elemét képezi a MINUSCA tevékenységének is. Az ún. Pre-DDR elsőként a Közép-afrikai Köztársaságban került végrehajtásra, 2015-ben. A program lényege, hogy megteremtse és előkészítse a DDR program működéséhez szükséges politikai és biztonsági helyzetet, egyfajta átmeneti, időben korlátozott mechanizmusként.¹³⁶

Ezt követően a DDR program az alábbi főbb tevékenységek mentén fejti ki tevékenységét. A leszerelés a kombatánsok, a fegyveres erőkkel és csoportokkal kapcsolatban álló személyek, esetenként a polgári lakosság által önként átadott fegyverek, lőszer és robbanóanyagok összegyűjtését, dokumentálását, ellenőrzését és megsemmisítését foglalja magába. Célja a tiltott fegyverek, lőszer és robbanóanyagok számának csökkentése és/vagy azok illetéktelen felhasználók általi birtoklásának megakadályozása. A demobilizáció a kombatánsok és a fegyveres erőkkel és csoportokkal kapcsolatban álló személyek elválasztása a katonai vezetési és irányítási struktúráktól, valamint civil életbe történő visszaintegrálásukat jelenti. A reintegráció az a folyamat, amelynek során a volt kombatánsok és a korábban fegyveres erőkkel és csoportokkal kapcsolatban álló személyek fenntartható módon áttérnek arra, hogy a társadalom civil tagjaként éljenek az általuk választott közösségekben. A reintegráció egyéni, családi és közösségi szinten megy végbe, tekintettel társadalmi, pszichoszociális, gazdasági, politikai és biztonsági aspektusokra.¹³⁷ A DDR már magában foglalja továbbá a külföldi harcosok repatriálását (Repatriation), visszaküldését is.

A DDR program elindulása óta összesen 14145 fegyvert gyűjtött be. Az Egyesült Nemzetek Aknaelhárítási Szolgálat (United Nations Mine Action Service, UNMAS) pedig 2730 darab nem működő vagy már elavult a MINUSCA által begyűjtött fegyvert semmisített meg, kiegészítve 337 a DDR által begyűjtött fegyverrel.¹³⁸ Ezen adatok rávilágítanak, hogy a rendkívül bonyolult helyzet ellenére a misszió képes felmutatható, mérhető eredményeket felmutatni a leszerelés terén.

Az UNMAS támogatva a MINUSCA tevékenységét, illetve együttműködve más ENSZ szakosított intézményekkel, hozzájárul a robbanószerkezetek által nyújtott fenyegetés mérsékléséhez és az erre irányuló intézkedésekhez, valamint segíti a helyi hatóság, kiemelten a FACA fegyver- és lőszerkezelési (weapons and ammunition management, WAM) kapacitásának fejlesztését. A gyakorlatban ez figyelemfelkeltő foglalkozásokban, robbanószerkezetek kockázatairól szóló oktatási tevékenységben (ún. Explosive Ordnance Risk

¹³⁶ U. o. 85.

¹³⁷ U. o. 141-142.

¹³⁸ UNMAS: *Central African Republic*. Online: <https://www.unmas.org/en/programmes/centralafricanrepublic> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 04.)

Education, EORE) például a SALW veszélyeiről is, illetve kutatás és felderítési (Search and Detect, S&D) kiképzésben valósul meg, de végez minőségbiztosítási látogatásokat is fegyver- és lőszertároló létesítményekben. A MINUSCA kezdete, azaz 2014 óta az UNMAS az országban 247 132 robbanóanyag (kereskedelmi robbanóanyag és lőszer) megsemmisítését hajtotta végre.¹³⁹

A demobilizációs programba bekerülhetnek olyanok is, akik nem jogosultak a leszerelésre, ugyanakkor a demobilizációra és reintegrációra igen. Különösen a nők esetében figyelhető meg az a tendencia, hogy nincsenek tisztában a DDR-programokba való belépés kritériumaival, illetve, hogy ők is jogosultak a részvételre. Előfordul, hogy a saját parancsnokaik szándékosan visszatartják őket, esetleg elveszik fegyvereiket, hogy olyan férfiaknak adják, akik a DDR-programba kívánnak belépni.¹⁴⁰ Azonban demobilizációra jogosultak azon nők is, akiknél az alábbi kritériumok valamelyike fennáll:

- a fegyverhasználat fontos részét képezte az általa betöltött funkciónak konfliktus idején;
- van fegyverhasználati tapasztalata vagy kapott ilyen kiképzést;
- lényeges funkciót töltött be konfliktus idején, úgy mint: szakács, hordár vagy informálisan egészségügyi szolgáltatást végzett.¹⁴¹

A fegyveres erők és csoportok egykori tagjainak számos különböző kihívással kell szembenéznük, amikor visszatérnek a civil életbe, gondolva itt a gazdasági, társadalmi, politikai vagy lelki nehézségekre. A reintegráció (vagy visszaintegrálás) támogatást nyújt ezen kihívások leküzdésében, csökkentve annak valószínűségét, hogy a volt kombatánsok csatlakozzanak a régi vagy éppen új fegyveres csoporthoz. A programban részt vehetnek olyan nők is, akik szociálisan vagy gazdaságilag függenek egy korábbi férfi kombatánstól. A reintegráció egy összetett folyamat, amely sokszor kifutási ideje korlátozottsága miatt nem képes megfelelően kielégíteni a hosszútávú helyi, országos és regionális helyreállítási és fejlesztési folyamatokhoz szükséges feltételeket.

A DDR programnak ezek mellett a gyakorlatban számos működési akadályt is meg kell ugrania. Előfordul például, hogy egy őrsvezető nem hajtja végre a feladatot, mivel az adott fegyveres csoport vallásilag riválisnak számít számára.¹⁴² Emellett fegyvertelen megfigyelők

¹³⁹ U. o.

¹⁴⁰ *Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards 4.20 Demobilization* (2021). Online: <https://www.unddr.org/wp-content/uploads/2021/02/IDDRS-4.20-Demobilization.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 18.) 11.

¹⁴¹ U. o. 12.

¹⁴² KISS (2016a): 97.

tárgyalnak fegyveres csoportok vezetőivel a leszerelési kérdéséről, amelynek nyomásgyakorló képessége és a megfigyelők biztonsága szempontjából is kérdéseket vet fel, habár így is képesek fegyverek és felszerelések begyűjtésére.¹⁴³ Vagy éppen ahogyan arra korábban a misszióban résztvevő magyar katona is megfogalmazta: előfordul, hogy a szakcsapatok számára a korábban engedélyezett feladatoktól, prioritásoktól eltérő utasítást ad ki a misszió katonai vezetése.¹⁴⁴

A DDR programot kiegészítve fut a társadalmi erőszak csökkentési (Community Violence Reduction, CVR) program azzal a célkitűzéssel, hogy békés és stabil közösségek jöjjenek létre, amelyek reziliensek a helyi és külső konfliktusokkal szemben, és ahol megvalósulhat a dialógus a békés megoldások irányába mutatva. A CVR egyik lényeges eleme, hogy támogatást nyújthat olyanok számára, akik a DDR program szűk kritériumainak nem felelnek meg.

Összeségében a fegyverek, lőszeres és robbanóeszközök illegális áramlása és használata, nem csak az állami autoritásra és belső rend fenntartására jelent fenyegetést, hanem a lakosság életére és testi épségére is, azonban a fentebb említett kihívások miatt a MINUSCA hatékonysága ezen a téren nem elegendő az illegális fegyverkereskedelemmel és fegyvertartással szemben, hogy megoldja többek között a SALW illegális áramlását.

3.2.2. A MINUSCA a Gender-based violence elleni fellépésben, valamint a nők és fiatalok helyzetének javításában

A nemi alapú erőszak (Gender-based violence, GBV), valamint a gyermekkatonaság kérdése kardinális a hosszútávú biztonsági folyamatok és fejlődés szempontjából, hiszen ezek a társadalmi tendenciákat alapjaiban meghatározó jelenségek.

A nemi alapú erőszak magában foglalja a nyilvánosan vagy a magánéletben elszenvedett szexuális, fizikai, mentális és gazdasági károkat, illetve az erőszakkal, kényszerrel és manipulációval való fenyegetést is. A gyakorlatban ennek megjelenési formája lehet párkapcsolati erőszak, a szexuális erőszak, a gyermekházasság, a női nemi szervek megcsonkítása, valamint a becsületbűncselekmények.¹⁴⁵ Habár a GBV áldozatai között férfiak, nők, fiúk és lányok is vannak, aránytalanul nagy mértékben érinti a nőket és a lányokat.

¹⁴³ U. o. 97.

¹⁴⁴ KISS Alajos (2016): Az ENSZ Közép-Afrikai Missziójának Katonai Komponense. *Honvédségi Szemle* 2016/6 57-64. Online: https://real.mtak.hu/124143/1/HSZ_2016_144_6_Kiss_Alajos.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 17.) 60.

¹⁴⁵ ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR): *Gender-based violence*. Online: <https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/protection/gender-based-violence> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 21.)

A Közép-afrikai Köztársaságban a GBV aránya továbbra is magas, 2024 első negyedében közel 5000 esetet jelentettek, amelyeknek a 37%-át a szexuális erőszak tette ki. A becslések szerint az évente az esetek számának átlaga 11 000 körül lehet, amelyek 74%-a érint kiskorúakat.¹⁴⁶ Ehhez hozzá kell tenni, hogy az ilyen jellegű atrocitások esetében általános tendencia, hogy a bejelentett esetek száma messze elmarad a valós esetek teljes számától. Ennek okai közé tartozik a megtorlástól és megbélyegzéstől való félelem, vagy a trauma újra átélésének gondolata. Emellett egy ilyen instabil országban eljárások megindítása és lefolytatása nagy kihívást jelent, hiszen a különböző bíróságok munkáját gyakorlati, eljárási és társadalmi kihívások nehezítik, például az igazságszolgáltatási rendszerben az erőforrások hiánya (szakképzett munkaerő, pénzügyi és infrastrukturális).¹⁴⁷

Az otthonukat különböző okból elhagyni kényszerültek még inkább ki vannak téve, hogy a GBV áldozatává váljanak, továbbá az éhezés növelheti a nők és lányok erőszakkal, szexuális kizsákmányolással és visszaélésekkel szembeni kockázatát, hiszen ilyenkor kiszolgáltatott, kényszerhelyzetbe kerülnek, ráadásul felerősödnek az ún. káros túlélési mechanizmusok.

Az ENSZ Népesedési Alapja (United Nations Population Fund) biztonságos helyen 592 nőnek és lánynak nyújtott GBV szolgáltatásokat, beleértve a pszichoszociális támogatást is. Emellett érzékenyítő programokat tartanak nők, férfiak, lányok és fiúk számára.¹⁴⁸

Marthe Kirima, a családért és a nemekért felelős miniszter szerint nagyjából 10,000 gyerek továbbra is fegyveres csoportok tagjaként harcol, míg nagyjából 15,000-nek sikerült elmenekülnie, viszont visszailleszkedésük a társadalomba szintén nehéz.¹⁴⁹ A legnagyobb probléma, hogy a fegyveres csoportok még mindig toboroznak gyerekeket, akiket aztán harcosnak, kémnek, hírvivőnek, szakácsnak, sőt szexrabszolgának is használnak.

Fiatalok egy része azért csatlakozik fegyveres csoportokhoz, mert befolyásolják őket, embercsempészet áldozataivá válnak, elrabolják vagy erőszakkal toborozzák őket. Mások azonban önkéntesen csatlakoznak, jellemzően azok, akiket a csoportalapú identitás vonz, illetve, hogy elkerüljék a társadalmi kirekesztést. Lényeges látni, hogy nők, fiatalok és

¹⁴⁶ Intersos (2024): *Central African Republic: engaging men in the fight against gender-based violence*. Online: <https://www.intersos.org/en/central-african-republic-engaging-men-in-the-fight-against-gender-based-violence/> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 31.)

¹⁴⁷ BALTHAZARD, Mychelle – PHAM, Phuong N. – VINCK, Patrick (2020): Assessment of Efforts to Hold Perpetrators of Conflictrelated Sexual Violence Accountable in Central African Republic. *Journal of International Criminal Justice* 18(2), 373–396. Online: <https://academic.oup.com/jicj/article/18/2/373/5864752?searchresult=1#205095900> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 07.) 385-386.

¹⁴⁸ U. o. 3.

¹⁴⁹ Associated Press (2024): *Central African Republic: 10K Children Still Fighting Alongside Armed Groups*. Online: <https://www.voanews.com/a/central-african-republic-10k-children-still-fighting-alongside-armed-groups/7485188.html> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

gyermekek egyaránt lehetnek áldozatok és elkövetők is. Azonban még ennél is fontosabb, hogy kiváltképpen a fiatalok a változás aktív formálói is lehetnek. Kulcsszereplői lehetnek az olyan folyamatok kialakításában, amelyek a hosszútávú és tartós stabilitás irányába mutatnak. A Közép-afrikai Köztársaságbeli egykori gyermekkatonaik között is megtalálhatóak olyanok, akiket megrázó tapasztalataik arra készítettek, hogy békenagykövetekké váljanak és eltántorítsanak másokat a fegyveres csoportokhoz való csatlakozástól.¹⁵⁰

A gyakorlatban viszont továbbra is probléma a fiatalok megfelelő becsatornázása a békefolyamatokba. Erőfeszítéseik nagyrészt láthatatlanok maradnak külső szemlélőknek, mivel nincsenek megfelelő részvételi mechanizmusok, illetve nincs lehetőségük a döntéshozatalban részt venni.¹⁵¹ Pozitív törekvések is vannak a fiatal korosztály elérésére. Júliusban egy 8 napos figyelemfelkeltő kampány indult, amely a legfontosabb kihívásokat érintette, úgy mint: serdülők és fiatalok reprodukív egészsége, a családtervezés, a szexuális erőszak elleni küzdelem, valamint a HIV. A méltóságot biztosító készletek (dignity kits) és óvszerek kiosztását is magában foglaló kampány célja a fogyatékossgal élő fiatalok oktatása háztól-házig stratégiák, oktatási beszélgetések és rádió-televíziós kerekasztal segítségével.¹⁵² Ezen megközelítés azért is lényeges, hiszen ahogy az az 1.5. alfejezetben kifejtésre került, rendkívül alacsony az internethasználók száma, lakossága harmada rendelkezik csak telefonnal, így a társadalommal való kommunikáció esetén elengedhetetlen, hogy ezen programok ennek figyelembevételével kerüljenek kivitelezésre a hatékonyság és a valódi hatás elérésének érdekében. Azonban a fiatalok döntéshozatalba történő becsatornázása további erőfeszítéseket igényel a tartós megoldások elérésének érdekében.

Annak érdekében, hogy minél több fiatal elérjenek és becsatornázzanak a különböző programokba, a MINUSCA az ún. gyors hatású projekteként ifjúsági központokat is létrehozott, például Kaga Bandoro-ban és Sibut-ban, valamint segített a Bangui Egyetem, amely az egyetlen egyetemi intézmény az országban, helyreállításában is.¹⁵³ Ezen projektek különösen fontosak, hogy minél kevesebb fiatal töltse az idejét az „utcán”, illetve, habár korlátozottan is, de legalább elérhető legyen a felsőoktatás, mint alternatíva. Emellett a helyi

¹⁵⁰ U. o.

¹⁵¹ ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme) (2016): *Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity*. Online: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Discussion%20Paper%20-%20Preventing%20Violent%20Extremism%20by%20Promoting%20Inclusive%20%20Development.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.) 30.

¹⁵² United Nations Population Fund (2024): *Situation Report #7 Central African Republic*. Online: [file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20(1).pdf) (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.) 3.

¹⁵³ MINUSCA: *Disarmament Demobilization Reintegration*. Online: https://minusca.unmissions.org/en/DDR_En (Megtekintési időpontja: 2024. 10. 06.)

lakossággal történő kapcsolattartás egyik leghatékonyabb eszköze a Guira FM, amelyet a MINUSCA működtet.

Bár nem közvetlenül a GBV-t, a fiatalságot vagy a lakossággal történő kapcsolattartást érinti, azonban szükségesnek véli a szerző az alábbi kitekintést. A MINUSCA esetében elmondható, hogy egy morális dilemmákkal telített műveleti környezetről beszélhetünk, ahol a döntéshozói szinttől kezdve egészen a békefenntartóig, mint egyén szintjéig számos morálisan nehéz döntéssel kerülnek szembe. Ebből kifolyólag lényeges, hogy egy békefenntartó misszióban résztvevő állomány számára kifejezetten fontos a megfelelő katonapszichológiai felkészítés, hiszen az állomány jellemzően olyan szituációba kerülhet, ahol szemtanúja a mély szegénységnek és közvetlenül a durva erőszakos eseteknek. A problematikája ezeknek a helyzeteknek, hogy a katonának az erők megóvása (force protection) érdekében és a harcérintkezési szabályoknak megfelelően kell operálnia, amely sokszor azt jelenti, hogy bár szemtanúja például a civil lakosságot sújtó erőszakos cselekménynek, ugyanakkor tilos beavatkoznia. Ez a tehetetlenség gyakran súlyos erkölcsi és morális sérelmet okoz a katonának, beleértve a súlyos poszttraumás stresszt is, amelyet később csak megfelelő pszichológiai kezeléssel tud feldolgozni.¹⁵⁴ Mindezen jelentős faktorként hat a helyi lakossággal történő kapcsolatokra, valamint együttműködésre más szereplőkkel.

3.2.3. A MINUSCA tevékenysége az állami hatalom kiterjesztésében és a helyi erők támogatásában

Az állami hatalom kiterjesztése esetében megkerülhetetlen a biztonsági szektor reformja (Security Sector Reform, SSR). Az SSR rendkívül sokrétű és átfogó tevékenységeket foglal magába, mint a MINUSCA példájából kiemelve rendőri és katonai létesítmények helyreállítása, helyi erők emberi jogi érzékenyítése, vagy a FACA állománya egy részének egyszerűsített ellenőrzése például fegyveres csoportokhoz fűződő kapcsolatáról.¹⁵⁵ Emellett a DDRR és a CVR programok is szerves részét képezik az állami autoritás kiterjesztésének, azonban ezek már fentebb kifejtésre kerültek.

Szintén elengedhetetlen megemlíteni a megfelelő közigazgatás kiépítésének és fenntartásának szükségességét. Ennek érdekében a MINUSCA az ország mind a 16 prefektúrájában segítette a közigazgatási épületek felépítésében vagy felújításában, azonban emellett gyakran problémát jelent az itteni közigazgatási alkalmazottak bérezésének kifizetése,

¹⁵⁴ LUCAS, George (2020): *Ethics and Military Strategy in the 21st Century*. New York: Routledge.142.

¹⁵⁵ MINUSCA: *Security Sector Reform*. Online: <https://minusca.unmissions.org/en/security-sector-reform> (Megtekintési időpontja:2024. 10. 06.)

sőt akár biztonságuknak a garantálása is,¹⁵⁶ így nem biztosított minden területen a folyamatos működés.

Miután 2014-es értékelések szerint az ország igazságszolgáltatási rendszere nem volt képes eljárások indítására és lefolytatására, valamint vádemelésre,¹⁵⁷ így az állami hatalom kiterjesztéséhez a misszió feladatrendszerének a igazságszolgáltatási rendszerre is ki kellett terjednie. 2018-ban került létrehozásra a Különleges Büntetőbíróság (Special Criminal Court, SCC), amely a 2003 óta elkövetett súlyos nemzetközi bűncselekmények kivizsgálására és ezen ügyekben az igazságszolgáltatás nemzeti szinten történő megvalósulására törekszik. Székhelye Banguiban található, soraiban pedig egyaránt helyi és nemzetközi bírák is megtalálhatóak, fő finanszírozója a MINUSCA.¹⁵⁸ A létrehozása, működése és a sikeresen megkezdett tárgyalások jelentős lépésnek számítanak az országban a háborús bűncselekmények büntetlensége illúziójának megtörésében, különösen, hogy Anti-Balaka, Ex-Séléka és más fegyverescsoportok vezetői ellen is indultak eljárások. Emellett a Bangui Fellebbviteli Bíróság is 2024-ben a MINUSCA támogatásával megtartotta első büntetőülését, ahol 73 főt ítélt el. Ugyanakkor még leküzdendő akadályok, hogy a gyakorlatban az SCC autoritása nem terjed ki az egész országra, valamint jövőbeni hatékonysága jelentősen függ a kormány hajlandóságától, amely annak fényében kiváltképp mérlegelendő, hogy fegyveres csoportok vezetői sokszor a kormány szerves részét képezik.¹⁵⁹ Mindazonáltal jelentős lépés, amely példaként szolgálhat a régió más, hasonló problémákkal küzdő országai és a nemzetközi közösség számára.

Ezzel párhuzamosan a büntetésvégrehajtásról sem szabad megfeledkezni. A büntetésvégrehajtási rendszert továbbra is a túlszűfolttság és élelmiszerhiány jellemzi, kiegészítve a nem elegendő számú börtönszeméllyel, ami tetézi a nemzeti polgári börtönkapacitás folyamatos hiánya, ami hozzájárul a nem kielégítő fogvatartási körülményekhez.¹⁶⁰ Erre reagálva a MINUSCA börtönt és más büntetésvégrehajtási intézetet hozott létre, gyanúsítottakat tartóztatott le, valamint szükség esetén részt vesz börtönlázadások

¹⁵⁶ HOWARD (2020): 69.

¹⁵⁷ The Office of the Prosecutor (Nemzetközi Büntetőbíróság) (2014): *Situation in the Central African Republic II Article 53(1) Report*. Online: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/Art_53_1_Report_CAR_II_24Sep14.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 28.) 86.

¹⁵⁸ ARINZE-ONYIA, Chuka (2023): *The Special Criminal Court Must Fill the Justice Gap Left by the ICC in Central African Republic*. Online: <https://opiniojuris.org/2023/10/23/the-special-criminal-court-must-fill-the-justice-gap-left-by-the-icc-in-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

¹⁵⁹ NDIYUN, Robert Kosho (2023): *The Special Criminal Court and the challenge of criminal accountability in the Central African Republic*. *SN Social Sciences* 3(147), 1-22. Online: <https://link.springer.com/article/10.1007/s43545-023-00733-4> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 07)

¹⁶⁰ UNSC (2024): *S/2024/170 Central African Republic. Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/4038392?ln=en&v=pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 06.) 9.

elfojtásában, mint például 2023 novemberében Bria-ban.¹⁶¹ Ezen sokrétű feladatok is indikálják, hogy a MINUSCA állományába egyaránt szükséges a katonák, rendőrök és civil szakértők jelenléte és szaktudása is.

A helyi erők kiképzése és telepítése összetett kérdés, hiszen, ahogy az a 2. fejezetben be lett mutatva, illetve az EUTM-RCA, valamint az orosz erők is jelentősen hozzájárulnak. A MINUSCA továbbra is támogatást nyújt a helyi erők állományának kiképzésében és telepítésében, különös tekintettel arra, hogy fokozza képességüket a lakossággal való kapcsolattartásban, illetve a bűncselekmények kivizsgálásában, beleértve az olyan atrocitásokat, mint a szexuális kizsákmányolás és visszaélés.¹⁶²

A MINUSCA tevékenysége a FACA-val való bizalomépítésre is kiterjed, valamint közös feladatvégrehajtások is vannak, mint például a közös járőrözés. Azonban a gyakorlatban megjelenik a békefenntartók aggálya, hogy a FACA állománya kiképzetlen, így egy esetleges támadás esetén inkább veszélyt jelentenek, mintsem támogatást.¹⁶³

A megfigyelői őrök feladata közé tartozik, hogy a saját felelősségi körzetükben biztosítsák az ENSZ-jelenlét, kapcsolattartás végezzenek a lakossággal, a helyi közigazgatási szervekkel, valamint a segítségnyújtókkal is.¹⁶⁴

A legnagyobb kérdés továbbra is az marad, ahogy az más ENSZ békefenntartó művelet esetében is, hogy a MINUSCA képes lesz-e a helyi erők számára átadni a feladatokat, és azok képesek lesznek-e hatékonyan ellátni azokat?

Mindemellett közvetlen kapcsolattartás áll fenn más katonai szervezetekkel, mint például az EUTM-RCA-val, illetve országokkal, mint az Amerikai Egyesült Államok vagy Franciaország, valamint helyi szinten katonai vezetőkkel vagy a prefektusok hivatalnokaival.

A MINUSCA helyi közvetítőkkel együttműködve helyi békekezdeményezéseken keresztül próbálja megoldani a helyi konfliktusokat. Emellett a nemzeti békefolyamatok, mint az APPR kommunikációját és végrehajtását is támogatja,¹⁶⁵ mivel az állami autoritás hiánya miatt ezek nem feltétlenül jutnak el a helyi szintre. Értelemszerűen felmerül a kérdés, hogy lokálisan, távol Banguitól és az állami autoritástól vajon mennyire lehet hiteles a MINUSCA kommunikációja a lakosság és a helyi vezetők szemében.

¹⁶¹ U. o. 9.

¹⁶² U. o. 7.

¹⁶³ KISS (2016b) 63.

¹⁶⁴ KISS (2016a): 96.

¹⁶⁵ DUURSMA (2022): 269-271.

3.2.4. Jószolgálat és támogatás a békefolyamathoz, beleértve a tűzszünet és az APPR végrehajtását

A helyi konfliktusok megoldásához egy gyenge állam jellemzően nem képes magától a békefolyamatokat megkezdeni, illetve hatékonyan lefolytatni. Emellett a neopatrimoniális rezsim, mint a Közép-afrikai Köztársaság is, politikai átmenete politikai instabilitást idézhet elő, mivel a bizonytalan elit a klientelizmus és a pártfogás révén újraalkothatja saját rendszerét.¹⁶⁶ Emellett a CAR vezetése továbbra is képtelen gyökeres országos szintű változások végrehajtására. Ezzel párhuzamosan a politikai vezetés és a FACA gyakran nézetkülönbségekbe ütközik, mivel a regnáló elnökök rendszerint megpróbálják a saját maguk által preferált, leggyakrabban a saját etnikai csoportjukból választott katonai vezetőt a hadsereg élére állítani.¹⁶⁷ Éppen a külső szereplők, mint a MINUSCA folyamatos jelenlétére van szükség, amely egyrészt megfigyeli és jelenti a folyamatokat, másrésztől aktív tevékenységével hozzájárulhat az átmenet, kiemelten a SSR megvalósításához.

Az APPR vonatkozásában is jelentős szerepe van a MINUSCA-nak, illetve a legutóbbi mandátumhosszabbítás is kiemelt feladatként nevesíti politikai, technikai és operatív támogatás nyújtását a tűzszünet és az APPR végrehajtásában és ellenőrzésében.¹⁶⁸ A MINUSCA logisztikai és technikai támogatást végzett a párbeszéd előre mozdítása érdekében, segítette a szövegezés megfogalmazását, továbbá fordítói tevékenységet végzett mindezek során.

Bár hivatalosan az AU és ECCAS kezekedik az APPR végrehajtásában, azonban a jelenlét hiánya végett, a MINUSCA tölti be bizonyos szinten ezt, aki, mint „facilitator” van megnevezve a megállapodásban. Előfordult például, hogy a helyi szereplőket sem a kormány, sem a fegyveres csoportok vezetői nem tájékoztatták az APPR megállapodás részleteiről.¹⁶⁹ Ezt észlelve a MINUSCA részt vett az APPR kommunikálásában is.

Megfigyelhető a misszió prioritásai között a helyi közösségek és azok ún. bottom-up békekezdeményezésének támogatása felé fordulás az ún top-down békefolyamatok mellett, amelynek keretében a MINUSCA 29 helyi béke- és békéltető bizottság (Peace and Reconciliation Committees) létrehozását segítette az ország szinte valamennyi főbb városában.¹⁷⁰

¹⁶⁶ VLAVONOU, Gino (2016): An Uncertain Transition: Security, Violence, and Neopatrimonialism in the Central African Republic. *Revue Tiers Monde* 2016/4. Online: <https://www.cairn.info/revue-tiers-monde-2016-4-page-121.htm> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 16.) 137.

¹⁶⁷ M. BENINGA Paul-Crescent, Dr. MANGA ESSAMA Déflorine Grâce, Dr. MOGBA Zéphirin Jean Raymond (2018): *Persistence of the crisis in the Central African Republic: Understanding in order to act*. Yaounde: Friedrich Ebert Stiftung. 10.

¹⁶⁸ ENSZ Biztonsági Tanács 2709. határozata (2023). 12-13.

¹⁶⁹ DUURSMA (2022): 268.

¹⁷⁰ HOWARD et al. (2020): 23.

Lényeges az olyan csoportok jelenléte, amelyek aktívan igyekeznek aláásni a békefolyamatokat, általában saját érdekeik védelmében vagy a hatalom megtartásáért, jellemzően kihasználva az instabilitást illegális tevékenységek folytatásának érdekében. Ilyennek lehetnek politikai vagy fegyveres csoportok, illetve bűnszervezetek is. Velük szemben a MINUSCA politikai és katonai eszközökkel is fellép. Politikai megoldás például a párbeszéd kezdeményezése, pártatlan közvetítő szerep vállalása vagy szankciók bevezetése adott egyének ellen. Katonai megközelítés a kiemelt területeken fokozott járőrtevékenység, robosztus jelenlét fenntartása, a DDR program, valamint végső esetekben harc vállalásán keresztül.¹⁷¹

Érdemes kitérni röviden a MINUSCA és az orosz Wagner-csoport kapcsolatára. A dezinformáció mellett, a CAR kormányára való befolyást felhasználva a Wagner a MINUSCA feladatvégrehajtását igyekszik akadályozni, például nyomás hatására a kormány korlátozta a pilóta nélküli légirendszerek használatát a MINUSCA számára.¹⁷² Feszültséget okoz továbbá, hogy míg a misszió legfőbb prioritása a civilek védelme, addig a Wagner tevékenységére jellemző a civilek elleni atrocitások. Azonban ezzel párhuzamosan aggodalomra ad okot, hogy a MINUSCA állományához tartozó személyek és a Wagner zsoldosai közötti nem hivatalos találkozók, illetve utóbbiak jelenléte MINUSCA bázisokon, valamint arra is volt példa, hogy sebesült „orosz kiképzőket” evakuáltak MINUSCA bázisra.¹⁷³

Összeségében a MINUSCA rendkívül szerteágazó tevékenységet végez a mandátuma és az ország súlyos problémáiból kifolyólag, mindazonáltal képes rá, hogy előremozdítsa az APPR és a helyi békemegállapodások végrehajtását. A DDRR program, a GBV elleni fellépés, valamint a fiatalok helyzetének javítása mind olyan területek, amelyek kardinális szerepet játszanak az ország egy békésebb jövő felé történő fejlődésében.

4. Elemzés a MINUSCA teljesítményének hatékonyságáról és következtetések

A nemzetköz szervezetek, illetve kifejezetten a békefenntartás hatékonyságának mérésére nincs egy univerzálisan elfogadott módszertan. Egyik a nemzetközi szakirodalomban

¹⁷¹ HOWARD et al. (2020): 93-103.

¹⁷² SPEARIN, Christopher (2024): Russia's Wagner Group/Africa Corps: an authoritarian conflict management examination. *Conflict, Security & Development*, 1–21. Online: <https://doi.org/10.1080/14678802.2024.2415659> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 10.)

¹⁷³ ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) (2021): CAR: Experts alarmed by government's use of "Russian trainers", close contacts with UN peacekeepers. Online: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/03/car-experts-alarmed-governments-use-russian-trainers-close-contacts-un> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 16.)

elismert¹⁷⁴ módszertan az output, outcome, impact megközelítés.¹⁷⁵ Az output a szervezet által meghozott szabályok, irányelvek és programok összessége (a MINUSCA keretén belüli programok és feladatszabások például), az output hangsúlyozza a nemzetközi szervezet konkrét eredményeit, mint például a határozatok, rendeletek meghozását vagy állásfoglalások kijelentését (például állásfoglalások és ENSZ jelentések a MINUSCA-ról, valamint a CAR helyzetéről), mint a hatékonyságának közvetlen mutatóját emeli ki. Az outcome a kulcsfontosságú releváns célkitűzések elérését vizsgálja, értékeli a tényleges magatartást és a saját kötelezettségek betartását (például békefenntartók által elkövetett szexuális kizsákmányolás és visszaélés), valamint az output végrehajtását. Az output és outcome nem egészében, azonban részben elemzésre került az előző fejezetben.

Az impact a problémamegoldás hatékonyságát állítja fókuszba, hogy az outcome-ból eredő tevékenység hatása pozitív vagy negatív, valamint hozzájárul-e a kiváltó okok, mögöttes problémák valódi megoldásához, képes-e változásokat elérni, például az erőszak csökkenését. Jelen fejezet ebből a szempontból vizsgálja a MINUSCA tevékenységét az ország mélyen gyökerező kihívásainak és békefolyamatainak viszonylatából.

A United Nations Peace Mission Mandates egy képletet dolgozott ki annak a meghatározására, hogy az adott békefenntartó misszió mandátumában meghatározott feladatok alapján a misszió minimalista, mérsékelt vagy maximalista. Az adatbázis alapján a MINUSCA ezen értéke 2.06¹⁷⁶, amelynek így a mandátuma alapján a maximalista kategóriába esik.¹⁷⁷ Ennek értelmében a mandátum a kiváltó okok kezelésére törekszik, valamint pozitív környezet megteremtésére a hosszútávú béke eléréséhez. Nyilvánvalóan a hatékonyság értékelésénél ennek is szempontnak kell lennie, hogy jóval nagyobb kihívást kell teljesítenie a MINUSCA-nak, mint egy minimalista misszionak.

4.1. Az erőszak csökkentése és a civilek védelme

Az Uppsala Data Conflict Database külön adatsávon mutatja, hogy a konfliktusban elhunytak teljes számából az áldozatok haláláért állami, nem-állami szereplők voltak-e a

¹⁷⁴ YOUNG, O.R. (2014): The Effectiveness of International Environmental Regimes: Existing Knowledge, Cutting-edge Themes, and Research Strategies. In BETSILL, M.M., HOCHSTETLER, K., STEVIS, D. (szerk.) (2014): *Advances in International Environmental Politics*. London: Palgrave Macmillan. 273-299.

¹⁷⁵ WOLF, Klaus Dieter (2010): *Output, Outcome, Impact: Focusing the Analytical Lens for Evaluating the Success of Corporate Contributions to Peace-Building and Conflict Prevention*. Peace Research Institute Frankfurt Working Paper 3. Online: https://www.files.ethz.ch/isn/121253/3_wolf_PRIF_working_paper.pdf (Megtekintés időpontja: 2024.11.03.) 4-6.

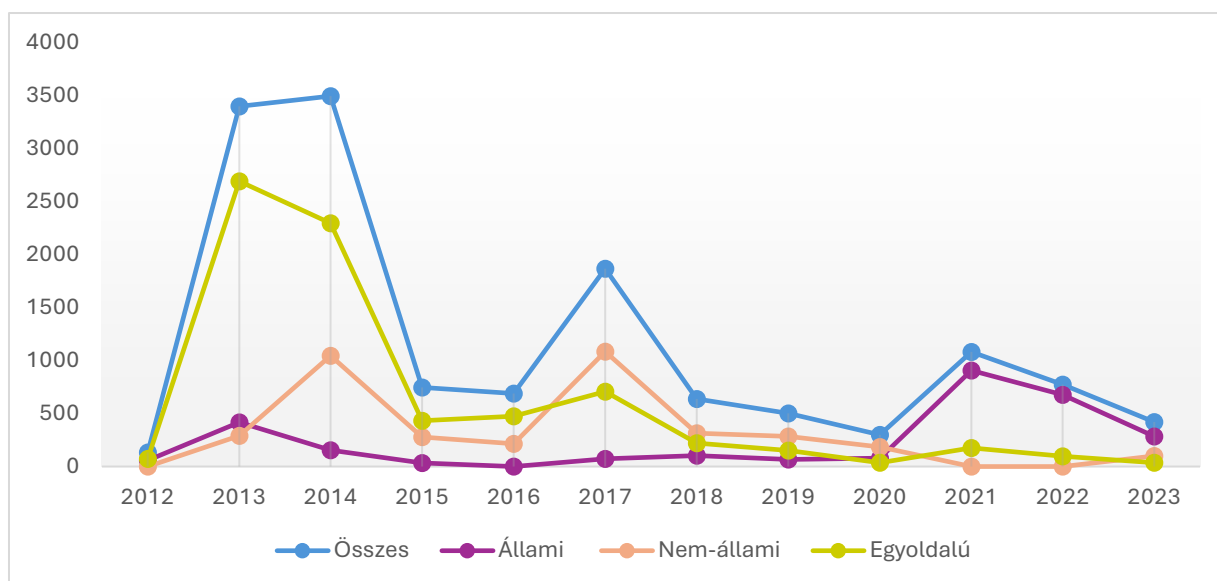
¹⁷⁶ Maximalista, ha: $2.0 < \text{érték} \leq 3.0$

¹⁷⁷ HELLMÜLLER, Sara et al. (2024): *United Nations Peace Mission Mandates (UNPMM) Dataset, Version 2.1*. Geneva: Geneva Graduate Institute and Zürich: ETH Zürich. Online: www.peacemissions.info (Letöltés időpontja: 2024.11.02)

felelősek, vagy az ún. egyoldalú erőszak áldozatai, azaz egy kormány vagy egy formálisan szervezett csoport által fegyveres erő alkalmazása civilek ellen, mindezeket éves lebontásban. Az adatok vizsgálatánál lényeges figyelembe venni az alábbi faktorokat: Wagner jelenléte 2018-tól kezdődően; valamint, hogy a MINUSCA 2014 óta van jelen az országban, teljes készséggel pedig 2015 tavaszától. Jól látható, hogy a konfliktus kezdeti éveiben rendkívül magas volt a civilek ellen irányuló egyoldalú erőszak általi halálozások száma. A 2016-2017-es években az állami kategória kivételével kiugrás tapasztalható, amely a francia és amerikai különleges erők kivonulásának, továbbá a Népi Front Közép-Afrika Újjászületéséért (Front populaire pour la renaissance de la Centrafrique, FPRC) és az Unió a Közép-afrikai Békéért (Unité pour la paix en Centrafrique, UPC) közötti növekvő ellentétének, valamint más fegyveres csoportok belső kohéziójának megromlásának köszönhető. 2016-17-es civil halálozások megugrása után a MINUSCA képes volt segíteni a halálozási arány visszaszorításában (5. ábra).

Az APPR rövid távon csökkentette a halálozások számát, azonban hosszú távon ismét az áldozatok számának növekedéséhez vezetett. Itt megfigyelhető azonban, hogy a helyi erők (az orosz jelenléttel kiegészítve) és a CPC közötti összeütközések eredményeképpen elsősorban az állami szereplők általi erőszak áldozatainak száma nőtt meg (4. ábra). A helyi erők fellépése a CPC-vel szemben gyakran a civil lakosságra is kiterjed, civil halálozáshoz vezetve. Előfordult például, hogy két gyereket végeztek azon feltételezés mentén, hogy felkelőcsoportokhoz köthetők.¹⁷⁸ Összességében azonban a MINUSCA sikeres volt a legnagyobb prioritással rendelkező feladatának hatékony ellátásában, azaz a civil halálozások csökkentésében és a civilek védelmében.

¹⁷⁸ ENSZ Biztonsági Tanács (2024): *S/2024/93 Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://reliefweb.int/attachments/417a551f-f015-4a58-9deb-46cdf1d4e13e/n2401998.pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.02) 4.

4. ábra: Erőszakos halált haltak száma éves lebontásban aszerint, hogy milyen erőszak áldozatai voltak. Forrás: <https://ucdp.uu.se/country/482> (Letöltés időpontja: 2024. 11. 12.) Szerkesztette a szerző.

A DDR programmal viszonylatában, a volt kombatánsokkal készített interjúk rávilágítanak, hogy a harcos, mint egyén szintjén, sokszor nem a politikai vagy vallási motiváció, hajtja egy fegyveres csoporthoz való csatlakozásban, hanem olyan létszükséglet, mint a védelem keresése, de gyakori egy családtag vagy barát meggyilkolása miatt érzett bosszúvágyból történő csatlakozás.¹⁷⁹ Mivel az egyes harcosok fegyveres csoportokhoz történő csatlakozása mögött számos eltérő sérelem és ösztönző elem húzódik meg, így nehéz átfogó reintegrációs mechanizmusokat hatékonyan működtetni. Ehhez vezethető vissza az is, hogy a békefolyamatokban résztvevő, fegyveres csoportok vezetői által képviselt politikai törekvések, valamint a harcosok, mint egyének motivációja között diszkrépancia áll fenn.

4.1.1. SALW illegális áramlásával szemben fellépés eredményessége

A SALW illegális áramlása továbbra is komoly kihívást jelent. Az Afrikai Szervezett bűnözés indexén 2019-ben és 2021-ben a CAR a fegyverkereskedelelem terén 8.50-es index-szel rendelkezik, 2023-ban pedig 9.00-sal, az 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol a 10-es érték képviseli a legrosszabbat.¹⁸⁰ Bár a valódi fegyverkereskedelelem mértékét nehéz felméri, ezen index is arra mutat, hogy az ország rendkívül rosszul teljesít az illegális fegyverkereskedelemmel szembeni küzdelemben. A határrendészeti képességek hiányában ez rövid távon nem fog változni, amely

¹⁷⁹ HEINZEL, Lisa (2020): *The realities of life for young former-combatants in Central African Republic*. Online: <https://www.c-r.org/news-and-insight/realities-life-young-former-combatants-central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 04.)

¹⁸⁰ European Network Against Crime and Terrorism (2023): *Africa Organised Crime Index*. Online: https://africa.ocindex.net/2023/country/central_african_republic (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 13.)

így a fegyveres csoportok pozícióját erősíti, ezáltal pedig a tartós békefolyamatokra negatív hatást gyakorol indirekt módon. Szintén probléma, hogy az orosz és Wagner-jelenlétnek nem érdeke ezen változtatni, tekintettel arra, hogy ez jelentős profitot jelent a számukra.

Mindez komoly biztonsági kihívást jelent, amely, ahogy az korábban bemutatásra került, kihat az állami autoritásra, csorbítva az állam erőszak-monopóliumát, valamint társadalmi vonatkozásban és az egyén szintjén is fenyegetést jelent.

4.1.2. A MINUSCA és a Gender-based violence elleni fellépésben, valamint a nők és fiatalok helyzetének szempontjából

Georgetown Institute for Women, Peace and Security létrehozta a Women Peace and Security Index-et (WPS Index), amely 177 országot rangsorol a nők helyzetét vizsgálva az inkluzivitás, igazságosság és biztonság szempontjából 0 és 1 közötti értéken mérve, ahol a 0 a legrosszabb, míg 1 a legjobb értéket képviseli.¹⁸¹ A CAR WPS indexe 2016-ban 0.474, 2021-ben 0.577, míg 2023-ban 0.378 volt, a harmadik legrosszabb helyen így a vizsgált országok esetében, Afganisztán és Jemen után. 2021-re jelentős előrelépést tudott felmutatni az ország, míg az összesített indexben jelentős visszaesés tapasztalható, amely mindenképpen további kutatások végzését indokolja. A parlamenti részvételt illetően 2016 és 2021-ben is 8%-os volt, míg 2023-ra már 12,9%-ra emelkedett a nők képviselete. A nők átlagosan oktatásban töltött éve 2005 és 2016 között 2,9 év volt, míg 2016 és 2021 között 3,1. 2010 és 2016 között a nők 43%-a érezte magát biztonságban a lakókörnyezetében, amelyet 2020-22-re sikerült 48,4%-ra emelni. Ezen adatok marginális, de pozitív elmozdulást mutatnak, ugyanakkor további erőfeszítésekre van szükség.

Mindezek arra engednek következtetni, hogy a MINUSCA nők helyzetének javítására irányuló törekvése jelenleg rövid távon mérsékelt hatást tudott csak elérni, azonban fontos hangsúlyozni, hogy egy ilyen mélyen gyökerező problémának a társadalmi átalakításra törekvő kezelését nem lehet rövid távon értékelni, így nem lehet kijelenteni, hogy a MINUSCA tevékenysége felesleges volna.

¹⁸¹ Georgetown Institute for Women, Peace and Security and Peace Research Institute Oslo (2017): *Women, Peace and Security Index 2017/18: Tracking Sustainable Peace through Inclusion, Justice, and Security for Women*. Washington, DC: GIWPS and PRIO. Online: <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2019/11/WPS-Index-Report-2017-18.pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.04) 52.; Georgetown Institute for Women, Peace and Security and Peace Research Institute Oslo. (2023): *Women, Peace, and Security Index 2023/24: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women*. Washington, DC: GIWPS and PRIO. Online: <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2023/10/WPS-Index-full-report.pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.04) 85.

A Gender-Based Violence Information Management System (GBVIMS) szerint 2024 első felében a bejelentett esetek valamivel több mint egyharmadát (34%) tették ki a nemi erőszakok. Miközben 2023 azonos időszakához képest az összes esetszám 8%-kal csökkent,¹⁸² azonban általános helyzet továbbra is kritikus, amely összehangoltabb együttműködést igényel más szervezetekkel, kiemelten civil-szervezetekkel (civil society organisation, CSO), valamint átfogóbb megközelítést.

A békefenntartó missziók esetében is igaz az, hogy az alapvetően jogos ügyet aláássa, ha az azt célzó katonai műveletek morálisan helytelenül kerülnek megvalósításra.¹⁸³ Ebből kifolyólag a békefenntartók által elkövetett atrocitások kontraproduktívan hatnak a MINUSCA célkitűzéseinek megvalósítására, főként a civil-katonai kapcsolatok viszonylatában, amely meghatározó eleme.

Habár az ENSZ békefenntartás és ezáltal a MINUSCA is zéró-tolerancia elvét hirdeti a szexuális kizsákmányolás és visszaélés terén, ugyanakkor a gyakorlatban sajnos továbbra is előfordulnak atrocitások. A gyermekekkel és fegyveres konfliktusokkal foglalkozó munkacsoport elnökének nyilvános nyilatkozatában mély aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az Egyesült Nemzetek egyes békefenntartói által elkövetett szexuális kizsákmányolás és bántalmazás továbbra is fennáll.¹⁸⁴ 2023 júniusában egy tanzániai békefenntartó egységet szexuális kizsákmányolással és visszaélésekkel kapcsolatos vádak miatt repatriálni kellett. Az ENSZ jelentése szerint az áldozatok hiteles állítása alapján az egység 11 tagja követett el bántalmazást négy áldozattal szemben,¹⁸⁵ azonban a jelenség nem mondható egyedülállónak.

Az ENSZ egy átfogó adatbázist vezet a missziókban részt vevő békefenntartók által elkövetett szexuális kizsákmányolásokról és visszaélésekről, amely 2014 és a dolgozat készítése idején 2024 júliusa közötti adatokat tartalmazott.¹⁸⁶ Ezen időintervallumban a MINUSCA misszióra szűkítve 297 incidens történt, amelynek összesen 770 áldozata volt. Sajnálatos módon gyakori a gyerekeket ért szexuális kizsákmányolás és visszaélés is (5. ábra). 143 atrocitás esetén nyújtottak be apasági keresetet, azonban csak 9 esetben állapítottak meg

¹⁸² United Nations Population Fund (2024): *Situation Report #7 Central African Republic*. Online: [file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20(1).pdf) (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.) 1.

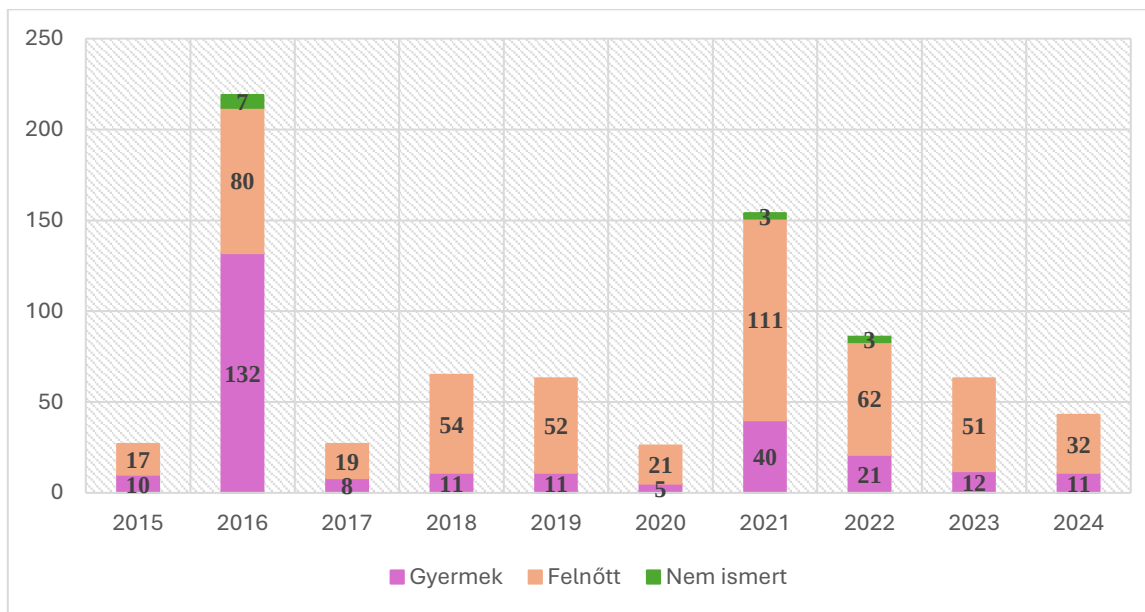
¹⁸³ LUCAS (2020): 55.

¹⁸⁴ *Public Statement by the Chair of the Working Group on Children and Armed Conflict (SC/15809)* (2024). Online: <https://reliefweb.int/report/central-african-republic/public-statement-chair-working-group-children-and-armed-conflict-sc15809> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 06.)

¹⁸⁵ UN News (2023): *Tanzanian peacekeepers to be repatriated following abuse allegations*. Online: <https://minusca.unmissions.org/en/tanzanian-peacekeepers-be-repatriated-following-abuse-allegations> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 21.)

¹⁸⁶ *Sexual exploitation and abuse – Table of Allegations*. Online: <https://conduct.unmissions.org/sea-data-introduction> (Megtekintési időpontja: 2024. 09. 21.)

apaságot, a többi 134 esetben túlnyomó részben vagy függőben lévő vagy nincs adat. Az elkövetők nemzeti hovatartozása alapján a leggyakoribb elkövetők az alábbi országokból érkező békefenntartók: Kamerun (66 elkövető), Gabon (38 elkövető), Kongói Demokratikus Köztársaság (35 elkövető), Kongói Köztársaság (30 elkövető), Burundi (21 elkövető), Marokkó (18 elkövető), Mauritánia (13 elkövető) és Szenegál (12 elkövető). Azonban az adatbázis nem tartalmazza az áldozatok nemét.

5. ábra A MINUSCA békefenntartói által elkövetett szexuális kizsákmányolások és visszaélések áldozatai.
 Forrás: <https://conduct.unmissions.org/sea-data-introduction> (Letöltés időpontja: 2024. 09. 21.) Szerkesztette: a szerző.

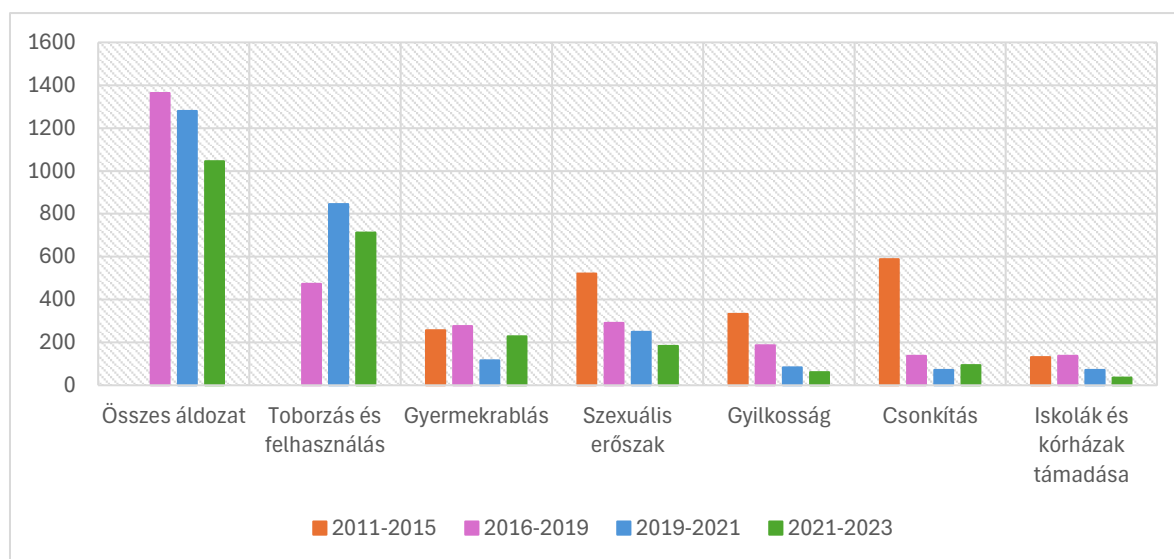
Egyes országok jogrendszere felülvizsgálatra szorul annak érdekében, hogy a békefenntartók jobban elszámoltathatóak legyenek az általuk elkövetett atrocitásokért. Például egyes kormányok még mindig nem fogadják el az apasági kereseteket.¹⁸⁷ Mindenképp előremutató, hogy sok esetben repatriálták az elkövetőket, illetve akár börtönbüntetést is kiszabtak.

A békefenntartás minden területén a női békefenntartók bebizonyították, hogy ugyanazokat a feladatokat, ugyanolyan színvonalon és ugyanolyan nehéz körülmények között tudják ellátni, mint férfi társaik.¹⁸⁸ Felmerül a kérdés, hogy a nemek közötti egyenlőség szempontjának bevonása a békefenntartásba, valamint a női békefenntartók toborzása megoldásként szolgálhat-e?

¹⁸⁷ WHEELER, Skye (2020): *UN Peacekeeping has a Sexual Abuse Problem*. Online: <https://www.hrw.org/news/2020/01/11/un-peacekeeping-has-sexual-abuse-problem> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

¹⁸⁸ Az OSCE Scholarship for Peace and Security 2024-es e-learning tanulmányi anyagából.

A MINUSCA kiterjedt tevékenységet végez a gyermekek védelmének és biztosításának garantálásában, amelynek köszönhetően a konfliktus kirobbanását követően jelentősen sikerült redukálnia a gyermekek ellen elkövetett súlyos jogsértések számát.¹⁸⁹ Például a MINUSCA 2015-től kezdődően, majd 2022 óta kiterjesztve végzi az iskolák és kórházak védelmét, amelynek közvetlen eredményei jól láthatóak az ezen létesítményeket ért támadások csökkenésében. Habár a toborzásban átmenetileg növekedés látható, az UNICEF adatai szerint csak 2013 és 2014 között 6000-10000 gyermeknek volt kapcsolata valamely fegyveres csoporttal, amelyhez képest összességében drasztikus csökkenés tapasztalható.¹⁹⁰ Azonban a gyermekrablások száma további erőfeszítéseket és vizsgálatot igényel, valamint új megközelítések lehetőségét, annak érdekében, hogy tartósan csökkenést lehessen elérni (6.ábra). A jogsértések 75%-a fegyveres csoportokhoz köthető, míg 20% a helyi állami és kormányzati szervekhez, ebből kifolyólag továbbra is elengedhetetlen a helyi erők ezen történő képzése és oktatása, valamint az igazságszolgáltatási rendszer további fejlesztése annak érdekében, hogy ezen bűncselekmények ne maradjanak büntetlenül.

6. ábra: Gyermekek ellen elkövetett súlyos jogsértések száma. A 2011-2015 közötti időszakban nem lehet pontosan megmondani a toborzott és kihasznált gyermekek számát, ezáltal pedig a teljes áldozatok számát sem. Előbbi 2013 és 2014 között 6000-10000 főre tehető. Forrás: Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General: S/2016/133; S/2019/852; S/2021/882; S/2024/93. Szerkesztette a szerző.

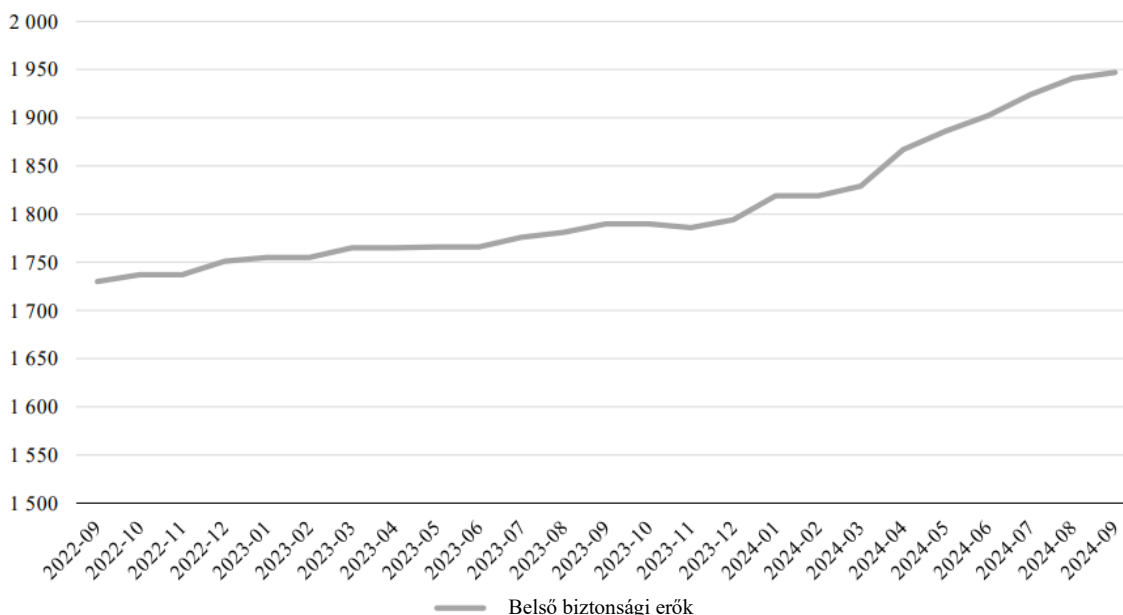
¹⁸⁹ ENSZ Biztonsági Tanács (2016): S/2016/133 *Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/822107?v=pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.02) 5-11.; ENSZ Biztonsági Tanács (2019): S/2019/852 *Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/3836080?v=pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.02) 5-10.; ENSZ Biztonsági Tanács (2021): S/2021/882 *Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/3947360?v=pdf&ln=en> (Letöltés időpontja: 2024.11.02) 5-11.; ENSZ Biztonsági Tanács (2024): S/2024/93. 8-13.

¹⁹⁰ ENSZ Biztonsági Tanács (2016): S/2016/133 *Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/822107?v=pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.02) 6.

Lényeges hangsúlyozni, hogy a jelentett adatok száma elmarad a valós áldozatok számától, viszont ennek fényében is a MINUSCA lényeges eredményeket ért el, amelyek jelentős kihatással voltak a társadalmi folyamatokra, kitekintve itt azon folyamatokra, mint az áldozatok számának csökkenésével csökken azon gyermekek és fiatalok száma, akik súlyos traumatikus élményeken esnek át, ezáltal pedig reintegrációra és pszichológiai tanácsadásra szorulnak, illetve szorulnának. Az ilyen fiatalok fokozottan vannak kitéve a későbbiekben a fegyveres csoportok és szélsőséges, terrorista szervezetek toborzásának, mivel a traumatikus esemény befolyásolta a társadalomban betöltött szerepüket, valamint jövőképüket. Az áldozatok számának csökkentésével tehát a ezen csoportok toborzási közegét is indirekt módon csökkenteni lehet.

4.2. A MINUSCA hatása az állami hatalom kiterjesztésében és a helyi erők támogatásában

A MINUSCA elősegítette a közigazgatási kiterjesztését, a biztonsági erők kiképzését, azonban a biztonsági helyzet továbbra is instabil, illetve az állami autoritás továbbra is a gyakorlatban csak 30-40%-ára terjed ki az ország területének. Ennek ellenére a fővároson kívül telepítésre került belső biztonsági erők létszámának jelentős növekedése komoly előrelépésnek számít az állami autoritás kiterjesztésének és a helyi erők támogatásának eredményeként (7.ábra).

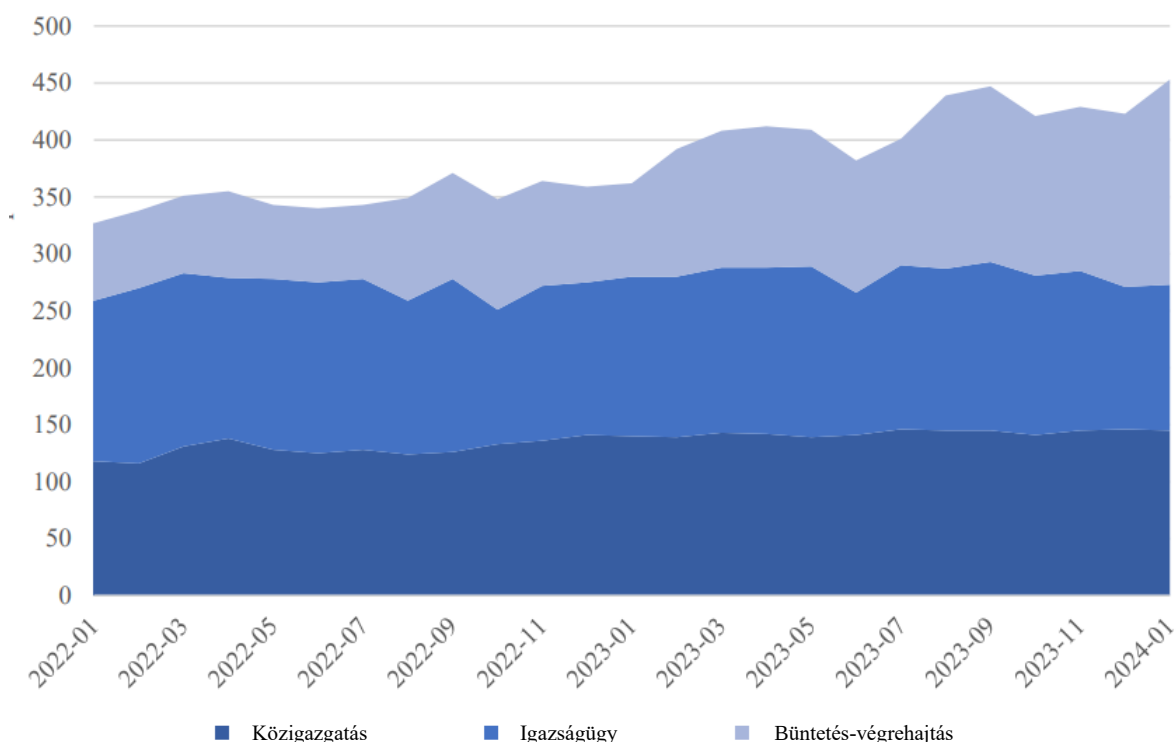

7. ábra Bangui kívül telepített belső biztonsági erők. Forrás: https://minusca.unmissions.org/sites/default/files/s_2024_473_en.pdf

A MINUSCA így jelentős, ugyanakkor földrajzilag korlátozott eredményeket tudott felmutatni az állami hatalom kiterjesztésére és a helyi erők támogatására vonatkozóan. A misszió ezirányú tevékenységét és hatékonyságát aláássa az erőszak és a hatalomért való rivalizálás a fegyveres csoportok között, valamint az állami szervekkel szemben, továbbá szintén negatívan hat helyi és külföldi szereplők természeti erőforrások körüli vitái, valamint a külső szereplők érdekvédelem és befolyása.

Lényeges megjegyezni, hogy a helyi erők kiképzésének változását nem lehet pusztán a MINUSCA viszonylatában értelmezni, tekintettel az ezzel párhuzamos orosz jelenlétre, valamint az EUTM RCA tevékenységére, ennél fogva ez további kutatást igényel, így jelen dolgozatban ez külön nem kerül elemzésre.

Az állami autoritás kiterjesztésének egyik kardinális kérdése a humán erőforrás. Kiemelten a büntetés-végrehajtás területén bizonyult hatékonynak a misszió tevékenysége a megfelelő személyi állomány képzésében és megszervezésében, tekintve az ország börtöneinek túlszűfoltóságát és a fogvatartottak erősen kifogásolható életkörülményeit, hiánypótló. (8.ábra) Azonban ezek ellenére a korlátozott erőforrások és a fegyveres csoportok folyamatos jelenléte akadályt jelent a közigazgatás kiterjesztésében, gondolva itt például az állami alkalmazottak biztonságára és munkafeltételeik megteremtésére.

8. ábra: Közigazgatási, igazságügyi és büntetés-végrehajtási állami alkalmazottak jelenlétének alakulása. Forrás: https://minusca.unmissions.org/sites/default/files/s_2024_170_1.pdf

4.3. MINUSCA hatása a békefolyamatokban, az APPR végrehajtásában

A MINUSCA és a békefolyamatok vizsgálatát tekintve, az APPR eredményeként a politikai pozíciók megosztása nem volt tényleges hatással a fegyveres csoportok periférián lévő tagjaira.¹⁹¹ Emellett a béketárgyalásokon résztvevő fegyveres csoportok vezetőinek sokszor csak gyenge autoritása volt a csoportjának az ország perifériáján tevékenykedő tagjai felett. Ez jelentősen hátráltatja a békefolyamatok végrehajtását, illetve egy esetlegesen új megállapodás tető alá hozásánál a sikeres végrehajtáshoz elengedhetetlen, hogy a korábbi megállapodások hiányosságainak tanulságai beépítésre kerüljenek.

Emellett a kormányzat és fegyveres csoportok közötti APPR békemegállapodás végrehajtása során a MINUSCA állomány kommunikációjának jelentőségét a helyi szereplők megkérdőjelezték. Ahogy arról egy ENSZ misszióban résztvevő beszámolt: amikor MINUSCA kommunikál, az a MINUSCA, míg, ha az állami hatóságok beszélnek a fegyveres csoportokkal, az erőteljesebb, még akkor is, ha ugyanaz az üzenet.¹⁹² Ezen jelenség korlátozólag hat, amelyre a misszió vezetésének nagyobb figyelmet kell fordítania a felek közötti párbeszéd fenntartását és a tájékoztatási szerepét illetően.

Lényeges kitekinteni a békefolyamatok aspektusára, amelyre az ENSZ szintjén jelentős hangsúly kerül, mégis az egyes országok és azok békemegállapodásai során marginalizálódik a kérdés. A tartós béke eléréséhez elengedhetetlen, hogy már a békefolyamatok során minél szélesebb körű résztvevőnek engedjenek teret. 64%-kal kisebb valószínűséggel bukik el egy békemegállapodás, ha a civil társadalom képviselői is képviseltetve vannak.¹⁹³ Statisztikai elemzések alapján¹⁹⁴ a nők részvétele a békefolyamatokban 20%-kal növeli a legalább két évig tartó békemegállapodás valószínűségét, valamint 35%-kal a legalább tizenöt évig tartó békemegállapodás valószínűségét.¹⁹⁵

Felmerül a kérdés, hogy ennek fényében mégis miért vannak a nők továbbra is többnyire mellőzve az egész társadalmat érintő békefolyamatokból? Erre a kérdésre nem lehet egyszerű választ adni. A Közép-afrikai Köztársaság esetében közrejátszik, hogy társadalmi szinten továbbra is a tradicionális nemi szerepekre van berendezkedve, amely kevés teret hagy a nők

¹⁹¹ DUURSMA (2022): 263.

¹⁹² DUURSMA (2022): 268.

¹⁹³ 182 olyan békemegállapodás vizsgálata alapján, amelyet 1989 és 2011 között kötöttek.

¹⁹⁴ NILSSON, Desirée (2012): Anchoring the Peace: Civil Society Actors in Peace Accords and Durable Peace. *International Interactions* 38(2), 243-266. Online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03050629.2012.659139> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 27.) 258.

¹⁹⁵ STONE, Laurel (2015): Quantitative Analysis of Women's Participation in Peace Processes, Annex II. In O'REILLY Marie – SÚILLEABHÁIN, Andrea Ó – PAFFENHOLZ, Thania (szerk.): *Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes*. International Peace Institute. Online: <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2015/06/IPI-E-pub-Reimagining-Peacemaking.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 27.) 12.

önállóságának és függetlenségnek, szintén negatívan hat a lányok iskoláztatásának hiánya, valamint a fiataloknak, lányoknak és nőknek beszűkültek a lehetőségei. A MINUSCA igyekszik ezen társadalmi jelenségen átfogóan változtatni mind a közigazgatási részvételtől kezdve az oktatás kiterjesztéséig, azonban országos szinten a gyökeres változások elérése még várat magára, illetve magában a misszióban is a női békefenntartók aránya csupán 7,7%. Az APPR-t aláíró 14 fegyveres csoport közül csak egyet képviselt nő, azonban nagy lépésnek számít, hogy női aláírója is van a megállapodásnak. Emellett a kormányzatban megfigyelhető a nők magasszintű pozícióba helyezése, mint pozitív jelenség, például Marthe Kirimat, a nemek közötti egyenlőség előmozdításáért, a nők, a család és a gyermekek védelméért felelős miniszter, vagy Sylvie Baïpo-Temon külügyminiszter, regionális integráció és frankofón ügyek minisztere.

Emellett amíg a fegyveres csoportok vezetői számára továbbra is az erőszak bizonyul a leggyorsabb eszköznek a hatalmuk kiterjesztéséhez, amiért akár a már aláírt békemegállapodással is szembemennek, addig kérdéses, hogy lehet-e egyáltalán reálisan békefolyamatokról beszélni.

Az átfogó és hosszútávú békefolyamatok elérésének érdekében elengedhetetlen, hogy a misszió továbbra is kétirányból közelítse meg a béketőrekvéseket, egyaránt figyelmet és erőfeszítéseket szentelve a top-down magas szintű, regionális békefolyamatoknak, mint az APPR, valamint az innovatív helyi bottom-up békekezdeményezéseknek.

Összeségében a társadalmi változásokat és fejlődést gátolja az instabil biztonsági helyzet, valamint a fegyveres csoportok erőteljes jelenléte és kontrollja az ország nagy részén, azonban jelentős változások nélkül nehéz a stabilitást biztosítani és az állami autoritást kiterjeszteni. Ezen bonyolult helyzetet pedig még komplexebbé teszik az egyes szereplők érdekérvényesítési törekvései. Az erőszak csökkentése és a civilek védelme területén jelentős eredményeket ért el a MINUSCA, lényegesen csökkentve az erőszak áldozatainak a számát.

Egyes szakértők a nemzetközi figyelem felkeltését javasolják, amely nyomásgyakorlást jelenhet a fegyveres csoportok és a szomszédos államok befolyásával szemben.¹⁹⁶ Azonban a Közép-afrikai Köztársaság marginalizált kérdés nemzetközi szinten, amelyet csak időszakosan tudtak tematizálni, valamint például a szomszédos Szudánban zajló polgárháború nemzetközi negligálását viszonyításként véve kérdéses ennek a lehetősége. A meghatározó és a CAR-ban befolyással rendelkező államok, mint például Franciaország vagy az Oroszországi Föderáció képesek lennének ezt elérni, amennyiben nem ütközik saját nemzeti érdekeikkel.

¹⁹⁶ NDIYUN (2023): 312.

A MINUSCA tevékenységének köszönhetően sikerült csökkenteni az erőszak áldozatainak számát, valamint a gyermekekkel szembeni bűncselekmények számát is, amely jelentős indikátor a misszió top-prioritású feladatát tekintve. Mérsékelten javult a nők helyzete a CAR-ban, azonban a GBV jelensége, illetve a békefenntartók által elkövetett szexuális visszaélések és atrocitások további erőfeszítéseket igényelnek. A SALW illegális áramlása továbbra is komoly kihívást jelent, amellyel szembeni fellépés eddig nem bizonyult hatásosnak az ország egészét illetően, azonban a hatékony fellépés robosztusabb jelenlétet és rengeteg erőforrást igényelne, amely jelen körülmények között nem megvalósítható. Az állami hatalom kiterjesztése lassú folyamat, tekintve, hogy az ország nagy része továbbra is a különböző fegyveres csoportok irányítása alatt áll, azonban stabil növekedés tapasztalható az állami alkalmazottak jelenlétében, valamint a belső biztonsági erők telepítésében, amelyek előremutató eredmények. A békefolyamatokban kardinális szerepet tölt be a MINUSCA, viszont a tartós béke eléréséhez nem elegendő önmagában a misszió, ahogy az APPR elérése és több külső szereplő erőfeszítéseinek nyomán jöhetett csak létre. A MINUSCA átfogó és a társadalom egészét célzó megközelítése hosszútávon, további erőbefektetésekkel mindenképpen központi jelentőségű lesz a Közép-afrikai Köztársaság jövőjét illetően.

Összegzés

A dolgozat több aspektusból is áttekintette a jelenleg is változóban levő biztonsági helyzet főbb jellemzőit a Közép-afrikai Köztársaságban, majd részletesen ismertette a MINUSCA feladatait és azok végrehajtását az ország instabilitását okozó tényezők perspektívájából, végül pedig kísérletet tett a MINUSCA tényleges eredményeinek felmérésére.

A kutatás célkitűzése a MINUSCA tevékenységének az ország biztonsági helyzetére gyakorolt hatásainak átfogó vizsgálata volt, tekintettel arra, hogy a MINUSCA a legfontosabb biztonságot és stabilitást teremtő tényező az országban.

Nyílt forrásból származó adatok és információk felhasználásán keresztül a kutatás törekedett választ adni arra, hogy a MINUSCA tevékenysége hatását (impact) tekintve hozzájárul-e a Közép-afrikai Köztársaság mélyen gyökerező kihívásainak valódi megoldásához, képes-e változásokat elérni, például az erőszak csökkenésében, illetve milyen ráhatása van a békefolyamatokra.

A MINUSCA-t átfogó, a társadalom egészét célzó megközelítés jellemzi, egyaránt támogatva a top-down magas szintű, regionális békefolyamatokat, mint az APPR, valamint az innovatív helyi bottom-up békekezdeményezéseket. A tartós fejlődés és stabilitás felé történő elmozduláshoz elengedhetetlen az olyan problémákra való fókuszálás, mint többek között a

GBV jelesége, a SALW illegális áramlása, a fiatalok szerepe az instabilitásban, valamint az őket ért atrocitások megelőzése és kezelése. Ezen kérdések túlmutatnak a katonai biztonság keretein, ebből kifolyólag az egész társadalomra kiterjedő változásokat igényelnek. A MINUSCA kiterjedt tevékenysége az erőforrásokhoz és lehetőségekhez mérten igyekszik mindezen kihívásokra valódi megoldással és a változás elősegítésével szolgálni, amelyet számos tényező hátráltat.

A MINUSCA jelentős eredményeket ért el a legfőbb prioritást jelentő feladatának, azaz erőszak áldozatainak számának csökkentésében és a civilek védelmében, valamint a széleskörű feladat végrehajtásának köszönhetően visszaszorítani a gyermekekkel szemben elkövetett bűncselekmények számát. A nők helyzete mérsékelten javult a Közép-afrikai Köztársaságban, azonban a nemi alapú erőszak (GBV) problémája, valamint a békefenntartók által elkövetett szexuális visszaélések és atrocitások számának csökkentése további jelentős erőfeszítéseket és figyelmet igényelnek.

A SALW illegális áramlása és kereskedelme továbbra is súlyos kihívást jelent, azonban a hatékony fellépéshez erőteljesebb jelenlétre és erőforrásokra lenne szükség, amelyek a jelenlegi körülmények között nem állnak rendelkezésre. Az állami hatalom kiterjesztése hosszútávú folyamat, mivel az ország nagy részét továbbra is különböző fegyveres csoportok irányítják, habár a MINUSCA mellett a Wagner-csoport és az EUTM-RCA tevékenységével törekszik az autoritás kiterjesztésére direkt vagy indirekt módon, például a FACA kiképzésével és tanácsadással. Ugyanakkor pozitív előrelépés tapasztalható az állami alkalmazottak jelenlétének növekedésében és a belső biztonsági erők telepítésében, ami biztató fejlemény. A békefolyamatokban a MINUSCA kardinális szerepet tölt be. Azonban a tartós béke megteremtéséhez önmagában a misszió nem elegendő, tekintve, hogy például az APPR is csak a helyi, nemzeti és külső szereplők együttműködése révén hajtható végre hatékonyan.

Lényeges megemlíteni, hogy a szerző kizárólag open-source adatokból és információkból dolgozott, így az ezekből történő elemzések és következtetések korlátozottak. Emellett a szerző nem vett részt békefenntartásban, illetve nem járt a Közép-afrikai Köztársaságban, így nem rendelkezik saját gyakorlati tapasztalattal.

Összeségében a MINUSCA maximalista mandátumára tekintettel képes volt meghatározó eredményeket elérni a tartós béke érdekében történő fejlődés terén, valódi megoldások útján a Közép-afrikai Köztársaságban. Előretekintve meghatározó lesz az ország egy békésebb jövő felé történő fejlődésében, hogy a nemzetközi közösség mekkora figyelmet és erőfeszítést hajlandó szentelni az országnak, illetve a MINUSCA és az országban jelenlévő szereplők miként lesznek képesek a továbbiakban együttműködni. Emellett kardinális kérdés,

hogy a jövőben az országos és regionális törekvések, valamint a helyi, lokális viszonyok között meg lehet-e teremteni az összhangot. Mindezek fényében a szerző javasolja a téma további kutatását.

Felhasznált irodalom

7. *Central African Convention for the Control of Small Arms and Light Weapons, their Ammunition and all Parts and Components that can be used for their Manufacture, Repair and Assembly.* Online:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-7&chapter=26&clang=en (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.)

Africa Intelligence (2023): *Mohammed bin Salman discreetly bails out Touadéra.* Online: <https://www.africaintelligence.com/central-africa/2023/07/13/mohammed-bin-salman-discreetly-bails-out-touadera,110003311-art> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

African Development Bank: *Central African Republic - Central Africa Fibre-Optic Backbone Project (CAB) – CAR Component.* Online: <https://projectsportal.afdb.org/dataportal/VProject/show/P-CF-GB0-002> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 18.)

African Development Bank: *Central African Republic.* Online: <https://projectsportal.afdb.org/dataportal/VTopCountry/show/CF> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 22.)

ALI, Hager (2024): *The War in Sudan: How Weapons and Networks Shattered a Power Struggle.* *GIGA Focus Middle East*, 2, Hamburg: German Institute for Global and Area Studies (GIGA). Online: <https://doi.org/10.57671/gfme-24022> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

ARINZE-ONYIA, Chuka (2023): *The Special Criminal Court Must Fill the Justice Gap Left by the ICC in Central African Republic.* Online: <https://opiniojuris.org/2023/10/23/the-special-criminal-court-must-fill-the-justice-gap-left-by-the-icc-in-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

Associated Press (2024): *Central African Republic: 10K Children Still Fighting Alongside Armed Groups*. Online: <https://www.voanews.com/a/central-african-republic-10k-children-still-fighting-alongside-armed-groups/7485188.html> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE) OSCE Scholarship for Peace and Security 2024-es e-learning tanulmányi anyaga.

BALOGH Andrea et al. (2015): *Országismertető Közép-afrikai Köztársaság*. Budapest: A Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat.

BALTHAZARD, Mychelle – PHAM, Phuong N. – VINCK, Patrick (2020): Assessment of Efforts to Hold Perpetrators of Conflictrelated Sexual Violence Accountable in Central African Republic. *Journal of International Criminal Justice* 18(2), 373–396. Online: <https://academic.oup.com/jicj/article/18/2/373/5864752?searchresult=1#205095900> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 07.)

BLACKWILL, Robert D. – HARRIS, Jennifer M. (2016): *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Cambridge: Harvard University Press.

BRUCKER Balázs – KRUSZSLICZ Péter (szerk.) (2022): *Frankofón Afrika*. Szeged: SZTE Frankofón Egyetemi Központ.

CEEAC-ECCAS: *ECCAS in brief*. Online: <https://ceeac-eccas.org/en/2023/05/28/eccas-in-brief/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

CEIC: *Central African Republic Gold Production*. Online: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/central-african-republic/gold-production> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

Center for Strategic and International Studies (2023): *Central African Republic Mine Displays Stakes for Wagner Group's Future*. Online: <https://www.csis.org/analysis/central-african-republic-mine-displays-stakes-wagner-groups-future> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

CIA World Factbook: *Central African Republic*. Online: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/central-african-republic/#people-and-society> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

Conduct in UN Field Missions: Sexual exploitation and abuse. Online: <https://conduct.unmissions.org/sea-data-introduction> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 11.)

COPLEY, Amy – SY, Amadou (2015): *Five takeaways from the Bangui Forum for National Reconciliation in the Central African Republic*. Online: <https://www.brookings.edu/articles/five-takeaways-from-the-bangui-forum-for-national-reconciliation-in-the-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 11.)

DE TESSIÈRES, Savannah (2021): *Effective Weapons and Ammunition Management in a Changing Disarmament, Demobilization and Reintegration Context*. New York: Department of Peace Operations Office for Disarmament Affairs.

DUURSMA, Allard (2022): State Weakness, a Fragmented Patronage-Based System, and Protracted Local Conflict in the Central African Republic. *African Affairs*, 121(483), 251–274. Online: <https://academic.oup.com/afraf/issue/121/483> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 16.)

Education Cannot Wait: *Central African Republic*. Online: <https://www.educationcannotwait.org/our-investments/where-we-work/central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

EGUEGU, Ovigwe. (2022): Russia's Private Military Diplomacy in Africa: High Risk, Low Reward, Limited Impact. *South African Journal of International Affairs* 29(4), 445–62. doi:10.1080/10220461.2022.2142276. (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 17.)

ENSZ Biztonsági Tanács (2016): *S/2016/133 Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/822107?v=pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.02)

ENSZ Biztonsági Tanács (2019): *S/2019/852 Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/3836080?v=pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.02)

ENSZ Biztonsági Tanács (2021): *S/2021/882 Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/3947360?v=pdf&ln=en> (Letöltés időpontja: 2024.11.02)

ENSZ Biztonsági Tanács (2024): *S/2024/93 Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General*. Online: <https://reliefweb.int/attachments/417a551f-f015-4a58-9deb-46cdf1d4e13e/n2401998.pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.02)

ENSZ Biztonsági Tanács (2024): *S/2024/473*. Online: https://minusca.unmissions.org/sites/default/files/s_2024_473_en.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 17.)

ENSZ Biztonsági Tanács (United Nations Security Council, UNSC) (2024): *S/2024/170 Central African Republic. Report of the Secretary-General*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/4038392?ln=en&v=pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 06.)

ENSZ Biztonsági Tanács 2127. határozata (2013). Online: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/594/43/pdf/n1359443.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.)

ENSZ Biztonsági Tanács 2149. határozata (2014). Online: <https://digitallibrary.un.org/record/768393?v=pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.)

ENSZ Biztonsági Tanács 2709. határozata (2023). Online: <http://unscr.com/en/resolutions/2709> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 06.)

ENSZ Biztonsági Tanács 2745. határozata (2013). Online: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/224/92/pdf/n2422492.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 07.)

ENSZ Biztonsági Tanács 2759. határozata (2024). Online: [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=s%2Fres%2F2759\(2024\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=s%2Fres%2F2759(2024)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 16.)

ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme) (2016): *Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity*. Online:

[https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Discussion%20Paper%20-%20Preventing%20Violent%20Extremism%20by%20Promoting%20Inclusive%20%20Devel
opment.pdf](https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Discussion%20Paper%20-%20Preventing%20Violent%20Extremism%20by%20Promoting%20Inclusive%20%20Development.pdf) (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

ENSZ Gyermeksegélyezési, -védelmi Alapja (United Nations Children's Emergency Fund, UNICEF): *Central African Republic*. Online: <https://data.unicef.org/country/caf/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

ENSZ Gyermeksegélyezési, -védelmi Alapja (United Nations Children's Emergency Fund, UNICEF): *Hungary*. Online: <https://data.unicef.org/country/hun/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

ENSZ Gyermeksegélyezési, -védelmi Alapja (United Nations Children's Emergency Fund, UNICEF): *Under-five mortality*. Online: <https://data.unicef.org/topic/child-survival/under-five-mortality/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, UN OCHA) (2024): *Central African Republic*. Online: <https://reports.unocha.org/en/country/car/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

ENSZ Közgyűlés 78/298. határozata (2024). Online: <https://digitallibrary.un.org/record/4053863?ln=en&v=pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 06.)

ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) (2021): *CAR: Experts alarmed by government's use of "Russian trainers", close contacts with UN peacekeepers*. Online: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/03/car-experts-alarmed-governments-use-russian-trainers-close-contacts-un> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 16.)

ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR: *Gender-based violence*. Online: <https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/protection/gender-based-violence> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 21.)

Egyesült Nemzetek Szervezete (2023): *Security Council Extends Arms Embargo on Central African Republic, Mandate of Expert Panel, Adopting Resolution 2693 (2023) by 13 Votes in Favour, 2 Abstentions*. Online: <https://press.un.org/en/2023/sc15369.doc.htm> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

Európai Külügyi Szolgálat (2021): *About EU Advisory Mission in the Central African Republic (EUAM RCA)*. Online: https://www.eeas.europa.eu/euam-rca/about-eu-advisory-mission-central-african-republic-euam-rca_en?s=3344 (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 04.)

Európai Külügyi Szolgálat (2021): *About the Military Training mission in the Central African Republic (EUTM RCA)*. Online: https://www.eeas.europa.eu/eutm-rca/about-military-training-mission-central-african-republic-eutm-rca_en?s=334 (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 04.)

Európai Külügyi Szolgálat (2021): *Let's strengthen our ties with Africa*. Online: https://www.eeas.europa.eu/eeas/lets-strengthen-our-ties-africa_en (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 03.)

European Network Against Crime and Terrorism (2023): *Africa Organised Crime Index*. Online: https://africa.ocindex.net/2023/country/central_african_republic (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 13.)

France 24 (2016): *France to end Central African Republic military mission in 2016*. Online: <https://www.france24.com/en/20160330-france-end-military-operations-central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 21.)

Freedom House (2024): *Central African Republic*. Online: <https://freedomhouse.org/country/central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 22.)

GAZDAG Ferenc – REMEK Éva (2018): *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. 117.

Georgetown Institute for Women, Peace and Security and Peace Research Institute Oslo (2017): *Women, Peace and Security Index 2017/18: Tracking Sustainable Peace through Inclusion, Justice, and Security for Women*. Washington, DC: GIWPS and PRIO. Online: <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2019/11/WPS-Index-Report-2017-18.pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.04)

Georgetown Institute for Women, Peace and Security and Peace Research Institute Oslo. (2023): *Women, Peace, and Security Index 2023/24: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women*. Washington, DC: GIWPS and PRIO. Online: <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2023/10/WPS-Index-full-report.pdf> (Letöltés időpontja: 2024.11.04)

Global Firepower: 2024 Military Strength Ranking. Online: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 15.)

GÖCZE István: Békefenntartás. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/bekefenntartas/> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 26.)

HEINZEL, Lisa (2020): *The realities of life for young former-combatants in Central African Republic*. Online: <https://www.c-r.org/news-and-insight/realities-life-young-former-combatants-central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 04.)

HELLMÜLLER, Sara et al. (2024): *United Nations Peace Mission Mandates (UNPMM) Dataset, Version 2.1*. Geneva: Geneva Graduate Institute and Zürich: ETH Zürich. Online: www.peacemissions.info (Letöltés időpontja: 2024.11.02)

HICKENDORFF, Annelies – ACKO, Igor (2021): *The European Union Training Mission in the Central African Republic: An Assessment*. SIPRI Background Paper. Online: https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-02/bp_2102_eutm_rca_final.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 04.)

HOWARD, Lise Morjé et al. (2020): *Assessing the of the United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic / MINUSCA*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs. https://www.nupi.no/content/pdf_preview/28351/file/EPON-MINUSCA-Report.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 28.)

Human Rights Watch (2024): *World Report 2024: Central African Republic*. Online: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/central-african-republic#6ef2c7> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 16.)

IFABIYI, I. P. (2013): Recharging the Lake Chad: the Hydropolitics of National Security and Regional Integration in Africa. In: *African Research Review* Vol. 7 (3). DOI:[10.4314/afrrrev.v7i3.15](https://doi.org/10.4314/afrrrev.v7i3.15) (Letöltés időpontja: 2024. 03. 23.)

Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards 4.20 Demobilization (2021). Online: <https://www.unddr.org/wp-content/uploads/2021/02/IDDRS-4.20-Demobilization.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 18.)

International Institute for Strategic Studies (2024): *Military Balance+ adatbázis*. Online: <https://milbalplus.iiss.org/> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

International Institute for Strategic Studies (2024): *The Military Balance. Volume 124*. London: Routledge. Online: <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/124/1?nav=tocList> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 24.)

International Monetary Fund (2023): *Central African Republic: staff report for the 2022 article iv consultation and request for a 38-month arrangement under the extended credit facility-debt sustainability analysis*. Online: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2023/English/1CAFEA2023001.ashx> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

Intersos (2024): *Central African Republic: engaging men in the fight against gender-based violence*. Online: <https://www.intersos.org/en/central-african-republic-engaging-men-in-the-fight-against-gender-based-violence/> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 31.)

JAMES KEWIR, Kiven. (2020): Rethinking Regional Security in Central Africa: The Case of the Central African Republic. *International Journal of African Renaissance Studies - Multi-, Inter- and Transdisciplinarity* 15(2), 115-133. Online: <https://doi.org/10.1080/18186874.2019.1671774> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 07.)

KISS Alajos (2016): Az ENSZ Közép-Afrikai Missziójának Katonai Komponense. *Honvédségi Szemle* 2016/6 57-64. Online: https://real.mtak.hu/124143/1/HSZ_2016_144_6_Kiss_Alajos.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 17.)

KISS Alajos (2016): ENSZ-misszió a Közép-afrikai Köztársaságban. *Honvédségi Szemle* 2016/3. 88-99. Online: https://real.mtak.hu/124083/1/HSZ_2016_144_3_Kiss_Alajos.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

KODALLE, Thorsten et. al. (2019): Thoughts about a General Theory of Influence in a DIME/PMESII/ASCOP/IRC2 Model. *Journal of Information Warfare*, 19(2), 12-26. Online: <https://www.jinfowar.com/journal/volume-19-issue-2/general-theory-influence-dimepmesiiascopirc2-model> (Megtekintés időpontja: 2024.03.05.)

KOENA, Jean Fernand (2024): Central African Republic government suspends Chinese mining company for alleged ties to armed groups. Online: <https://apnews.com/article/central-african-republic-china-mining-armed-groups-b40e9bcfdf264c5d5c9e603a9b3d7c4f> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 03.)

LUCAS, George (2020): *Ethics and Military Strategy in the 21st Century*. New York: Routledge.

M. BENINGA Paul-Crescent, Dr. MANGA ESSAMA Déflorine Grâce, Dr. MOGBA Zéphirin Jean Raymond (2018): *Persistence of the crisis in the Central African Republic: Understanding in order to act*. Yaounde: Friedrich Ebert Stiftung

Magyarország Kormánya (2021): *Szijjártó Péter: Európa biztonsága Afrika biztonságával kezdődik. [Száhel-övezetről rendezett második külügyminiszteri videókonferencia]* Online:

<https://kormany.hu/hirek/szijjarto-peter-europa-biztonsaga-afrika-biztonsagaval-kezdodik>

(Megtekintés időpontja: 2024. 11. 08.)

MAPUVIRE, Davidzo Hope– MARAWAKO, Jonah – SIXPENCE, Pedzisai (2022): An Analysis of the Recurrence of Military Coups in Africa. A Probe into the Experiences of Central African Republic in the 21st Century. *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)* 9(2), 67-77. Online: <https://www.arcjournals.org/pdfs/ijhsse/v9-i2/8.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 13.)

MARTEN, Kimberly (2019): Russia's back in Africa: Is the Cold War returning? *The Washington Quarterly* 42(4), 155–170. Online: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1693105> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

Ministry of Foreign Affairs The People's Republic of China (2024): *Xi Jinping Meets with President of the Central African Republic Faustin-Archange Touadéra*. Online: https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202409/t20240909_11487479.html (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 03.)

MINUSCA misszióban szolgáló nevét elhallgatni kívánó ENSZ katona, beosztása: békefenntartó (2023): *Rapport de fin de mission*.

MINUSCA: *Disarmament Demobilization Reintegration*. Online: https://minusca.unmissions.org/en/DDR_En (Megtekintési időpontja: 2024. 10. 06.)

MINUSCA: *Security Sector Reform*. Online: <https://minusca.unmissions.org/en/security-sector-reform> (Megtekintési időpontja: 2024. 10. 06.)

MISCA *Establishment*. Online: <http://misca.peaceau.org/en/page/110-about-misca> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 21.)

N. RÓZSA Erzsébet – PÉCZELI Anna (szerk.) (2013): *Egy békésebb világ eszközei*. Budapest: Osiris Kiadó, Magyar Külügyi Intézet

NATO ACT: *Cognitive Warfare: Strengthening and Defending the Mind*. Online: <https://www.act.nato.int/article/cognitive-warfare-strengthening-and-defending-the-mind/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 06.)

NDIYUN, Robert Kosho (2022): Peace agreements with no peace: A critical review of peace agreements in the Central African Republic. In: *African Security Review* 2022, 31(3) 300-316. Online: <https://doi.org/10.1080/10246029.2022.2086477> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 13.)

NDIYUN, Robert Kosho (2023): The Special Criminal Court and the challenge of criminal accountability in the Central African Republic. *SN Social Sciences* 3(147), 1-22. Online: <https://link.springer.com/article/10.1007/s43545-023-00733-4> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 07)

NILSSON, Desirée (2012): Anchoring the Peace: Civil Society Actors in Peace Accords and Durable Peace. *International Interactions* 38(2), 243-266. Online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03050629.2012.659139> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 27.)

OEC: *Diamonds in Central African Republic*. Online: <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/diamonds/reporter/caf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

OLANDER, Eric (2023): *Wagner Mercenaries Bail Out Chinese Miners Amid Uncertainty Over the Group's Future in the Central African Republic*. Online: <https://chinaglobalsouth.com/2023/07/10/wagner-mercenaries-bail-out-chinese-miners-amid-uncertainty-over-the-groups-future-in-the-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 03.)

Pensées mili-terre: *From Barracuda to Sangaris in the Central African Republic*. Online: https://www.penseemiliterre.fr/en/from-barracuda-to-sangaris_3012882.html (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 21.)

PICCO, Enrica (2023): *Ten Years After the Coup, Is the Central African Republic Facing Another Major Crisis?* Online: <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/central->

[african-republic/dix-ans-apres-le-coup-detat-la-republique](#) (Megtekintés időpontja:2024. 11. 07.)

Protocol on the establishment of diplomatic relations between of the Government of Saud Arabia and the Government of the Central African Republic. (2017) Online: <https://digitallibrary.un.org/record/1293678?ln=ru&v=pdf> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 07.)

Public Statement by the Chair of the Working Group on Children and Armed Conflict (SC/15809) (2024). Online: <https://reliefweb.int/report/central-african-republic/public-statement-chair-working-group-children-and-armed-conflict-sc15809> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 06.)

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs: *Relations between Türkiye and the Central African Republic.* <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-the-central-african-republic.en.mfa> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 07.)

Reuters (2007): *Central Africa signs peace deal with rebels – Libya.* Online: <https://www.reuters.com/article/economy/central-africa-signs-peace-deal-with-rebels-libya-idUSL02743129/> (Megtekintés időpontja:2024. 11. 07.)

RFI (2021): *France accuses CAR of complicity in disinformation campaign, suspends support.* Online: <https://www.rfi.fr/en/africa/20210608-france-accuses-car-of-complicity-in-disinformation-campaign-suspends-support-russia-wagner-mercenaries-social-media-politics-protests> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 17.)

SAIS China Africa Research Initiative: *Chinese Investment in Africa, 2003-2022 dataset.* Online: <https://lucid-cari.squarespace.com/chinese-investment-in-africa> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

Sexual exploitation and abuse – Table of Allegations. Online: <https://conduct.unmissions.org/sea-data-introduction> (Megtekintési időpontja: 2024. 09. 21.)

SIPRI (2022): *Illicit Small Arms And Light Weapons In Sub-Saharan Africa*. Online: https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-12/salw_ssa_2.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 07.)

SPEARIN, Christopher (2024): Russia's Wagner Group/Africa Corps: an authoritarian conflict management examination. *Conflict, Security & Development*, 1–21. Online: <https://doi.org/10.1080/14678802.2024.2415659> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 10.)

STONE, Laurel (2015): Quantitative Analysis of Women's Participation in Peace Processes, Annex II. In O'REILLY Marie – SÚILLEABHÁIN, Andrea Ó – PAFFENHOLZ, Thania (szerk.): *Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes*. International Peace Institute. Online: <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2015/06/IPI-E-pub-Reimagining-Peacemaking.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 27.)

Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) (2013): *Comprehensive Operations Planning Directive Copd Interim V2.0*. Online: <https://cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 04.)

SWED, Ori – ARDUINO, Alessandro (2024): Do Mercenaries Perform Better than States? Evaluating the Wagner Group's Impact on Central African Republic. *Small Wars & Insurgencies*, Október, 1–28. doi:10.1080/09592318.2024.2418675 (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 17.)

SZTANKAI Krisztián (2021): A Közép-afrikai Köztársaság ENSZ misszió katonai tapasztalatai a keresztények vallásszabadságának tükrében. In UJHÁZI Lóránd – BOÉR Zoltán – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2021): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről 2021*. Vác: Mondat.

SZTANKAI Krisztián (2021): Military Experiences of a UN Mission in the Central African Republic : The State of Religious Freedom of Christians. In UJHÁZI Lóránd – BOÉR Zoltán – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2021): *Budapest Report On Christian Persecution 2021*. Vác: Mondat.

SZTANKAI Krisztián (2024): A Közép-afrikai Köztársaságbeli ENSZ misszió katonai tapasztalatai a keresztények vallásszabadságának tükrében. In UJHÁZI Lóránd – BOÉR Zoltán – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2024): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről 2022-2024*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

SZTANKAI Krisztián (2024): The military experience of the UN mission to the Central African Republic in light of the religious freedom of Christians. In UJHÁZI Lóránd – KALÓ József – PETRUSKA Ferenc (szerk.) (2024): *Budapest Report on Christian Persecution 2022-2024*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

The Economist (2016): *No one is in charge of the Central African Republic*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2016/01/08/no-one-is-in-charge-of-the-central-african-republic> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

The Economist (2017): *Helping the Central African Republic avoid another catastrophe*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2017/03/16/helping-the-central-african-republic-avoid-another-catastrophe> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

The Economist (2019): *Vladimir Putin flaunts Russia's increasing influence in Africa*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/10/24/vladimir-putin-flaunts-russias-increasing-influence-in-africa> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

The Economist (2023): *Wagner routinely targets civilians in Africa*. Online: <https://www.economist.com/graphic-detail/2023/08/31/wagner-routinely-targets-civilians-in-africa> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

The Economist (2023): *Wagner's customers will have to adjust to new leadership*. Online: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2023/08/31/wagners-customers-will-have-to-adjust-to-new-leadership> (Megtekintés időpontja: 2024. 10. 17.)

The Fund for Peace (2023): *Fragile States Index Annual Report 2023*. Online: https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2023/06/FSI-2023-Report_final.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 13.)

The Office of the Prosecutor (Nemzetközi Büntetőbíróság) (2014): *Situation in the Central African Republic II Article 53(1) Report*. Online: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/Art_53_1_Report_CAR_II_24Sep14.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 28.)

The World Bank: *Central African Republic*. Online: <https://genderdata.worldbank.org/countries/central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

U.S. Embassy in Central African Republic: *USAID Assistance in the Central African Republic*. Online: <https://cf.usembassy.gov/usaids-assistance-in-the-central-african-republic/> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 03.)

UN News (2023): *Tanzanian peacekeepers to be repatriated following abuse allegations*. Online: <https://minusca.unmissions.org/en/tanzanian-peacekeepers-be-repatriated-following-abuse-allegations> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 21.)

UN Peacekeeping: *Central African Republic – MINURCA*. Online: <https://peacekeeping.un.org/mission/past/minurcaB.htm> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 20.)

United Nations Population Fund (2024): *Situation Report #7 Central African Republic*. Online: [file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/petro/Downloads/CAR%20Sitrep%20%237%20%20(1).pdf) (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

United Nations Trade and Development (UNCTAD): *General profile: Central African Republic*. Online: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/140/index.html> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

United States Department of the Army (2016): *Infantry Platoon and Squad (ATP 3-21.8)*. Online: <http://www.lethalgrunt.com/ATP%203-21x8%20FINAL%20WEB%20INCL%20C1.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 06.)

United Nations Mine Action Service (UNMAS): *Central African Republic*. Online: <https://www.unmas.org/en/programmes/centralafricanrepublic> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 04.)

United States Department of Labor: *2020 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Central African Republic*. Online: https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/child_labor_reports/tda2020/central-african-republic.pdf (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

Uppsala Conflict Data Program. Online: <https://ucdp.uu.se/encyclopedia> (Megtekintés időpontja: 2024. 11. 11.)

VECSEY Mariann (2014): The struggles of the Central African Republic and Hungary's role in solving the problems. *AARMS* 13(4), 507–518. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/aarms/article/view/2167/1436> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

VLAVONOU, Gino (2016): An Uncertain Transition: Security, Violence, and Neopatrimonialism in the Central African Republic. *Revue Tiers Monde* 2016/4. Online: <https://www.cairn.info/revue-tiers-monde-2016-4-page-121.htm> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 16.)

WHEELER, Skye (2020): *UN Peacekeeping has a Sexual Abuse Problem*. Online: <https://www.hrw.org/news/2020/01/11/un-peacekeeping-has-sexual-abuse-problem> (Megtekintés időpontja: 2024. 09. 22.)

WHO: *Central African Republic*. Online: <https://data.who.int/countries/140> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 08.)

William S. Hein & Co., Inc. (2017): *Central African Republic's Constitution of 2016*. Online: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/Caf183136.pdf> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 10.)

WOLF, Klaus Dieter (2010): *Output, Outcome, Impact: Focusing the Analytical Lens for Evaluating the Success of Corporate Contributions to Peace-Building and Conflict Prevention*.

Peace Research Institute Frankfurt Working Paper 3. Online: https://www.files.ethz.ch/isn/121253/3_wolf_PRIF_working_paper.pdf (Megtekintés időpontja: 2024.11.03.)

World Bank: *Central African Republic*. Online: <https://data.worldbank.org/country/central-african-republic?view=chart> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

World Bank: *Completeness of birth registration (%) - Central African Republic*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.REG.BRTH.ZS?locations=CF> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 17.)

World Nuclear Association (2023): *Uranium in Africa*. Online: <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/others/uranium-in-africa.aspx> (Megtekintés időpontja: 2024. 03. 23.)

YOUNG, O.R. (2014): *The Effectiveness of International Environmental Regimes: Existing Knowledge, Cutting-edge Themes, and Research Strategies*. In BETSILL, M.M., HOCHSTETLER, K., STEVIS, D. (szerk.) (2014): *Advances in International Environmental Politics*. London: Palgrave Macmillan.

Ábrajegyzék

1. ábra A FACA haditechnikai eszközei.	9
2. ábra Fegyveres csoportok befolyási területei. Forrás: Rapport de fin de mission.	11
3. ábra A szállítási útvonalak elhelyezkedése. Forrás: Rapport de fin de mission.	19
4. ábra: Erőszakos halált haltak száma éves lebontásban aszerint, hogy milyen erőszak áldozatai voltak. Forrás: https://ucdp.uu.se/country/482 (Letöltés időpontja: 2024. 11. 12.) Szerkesztette a szerző.	51
5. ábra A MINUSCA békefenntartói által elkövetett szexuális kizsákmányolások és visszaélések áldozatai.	54
6. ábra: Gyermekek ellen elkövetett súlyos jogsértések száma. Forrás: Children and armed conflict in the Central African Republic Report of the Secretary-General: S/2016/133; S/2019/852; S/2021/882; S/2024/93. Szerkesztette a szerző.	55
7. ábra Bangui kívül telepített belső biztonsági erők. Forrás: https://minusca.unmissions.org/sites/default/files/s_2024_473_en.pdf	56

8. ábra: Közigazgatási, igazságügyi és büntetés-végrehajtási állami alkalmazottak jelenlétének alakulása. Forrás: https://minusca.unmissions.org/sites/default/files/s_2024_170_1.pdf 57

Táblázatok

1. táblázat A MINUSCA állományának összetétele. Forrás: <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/124/1?nav=tocList> Szerkesztette: a szerző. 35